

บัญญัติชาตก

ประชุมนิทาน ในประเทศนี้แต่โบราณ ๕๐ เรื่อง

ภาคที่ ๘

อำมาตย์ โท หลวงนนทบัญญัติ

พิมพ์ในโรงปลงศพ

นางนนทบัญญัติ (ถนอม ชำคร)

พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกตกิจ

คำนำ

อำมาตย์โท หลวงนนทบัญญัติ (ทองดี ชากร) จะทำการปลงศพ
นางนนทบัญญัติ (ถนอม ชากร) ผู้ภรรยา ได้มาแจ้งความยังหอพระสมุด
วชิรญาณสำหรับพระนคร ว่ามีครุฑธำจะรับพิมพ์หนังสือในหอพระสมุด ฯ
เป็นของถวายแต่จ่ายแจกเนื่องในการกุศลทักษิณานุปทาน เวลามาปรึกษา
สักเรื่องหนึ่ง ขอให้กรรมการช่วยเลือกเรื่องหนึ่งสือให้ เวลานี้หอพระ
สมุด ฯ กำลังรวบรวมพิมพ์หนังสือเรื่องใหญ่อยู่เรื่องหนึ่ง คือบัญญัติ
ชาตกได้ พิมพ์ออกไปแล้วถึง ๗ ภาค จึงเลือกบัญญัติชาตกภาคที่ ๘
ให้หลวงนนทบัญญัติพิมพ์ตามประสงค์

หนังสือบัญญัติชาตกนี้ คือประชุมนิทานเก่าแก่ที่เล่ากันในเมืองไทย
แต่โบราณ ๕๐ เรื่อง พระสังฆชาวเชียงใหม่รวบรวมแต่งเป็นชาตก
ไว้ในภาษามคธ เมื่อพระพุทธศักราชประมาณราวในระหว่าง ๒๐๐๐
จน ๒๒๐๐ ปี อันเป็นสมัยเมื่อพระสังฆชาวประเทศนั้นพากันไปเล่าเรียน
มาแต่ลังกาทวีป มีความรู้ภาษามคธแตกฉาน เอาแบบอย่างของพระภิกษุ
สังฆในลังกาทวีป มาแต่งหนังสือเป็นภาษามคธชนในบ้านเมืองของตน
แต่งเป็นอย่างอรรถกถาธรรมาธิบาย เช่นคัมภีร์มงคลที่ป็นต้นบ้าง
แต่งเป็นเรื่องสำนวนประวัตติ เช่นคัมภีร์ชินกาลมาลินีเป็นต้น ตามอย่าง
เรื่องมหาวงศ์พงศาวดารลังกาบ้าง แต่งเป็นชาตก เช่นเรื่องบัญญัติชาตก
นี้ เอาอย่างนิบาตชาตกบ้าง โดยเจตนาจะบำรุงพระศาสนาให้ถาวร

และจะให้หนังสือซึ่งแต่งนั้นเป็นหลักฐานมั่นคง ด้วยเป็นภาษาเดียวกับ
พระไตรปิฎก แต่หนังสือบัญญัติชาดกนั้นเห็นจะแต่งในตอนปลายสมัย
ที่กล่าวมา เพราะความวิภาษาคชดทราวมองไม่ถึงหนังสือแต่งขึ้นก่อน
หนังสือบัญญัติชาดกนั้นฉบับเดิมเป็นคัมภีร์ถาด จำนวนรวม ๕๐
ผูกด้วยกัน เดียวกันเห็นจะมอญแต่ในประเทศสยาม กับที่เมืองหลวง
พระบางแต่ที่กรุงกัมพูชา ที่อื่นหาไม่ มีเรื่องราวปรากฏว่าเคยได้ฉบับไป
ถึงเมืองพม่าครั้งหนึ่ง พม่าเรียกว่า "เซียงใหม่บัณฑิต" แต่พระเจ้า
แผ่นดินพม่าองค์ใดองค์หนึ่งดำริดีว่าเป็นหนังสือแต่งปลอม พระพุทธทวณะ
จึงให้เผาเสีย ในเมืองพม่าจึงมีได้มีหนังสือบัญญัติชาดกเหลืออยู่ คำที่
ดีว่าแต่งปลอมพระพุทธทวณะนั้น เพราะพระเจ้าแผ่นดินพม่าองค์นั้นหลง
เชื่อว่าหนังสืออนาชาตชาดกหรือที่เราเรียกกันในภาษาไทยว่า "เรื่องพระเจ้า
หารอยห้าสิบชาติ" เป็นพระพุทธทวณะ ซึ่งที่แท้หาเป็นเช่นนั้นไม่ ความ
จริงเป็นดังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทาน
พระราชวินิจฉัยไว้ในพระราชนิพนธ์คำนำหนังสืออนาชาตชาดกภาคต้น ซึ่ง
โปรดฯ ให้พิมพ์เมื่อในรัชกาลที่ ๕ ว่าเรื่องอนาชาตชาดกนั้นคงเป็นนิทาน
ที่เล่ากันในพื้นเมือง มีมาแต่ก่อนพุทธกาลช้านาน เมื่อพระพุทธเจ้าทรง
สั่งสอนเวไนยสัตว์ ทรงยกเอาเรื่องนิทานมาแต่งเป็นอุปมาในพระธรรม
เทศนาเนื่อง ๆ ก็ธรรมดาในเรื่องนิทานย่อมต้องมตวัดแต่ตัว ตัวจะ
เป็นคนก็ตาม จะเป็นสัตว์เดียรัจฉานก็ตาม ย่อมเรียกว่า "มหาสัตว์"
มาเกิดสัมมตชนต่อภายหลังพระพุทธกาลว่า มหาสัตว์ในเรื่องชาดกนั้น
คือพระพุทธเจ้าในอดีตชาติ ครั้นเมื่อมาตบแต่งรอยกรองพระไตรปิฎกกัน

ในชั้นหลัง ๆ ผู้แต่งประสงค์จะปลุกศรัทธาใหม่ขึ้นคงตามความเชื่อดั้งเดิมของคน
จึงแต่งประมุขชาติก ประหนึ่งว่าพระพุทธองค์ ได้ทรงแสดงไว้ชัดเจน ว่า
มหาสัตว์นั้น ๆ มาเกิดเป็นพระพุทธองค์ แต่บุคคลหรือสัตว์อื่นนั้น ๆ มา
เป็นมนุษย์นั้น ในปัจจุบันชาติ รูปเรื่องชาติกจึงเป็นเช่นปรากฏอยู่ในหนังสือ
นิบาตชาติก เพราะความเป็นดังอธิบายมานี้ ที่พระดั่งสมชาวเซียงใหม่เอา
นิทานในพื้นเมืองแต่งเป็นชาติก เป็นแต่แต่งตามแบบอย่างหนังสือเก่า
ซึ่งพระคณิศรจนารักษ์ ได้แต่งมาแต่ปางก่อน หาได้ตั้งใจจะหลอกดวง
ผู้หนึ่งผู้ใดว่าเป็นพระพุทธวจนะไม่ พระเจ้าแผ่นดินพม่าหากเขาพระทัย
หลงไปเอง

คนฉบับหนังสือบัญญัติชาติกที่มีอยู่ในสยามประเทศนี้ ไม่มีครบ
บริบูรณ์แห่งใด ๆ มาช้านาน แม้หนังสือฉบับหอหลวงซึ่งได้มาไว้ใน
หอพระสมุดสำหรับพระนครก็ไม่มีครบบริบูรณ์ กรรมการหอพระสมุดฯ ได้
พยายามสืบหาฉบับที่ขาดมาหลายปี ไปได้ฉบับมาแต่วัดระฆังบาง ได้มาแต่
วัดอรุณบาง เมื่อเร็ว ๆ นี้ได้มาจากวัดประทุมคงคาคอกตอนหนึ่ง รวบรวม
เข้ากันจึงได้ฉบับครบบริบูรณ์เมื่อใน พ.ศ. ๒๔๖๖ การที่จะพิมพ์หนังสือ
บัญญัติชาติก เป็นพระประสงค์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ
สัหมตอมรินทร์ เมื่อยังเสด็จดำรงตำแหน่งเสนาบดีหอพระสมุดสำหรับ
พระนคร ได้ทรงพระโอรสาห์แปลเรื่องสมุทโฆษ อันเป็นนิทานเรื่องตน
บัญญัติชาติกไว้เรื่องหนึ่ง แต่เข้าใจว่าคงจะเป็นเพราะเมื่อทรงแปลแล้ว
จึงทราบว่าคนฉบับหนังสือบัญญัติชาติกที่มีอยู่ในหอพระสมุดฯ บกพร่อง
ไม่สามารที่จะพิมพ์ให้ตลอดเรื่องได้ ในสมัยนั้น จึงได้ทรงยังอยู่เพียงนั้น

ครั้นมาเริ่มพิมพ์บัญชีชาติก จึงได้อาเรื่องสมุทโฆษซึ่งกรมพระดมมต
อมรพันธุ์ ได้ทรงแปลไว้มานำพิมพ์เป็นของตนเอง ได้แก้ไขบ้างเล็กน้อย เช่น
เพิ่มเติมคาถาดังให้ เป็นรูปเดียวกับนิบาตชาติกซึ่งหอพระสมุท ฯ ได้พิมพ์
ขึ้นเป็นต้น

นิทานในบัญชีชาติก เป็นนิทานที่ไทยเรารักกันอยู่ชมทราบหลายเรื่อง
เช่นเรื่องสมุทโฆษ เรื่องพระดุษณนางมโนहरา เรื่องสังฆทอง เรื่อง
พระรถเสน แต่เรื่องดาวเป็นต้น การที่เอาหนังสือบัญชีชาติกมาแปล
พิมพ์ ในครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อบ้านไหนหรือว่าท่านเหล่านั้นเรื่องที่
เขาเล่ากันแต่โบราณเป็นอย่างใด ที่เอามาแต่งเป็นโคลงฉันท์แต่บทละคร
เอามาแก้ไขเสียอย่างใดบ้าง แต่ให้เรื่องนิทานเก่าแก่ของประเทศนี้ ซึ่ง
มิได้ปรากฏในท้องถิ่นนอกหลายเรื่อง จึงเชื่อว่าหนังสือบัญชีชาติกจะ
เป็นของที่พอใจแก่นักเรียนทั้งปวง

กรรมการหอพระสมุท ฯ ขออนุโมทนาคุณคุณบุรุษที่ทักษณานุปทาน
ซึ่งอำมาตย์ โท หลวงนนทบัญญัติ ได้บำเพ็ญเป็นทารสังคหกรรมดมาทาน
แต่ที่ได้พิมพ์หนังสือเรื่องนี้ให้แพร่หลาย

ศิริ อภิบาลหอพระสมุท ศึกษานายก

หอพระสมุทวชิรญาณ

วันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๘

สารบัญ

๒๕	นรชวชาดก	หน้า ๑
๒๖	สรูปชาดก	” ๑๕
๒๗	มหาปทุมชาดก	” ๓๐
๒๘	ภินทาคารชาดก	” ๕๓
๒๙	พหุถาคาวีชาดก	” ๙๐
๓๐	เสตบณทัตชาดก	” ๙๙

ปัญญาชาดก

เรื่องที่ ๒๕ ถึง เรื่องที่ ๓๐

พระญาณวิจิตร (ดิทธิ โฉจนานนท์) เปรียญ ๕ ประโยค

วัดเทพศิรินทราวาส

๒๕ นรชีวะชาดก

อุทฺธิสฺสามิ เต สีสนฺติ อิทํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต มาตุ-
โปสกภิกขุ อารพฺภ กเถสิ

เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ในพระเชตวันมหาวิหาร ทรง
พระปรารภภิกษุเดียงมารดา จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า
อุทฺธิสฺสามิ เต สีสํ เปนต้นไป

เรื่องนเหมือนกนกกับสามชาดก ๆ สมเด็จพระศาสดาตรัสถามภิกษุหนึ่ง
ว่า ดูภิกษุ ไฉนว่าท่านเดียงคฤหัสถ์หรือ ภิกษุหนึ่งกราบทูลว่า ข้า
แต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าเดียงคฤหัสถ์จริงพระพุทธเจ้าข้า
คฤหัสถ์นั้นเป็นอะไรของท่าน ๆ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า คฤหัสถ์นั้นเป็น
มารดาบิดาของข้าพระพุทธเจ้า ๆ พระพุทธองค์เจ้าก็ประทานสาธุการว่า
สาธุ ภิกษุ ดึงถึงสามครั้งแล้วตรัสว่า ท่านตั้งอยู่ในทางที่เวลาดึกคด
ดำเ็นมาแล้ว ซื่อว่าการเดียงมารดาบิดาเป็นวงศ์ของบัณฑิตทั้งหลาย

บัณฑิต แต่ปางก่อน ทั้งหลาย ย่อมสละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่มารดาบิดา
 พระพุทธองค์ตรัสถึงนแสวกทรงหนึ่งอยู่ ๆ ฤกษ์ทั้งหลายกราบทูลวิงวอน
 เพื่อจะทราบเรื่องนั้นให้แจ้งชัด พระพุทธองค์เจ้าจึงทรงนำอดีตนิทาน
 มาแสดงต่อไปว่า

อดีเต ฤกษ์เว พาราณสีนคร โพธิสัตโต สัสราเร สัสรนโต
 ทลิตทุกุเล นิพุตเตตฺวา ทสมาสจฺเจเนน มาตุกฺขณโต นิกุมมิฯ
 ดุกรภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาลล่วงแล้ว พระโพธิสัตว์เจ้าเมื่อท่องเที่ยว
 อยู่ในสังสารวัฏ ได้บังเกิดในตระกูลคนจนในพระนครพาราณสี ครั้น
 ถวบทศมาสก็คลอดจากครรภ์มารดา ในครรภ์นั้นถึงวันตงช่อ คนทั้งหลาย
 จึงตงช่อกลับตรนช่อวานรชวระ ตงน เจานรชวระนน ครนเจรณวยแฉวก
 มรปงคงามเปนทชวन्द เปนผู้ชอบในทางกศตกรรมบถทั้ง ๑๐ ประการ
 ดำเรจการเดียงชวตแตทชอบ เดียงมารดาบิดาด้วยความกตัญญู ครน
 กาดค่อไปบิคาของเจานรชวระนน ถูกพยาธิน ไตอนหนึ่งมาเบียดเบียน
 กระทำกาดกรียา ถ้าตบนนรชวระ โพธิสัตวกเดียงแต่มารดาไป ในดมัย
 อนพระโพธิสัตวเจ้า ปราถนาจะกระทำกตกรรมเพื่อจะเดียงมารดา จึง
 เขาไปหาผู้ดำเรจการงารบอกว่ ข้าแต่เจ้า ข้าพเจ้าปราถนาจะกระทำ
 กตกรรมกบด้วยบริชนของท่าน ๆ ในกาดนั้นเคัรชฐูจึงกล่าวว่กาดตะพ้อ
 ถ้ากระนั้นท่านจงทำตามสบายเถิดฯ พระโพธิสัตวเจ้ารับคำว่สาธุ แฉวก
 ก็กระทำการงารกบด้วยคนของเคัรชฐู ภายหลังไค แบ่งชาวให้เปนต่วน

กนแล้วก็ตาเค้ขรุขระ ๑ มารดาอย่าสบายที่ใดก็เข้าไปดื่มน้ำ ๑ ไหวแล้วจึงบอก
 มารดาว่า ข้าแต่แม่ เดียวนี้ชาวกลาของเราสึกแล้ว แม่จงไปรักษาชาว
 กลากับด้วยข้าพเจ้าเถิด ๑ มารดาได้ฟังแล้วจึงบอกกับบุตรว่า ดิฉันพอ
 เจ้าจงไปตามสบายเถิด ๑ ดื่มน้ำนั้นพระโพธิสัตว์ถือเอาโภชนาหารพอสมควร
 ๑ แล้วก็ไปยังนากับด้วยมารดา ครั้นถึงโรงนาแล้วก็พักอยู่ในโรงนา
 นั้น แล้วให้มารดาอาบนารอน แล้วให้บริโภคน้ำอาหารอันประณีต
 แล้วให้บริโภคน้ำ ๑ แล้วเข้าไปใกล้มารดาจึงบอกมารดาเพื่อประสงค์จะ
 ๑ เกี้ยวชาวกลาว่า ข้าแต่แม่ แม่อย่าได้ออกไปข้างนอกเลย จงอยู่ในโรง
 นานเถิด แล้วก็ไปเกี้ยวชาวกลาในนา ในกาลนั้นในที่ใกล้มารดาโพธิ
 ๑ สัตว์จอมปลวกอยู่จอมหนึ่ง มีอสรพิษอยู่ในภายในจอมปลวกนั้นตัว
 ๑ หนึ่ง เวลานั้นอสรพิษนั้นออกจากจอมปลวกเที่ยวไป เพื่อจะแสวงหา
 ๑ อาหาร จึงเดอเข้าไปหยุดอยู่ใกล้มารดาพระโพธิสัตว์ ๑ เหยียดเท้าไปถูกง
 ๑ ด้วยความหลับ งกแม่พองพองแล้วก็กัดเอาเท้ามารดาพระโพธิสัตว์ พอ
 ๑ งูกัดแล้วมารดาพระโพธิสัตว์ก็ตกชุนหนึ่ง ไม่อาจทรงทนอยู่ได้ ด้วย
 ๑ กำดั่งพิษกรองให้คร่ำครวญว่า โอ้อ้อพอดกรก ลูกเอ๋ยเจ้าจงอยเถิด
 ๑ ชีวิตของแม่จะดับไปแล้ว โอ้อ้อลูกเอ๋ยพอนรชวะผู้เส่มอดด้วยหทัยแดนยนาของ
 ๑ แม่ แม่ถุกงูกัดแล้ว กำดั่งพิษกรองงำแล้ว โอ้อ้อเจ้านรชวะเว้นจากแม่
 ๑ เสียแล้วก็จะไม่มาทวง โอ้อ้อพอนรชวะ จะถึงพร้อมไปด้วยทุกข์ ว่า
 ๑ ดึงนแล้วก็พดกกดบ กระทำกาตกริยาในสถานนั้น ล้วนงุนั้นก็ตั้งกด
 ๑ แล้วก็นไปซ่อนอยู่ในกองฟางแห่งหนึ่ง พอเวลาพระอาทิตย์ขึ้นมา พระ

โพลีศตวักยกมตชาวกลาชนวางบนศีรษะแล้ว ดงจากนาเพื่อจะไปเลี้ยง
 มารดา ครั้นไปถึงค้ำตาได้เห็นแต่ค้ำตาเปล่า ก็หวั่นใจว่ามารดาเราไป
 ไหนหนอ หรือว่ายิ่งนอนอยู่ พระโพลีศตวักปลงมตชาวกลาดงจากศีรษะ
 วางไว้ที่ข้างหนึ่งแล้วเปิดประตูเห็นมารดานอนอยู่บนเตียง แล้วหวัดเท้า
 มารดาด้วยมือ ไต่เห็นปากของมารดาหัดมอดส์ดำดำประดำดำมิได้ แต่เห็น
 สรีรกายมดเชยวกทราบวามารดาถกถกแล้ว จึงช่วยไต่ท่อนไม้ไปเทียว
 คนหางนั้น เทียวไปในข้างโน้นบ้าง ข้างนี้บ้าง ไปจนถึงกองฟางมีท่อน
 ไม้กุดกนอยู่โดยรอบ งุนนไม่อาจหนีไปได้กหยุดอยู่ในที่นั้น พระโพลีศตวัก
 ไต่เห็นงุนนแล้ว จึงคิดว่ามารดาของเราคงจกถกถกตัวนถกแล้ว ถ้าเรา
 จะฆ่ามันเสีย เราก็จะเป็นผู้ทำตายคดีเสีย คิดแล้วจึงกล่าวว่ ดูกรพ่อ
 อรคชาติศตวักเดอชไปด้วยอก เจ้าไต่ชวตณนไต่ ขอให้มารดาของข้า
 จงไต่ชวตณนนั้นเถด เจ้าจงเดอชไปตามลบายเถด ถ้าคับนั้นพระ โพลี
 ศตวักเข้าไปหามารดา พบดงแทบบาทมตของมารดาแล้วร้องให้คร่ำครวญ
 ว่า แม่เจ้า ลูกชอนรชวะมาถึงแล้ว แม่จงลุกชนเถด ข้าแต่แม่ ลูกไป
 นอนคางคินโทษย้อมมีแก่ลูก แม่ไม่พดกับลูก เพราะเหตุอะไร โอชรรม
 ทงหลายนไม่เที่ยงมกาดงเหตอเกิน แล้วกล่าวว่ ข้าแต่แม่ อมนุษย์ทง
 หลายในเวดากดางคินในภายนอกพระนครนถกมอยู่ เราจกกระทำอย่างไร
 คแล้วจึงกล่าวปฐุมคาถาว่

อุทฺธิสฺสามิ เต สีสิ ปาเท โภ อุทฺธิสฺสตี
 ปาเท เจ อุทฺธิสฺสามิ สีสิ โภ อุทฺธิสฺสตี

ก็ กริสสามิ เต อมม	โสหิ เขตต์ อิศาคโต
ตุวณฺจ มจฺจุมฺเข ปตฺตํ	กถิ โมเจมิ มาตริ
หา รุกฺขปพฺพตฺถมฺตฺถา	อากาสตฺถา จ เทวตา
อนาถ มรณํ เอหิ	กถิ ปสฺสามิ มาตริ
โก นุ เทโว มนุสฺโส วา	ยฺกฺโข วาปี มหิทฺธิโก
โมจยิสฺสตี มํ ทุกฺขา	ตุวณฺจ เม สฺรณํ ภว

แปลว่า ลูกจะยกข้างศีรษะแม่ขึ้น ใครเล่าจะช่วยยกข้างเท้า ถ้าลูก
จะยกข้างเท้าใครเล่าจะช่วยยกข้างศีรษะ ข้าแต่แม่ ลูกจะกระทำอะไรแก่
แม่ได้ ลูกไปนามาถึงทนมแม่มกตกไปในปากมัจจุราชเสียแล้ว ลูกจะปลด
เปลื้องแม่ออกจากปากมัจจุราชอย่างไรได้ ๆ ขอเชิญเทพยเจ้าทั้งหลาย
ที่สถิตอยู่ในต้นไม้ หรือในภูเขาหรือบนพนแผ่นดิน หรือสถิตอยู่บน
อากาศกิด จงเสด็จมายังที่มารดาข้าพเจ้าตายอันหาที่พึ่งมิได้ ทำไฉน
ข้าพเจ้าจักได้เห็นมารดา ใครหนอจะเป็นเทพยดากิดเป็นมนุษย์กิด หรือ
ว่าเป็นยักษ์ มฤตฺธิใหญ่กิด จักช่วยปลดเปลื้องข้าพเจ้าให้พ้นจากทุกข์ได้
ขอท่านจงเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้าเถิด

ในขณะนั้นก็ดำแดงให้เราร่อนไปถึงพิภพของท้าวสักกะเทวราช ท้าว
สักกะเทวราช เมื่อจะทรงอาวชันนาการถึงมนุษย์โลกจึงกล่าวคาถาว่า

โก นุ เทโว มนุสฺโส วา	สมฺมา ปุเชตี มาตริ
ทานิ พุรฺหมจฺริยํ วาปี	มมํ จาเลตี อาสนา

แปลว่า ใครหนอเป็นเทวดาหรือมนุษย์ มาบรูชาอยู่โดยชอบ คือ
เพียงมารดา หรือจำแนกแจกทาน หรือประพฤติพรหมจรรย์ จะทำให้
เราเคลื่อนไปจากที่นั่ง

ทำวดีกกเทวราชทราบเหตุนี้แล้ว ก็ได้ตั้งจงจากสวรรค์ นฤมิตตน
เป็นพราหมณ์ ทำเป็นหลงทางมาถึง โรงนาของพระ โพธิสัตว์แล้วปรา
ไต้ยว่า ดูกรพ่อมหาบรูชเจ้าข้า ท่านทั้งหลายจงบอกหนทางที่จะไปยัง
พระนครพาราณสีแก่ข้าพเจ้าเถิด ฯ พระ โพธิสัตว์เจียมพระทัยอนความ
กรุณาหากตกเศออยู่นอยุ่เสมอ ครั้นได้สดับคำนั้นจึงกล่าวตอบว่า ข้าแต่
พ่อมหาพราหมณ์ท่านมาแต่ไหน ฯ พราหมณ์กล่าวว่า เรามาจากที่ไกล ฯ
พระ โพธิสัตว์ ได้ พงค่านนั้นแล้วจึงกล่าว ว่า ข้าแต่มหาพราหมณ์ดัดแล้ว หน
ทางที่จะไปพระนครพาราณสีของเรา ท่านจงไปตามสบายเถิด ฯ ถ้าดับ
นั้นพราหมณ์จึงถามพระ โพธิสัตว์ ออกว่า ดูกรมหาบรูช ท่านร้องให้
เพราะเหตุอะไรหรือ ฯ พระ โพธิสัตว์บอก ว่า ข้าแต่เจ้าพราหมณ์ มารดา
ของข้าถูกงกตตายเสียแล้ว เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงร้องให้ แล้วกตชน
ได้ออกว่า ขอว่าพราหมณ์ทั้งหลายยอมรจกมนต์ เราจะถามพราหมณ์
ดู คิดแล้วจึงกล่าว ว่า ข้าแต่เจ้าพราหมณ์ ท่านทราบมนต์ยหรือหนอ
ขอท่านจงช่วยบอกยาให้ แก่เราเถิด ฯ ดูกรมหาบรูช มนต์นั้นเราทราบ
อยู่ แต่ยาที่เราจะให้ ชีวิตแก่มารดาของท่านไม่มี ฯ ข้าแต่มหาพราหมณ์
เราจะได้ ยาที่ไหน ในเวดากถางคน ในที่ภายนอกพระนครนี้ ยานี้เป็น
อย่างไร ฯ ดูกรมหาบรูช ถ้าท่านได้ หวใจมนุษย์ เราจักทำยาด้วยหัวใจ

มนุษย์นั้นแล้ว จักให้ชีวิตแก่มารดาของท่านใดทเดียว พระโพธิสัตว์
 ได้ฟังคำนั้นแล้ว จึงกล่าวว่เราจักบูชาท่านด้วยศีรษะของเรา ว่าแล้วก็
 บริเทวนาคาร แล้วจึงกล่าวต่อไปว่า ข้าแต่มหาพราหมณ์ คดีแล้วถ
 ท่านปราถนาหัวใจมนุษย์อย่างนั้น เราก้จะให้ชีวิตแก่มารดา ท่าน
 ปราถนาสิ่งใด ๆ เราจะให้สิ่งนั้น ๆ ตามปราถนา ๆ ทำว่ดักกเทวราช
 จึงกล่าวว่ ดกรมหาบรุษ ถ้ากระนั้น เราจะให้ชีวิตแก่มารดาของ
 ท่าน ๆ ถ้าค้บนั้นพระโพธิสัตว์ปราถนาจะเชือดดวงหทัย เมอจะแ่ดวงหา
 ค้ดตราจึงแ่ดตไปบนอากาศกล่าวอย่างนี้ว่า ข้าแต่หมู่เทพยดาทั้งหลาย
 ท่านทั้งหลายจงฟังคำข้าพเจ้า ถ้าข้าพเจ้าจะฟังได้พระดีพัพัญญุตญาณใน
 อนาคตกาลไซ้ร ขอให้ค้ดตราจงปรากฏในที่นเพาะหน้าข้าพเจ้าเถิด พอ
 จบถอยค้ดลง อากาศเทวดาทั้งปวง ก็ผูกค้ดตราด้วยเชือกหย่อนลงมา
 ในว่หนั้น ด้วยอานุภาพแห่งความกตัญญูของพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์
 ได้เห็นค้ดตราแล้ว จึงคิดโดยชอบอย่างนี้ว่า โอ้ความดีวิห้ของเรา
 ดำเร้วแล้วจึงจับค้ดตรานั้นด้วยมือเบอองขวา ปราถนาจะเชือดดวงหทัย
 จึงกล่าวประกาศอย่างนี้ว่า ข้าแต่หมู่เทพยดาผู้เจริญทั้งหลาย จงกระทำ
 อนุโมทนาอชฌิตตกทานของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าหาได้ปราถนาประเทศราช
 ส้มบตหรืออนทส้มบตพรหมส้มบต ด้วยหทัยท่านนี้ไม่ ข้าพเจ้าจะให้
 สัตวทั้งหลายใน โลกนี้ นินว่สกับทั้งเทพยดา ที่หลงอยู่ในสังสารให้ข้าม
 พันไปจากสังสารในอนาคตกาล พระโพธิสัตว์นั้นเชือดดวงหทัยแล้ว ใน
 กาลนั้นก้บังเกิดทุกขเวทนาเป็นอันมาก แ่ดวก็ให้ดวงหทัยแก่พราหมณ์

พราหมณ์จึงกล่าวว่ คุกรมหาบุรุษ ท่านจงได้ดวงหทัยของท่านกับทั้ง
 โดहितให้เข้าไปในปากของมารดา เราจะสวดวาทายมนต์ พระโพธิสัตว์
 ก็กระทำอย่างนั้น พอท้าวสักกเทวราชสวดวาทายมนต์นั้น มารดาพระ
 โพธิสัตว์ก็ลุกขึ้นนั่งได้ ฯ พระโพธิสัตว์กราบลงที่เท้ามารดาให้มารดา
 อดโทษแล้ว เมื่อจะถามมารดาจึงกล่าวคาถาว่า

อาปุจฺฉามิ ตฺวํ อมฺม	ปุเรสุตฺตํ จ ปารมี
ชีวตี อชฺช ทสฺสามิ	โพธิยา เยว การณา
สา นฺน กปฺปนา อมฺมา	จิริ รตฺตาย รุจฺจติ
อหฺมรตฺเต จ รตฺเต วา	นทิว อวสุสฺสตี
สา นฺน กปฺปนา อมฺมา	จิริ รตฺตาย รุจฺจติ
อหฺมรตฺเต จ รตฺเต วา	กุนฺนทํ อนฺนทกา
ปฺตฺตโสเกน ปโรทิสฺสุ	สุณฺณตี จิปฺปเมว จ
สา นฺน กปฺปนา อมฺมา	จิริ รตฺตาย รุจฺจติ
ปิยํ ปฺตฺตํ อทิสฺวาน	มมํ มาตา มริสฺสตี
อนาธา ทานี เม อมฺมา	ชินฺนกา คตโยพฺพนา
สา วิโยคทุกขปฺตฺตา	กถํ ชีวตี เอกิกา
ทุกฺขิตา ทานี เม อมฺมา	ปฺตฺตโสเกน ปิพิตา
ขุปฺปิปาสาชฺช ปุณฺณาย	กถํ ชีวตี เอกิกา
วรากานี จ เม อมฺมา	กีสสา เม จ อปฺตฺตกา
อาทิตฺตา ปฺตฺตโสเกน	กถํ ชีวตี เอกิกา

แปลว่า ข้าแต่แม่ ลูกจะตามแม่ไปลูกจะบำเพ็ญบารมี ลูกให้ชีวิต
 แก่แม่ในวอนนี้ ก็เพราะเหตุแก่พระโพธิญาณอย่างเดียว ข้าแต่แม่ ความ
 ดำเริญตั้งความประสงค์นั้น ย่อมเป็นที่ชอบใจของแม่ผู้มีความยินดีมา
 นานแล้วก็จริง ก็แต่ว่าความดำเริญตั้งความประสงค์ของแม่นั้น เหมือน
 อย่างแม่นาย่อมเหือดแห้งลง ตลอดจนครึ่งคนบางตลอดคนขงรังบาง หรือ
 เหมือนอย่างแม่นานออยไม่ม่นาออย ตลอดจนครึ่งคนบางตลอดคนขงรังบาง
 ส่วนคนทั้งหลายที่ร้องไห้คร่ำครวญเพราะความเศร้าโศกถึงบุตร ความ
 เศร้าโศกถึงบุตรนั้นย่อมสูญหายไปเร็วพลันทเดียว ข้าแต่แม่ ความดำเริญ
 ตั้งความประสงค์นั้น ย่อมเป็นที่ชอบใจของแม่ผู้มีความยินดีมานานแล้ว
 ก็จริง แต่แม่ของลูกก็คงจะตาย เพราะไม่ได้เห็นบุตรอื่นเป็นที่รัก
 เดียวนแม่ของลูกเป็นคนชราแล้ว มีวัยอันเจริญไปแล้ว ไม่มทนพวงก็จะถึง
 ชิงความทุกข์ เพราะความพลัดพรากจากบุตร เป็นคนอยู่คนเดียวจะมี
 ชีวิตอยู่อย่างไรได้ เดียวนแม่ของลูกอันความทุกข์ครอบงำแล้ว อัน
 ความเศร้าโศกถึงบุตรบับคนแล้ว ด้วยความหิวข้าวแลออยากน้ำ เป็นคน
 อยู่คนเดียวจะมีชีวิตอยู่อย่างไรได้ มารดาของลูกได้ความทุกข์ยากเหลือ
 ประมาณ ไม่มีความสุข ก็จะมีชบยอม อีกทั้งเป็นคนไม่มีบุตรอันความ
 เศร้าโศกถึงบุตรแผดเผาเอาแล้ว เป็นคนอยู่คนเดียวจะมีชีวิตอยู่อย่างไรได้
 พระโพธิสัตว์ปริเทวนากการ โดยนัยเป็นอาทิตนแล้ว ก็ถมดงกระทำ
 กาดกิริยาในสถานทีนั้นแด

ถ้าดับนั้นมารดาพระโพธิสัตว์ ได้เห็นบุตรอันเป็นที่รักถ่มลงแล้ว ก็
 มีหทัยหวาดไหว จึงเข้าประคองบุตรจุมพิตบนศีรษะแล้วปริเทวนาการใหญ่
 จึงกล่าวคาถาว่า

หา ตาต ปุตุต สุภรูป
 อิทานิ เต ปิตา นตถิ
 รุจिया มาตุยา นิจจํ
 ตฺวญฺจ กาลกโต อชฺช
 สพฺเพ เต อุกยํ อมฺหา
 ตฺวญฺจ กาลกโต สพฺเพ
 ตฺวํ สุชีวมาโน โส
 ตฺวญฺจ อปฺสงฺกมฺม
 เตน ปฺญฺเณน โส กตา
 จิปปเมว วณฺณทุกฺขา
 อุตฺตริสฺสามิ เต สีสิ
 ปาเท เต อุตฺตริสฺสามิ

ปจฺมํ ปุตุตกํ ลภี
 กถํ ชหาสี ชีวิตํ
 ปิตโร ตว ชหิตา
 อนาธา มรณํ ภเว
 ขุปฺปิปาสาเย ปีฬิตา
 โโก เม ทุกฺขํ วิโนทยิ
 ตฺวญฺจ สีลสมฺมโต
 กตฺวา ปฺญฺญูปการณา
 สาหํ ทุกฺเคน ปีฬิตา
 โมจยิสฺสสี ปุตุตกา
 ปาเท โโก อุตฺตริสฺสตี
 โโก สีสิ อุตฺตริสฺสตี

แปลว่า ดุกรพ่อฉันเป็นบุตรมีรูปอันงาม แม่ได้เจ้าฉันเป็นบุตรที่แรก
 เดียวนับดาของเจ้ากไม่มีแล้ว ไฉนเจ้ามาตัดชีวิตเสียเถ่า เจ้าเป็นที่ชอบ
 ใจของแม่อยู่เป็นนิจ บิดาของเจ้ากทั้งแม่ไปเสียแล้ว ส่วนเจ้ากมากกระทำ
 กาดกริยาดงวณน ความตายของเจ้าเป็นความตายอนาธาหาที่พึงมีได้
 เราทั้งต้องคนด้วยกนอนความหวาขาวแต่อยากนำบบคนกพออยู่แล้ว เจ้า

ยิ่งมากกระทำกาถกิริยาไปอีก ใครเล่าเขาจะมาช่วยบันเทาความทุกข์ให้
 แก่แม่ ว่าคงนแแต่จงกล่าววว่า ดกรเจานรชวะ เจาตักชนเกิด โฉนเจ้า
 มาทงแม่เตี้ยเต่า ความผิดของแม่ก็ไม่มี เจาตักชนพุดกับแม่เกิด ว่าแต่
 ก็สยายผมประหารอระประเทศด้วยมือทั้งสองปริเทวนากการอยู่ แแต่จิง
 คิดได้ด้วยความที่ตนเป็นบัณฑิตดำเนียรด้วยปัญญาอย่างนี้ว่า สัตบุรุษ
 ทงหลายในกาตปางก่อน ย่อมได้ชีวิตมารดาบิดาด้วยถ้อยคำของพระ
 โพรสัตว์ เราจะกระทำในหนอจะไดชีวิตบุตรคืนมา เราจะกระทำ
 คำสั่งให้จาริกไปในเบื้องหน้า บุตรของเราจักได้ชีวิตจริงแท้ ก็เพราะ
 เหตุอะไรเราจึงได้กล่าวอย่างนี้ เราได้เคยได้ยินมาว่า พระสัพพัญญู
 พุทธเจ้า ท่านกระทำกิจของท่านสำเร็จ ก็เพราะอาศัยคำสั่ง พระ
 อรหันตเจ้าทงหลาย หรือพระอัครสาวกเจ้าทงหลาย ท่านกระทำกิจ
 ของท่านสำเร็จ ก็เพราะอาศัยคำสั่ง เราจะเป็นผู้กระทำกิจสำเร็จอย่าง
 นั้น ก็เพราะอาศัยคำสั่ง คำสั่งจะเป็นที่พึ่งของเรา จะเป็นทีไป
 ในเบื้องหน้าของเรา คิดแล้วนางก็แแต่ชุนไปบนอากาศจึงกล่าวอย่างนี้ว่า
 ข้าแต่หมเทพยเจ้าทงหลายผู้เจริญ ขอท่านจงฟังคำข้าพเจ้า บุตรของ
 ข้าพเจานชอนรชวะกุมาร เป็นผู้มคตถึงพร้อมไปด้วยความกตัญญู ข้า
 พเจ้าเป็นมารดาของนรชวะกุมาร พวพนอยู่ด้วยความรักในบุตร บุตร
 ของข้าพเจ้าชอนรชวะกุมารนแหละ ด้วยคำสั่งน บุตรของข้าพเจ้าชอน
 นรชวะจึงได้ชีวิตเกิด เมื่อนางจะกระทำอธิษฐานจึงกล่าวคาถาว่า

เยน สจฺเจน นรชัโว

มาตาเปติภรฺ ชนฺตุ

เอเตน สจฺจวชฺเชน

ปุตฺโต เม ลภตุ ชีวิตํ

มาตาเปติภรฺ ชนฺตุ

กุเล เชฏฺฐาปจายีโน

เอเตน สจฺจวชฺเชน

ปุตฺโต เม ลภตุ ชีวิตํ

อากาสตฺถา จ เทวตา

มม อนุกมฺปาย จ

มํ ปสฺสฺสนฺตุ ทิโสทิสํ

ปุตฺโต เม ชีวิตํ ลภตุ

แปลว่า เจ้านรชัวะเป็นผู้เกิดมาเพียงมารดาบิดา ด้วยคำสัจใจ ด้วย
 คำสัจนั้น ขอให้บุตรของข้าพเจ้าจงได้ชีวิตเกิด เจ้านรชัวะผู้เกิดมา
 เพียงมารดาบิดา เป็นผู้ประพฤติก่ำตนในบุคคลผู้เจริญกว่าในตระกูล ด้วย
 คำสัจใจ ด้วยคำสัจนั้น ขอให้บุตรของข้าพเจ้าได้ชีวิตเกิด หนึ่งขอ
 เทพยเจาผู้เทยวอยู่บนอากาศทั้งหลาย จงอนุเคราะห์ให้หวตามข้าพเจ้า
 จงแดบุตรข้าพเจ้าทวทุกทิศเกิด ขอให้บุตรของข้าพเจ้าจงได้ชีวิตเกิด
 พอจบคำอธิษฐานลง พระมหาสัตว์เจาก็เป็นประหนึ่งว่าตนชนจาก
 ความหดบ ครนตนชนแล้ว ก็เป็นผู้ไม่มีโรคถูกชนนึ่งอยู่ ๆ ถ้าตนนั้น
 มารดาพระโพธิสัตว์ก็กอดพระโพธิสัตว์กุมพตบนศรัษะแล้ว ชนทั้งสองก็
 เกิดความโลมหนัส มีเหตุทยเต็มไปดวยบต ๆ ในกาดนั้นท้าวสักกเทว
 ราชสถิตอยู่ในที่ไกล ก็เปล่งรัศมีให้รุ่งเรืองโพดงชนดวยอดตภาพอัน
 เป็นทิพย์ ประคองตั้งพระอาทศยมแสงอันอ่อนนประดิษฐานอยู่บนอากาศ
 กระทำภูมิประเทศทวขอบเขตทั้งสน ให้สว่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกน
 เมื่อจะบอกความที่ตนเป็นท้าวสักกเทวราช จึงกล่าวเป็นคาถาว่า

สกุโกหมสมิ เทวินโท

อาคโตสมิ ตว สนตึเก

สาธุ สาธุ มหาวีร

พุกุโธ โลเก ภวิสฺสตี

อึมิณา กตกมฺเมน

อจิเรเนว คมิสฺสตี

สาธุ สาธุ มหาวีร

พุกุโธ โลเก ภวิสฺสตี

แปลว่า เราเป็นเทวินที่ตักกะเทวราช มาอยู่ณที่ใกล้ท่านแล้ว ดุกร
 มหาวีร ท่านผู้มีความเพียรใหญ่ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐
 ที่เดียว ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐
 พุทธเจ้า ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐
 ใหญ่ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐
 แล้วให้ โอวาทว่า ดุกรพ่อ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐
 กตัญญูเป็นคณ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐
 มุณตานทาน ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐
 โลกนี้เกิด ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐

สัสมเตจพระบรมศาสดาจารย์ เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้นให้

แจ้งชัด จึงตรัสพระคาถาว่า

อิทํ วตฺวาน มขฺวา

เทวราชา สุขมฺปตี

โพธิสฺสตี ฤตฺตี กตฺวา

สคฺคกายํ อปฺกุกมิ

แปลว่า ทำวธุชัมบตมขวานเทวราช ชมเชยพระโพธิสัตว์แล้ว ก็
 เสด็จไปยังสักคณิกายที่พยสถาน พระโพธิสัตว์ปฏิบัติมารดาอยู่ตลอดชีวิต

ของมารดาแล้ว ดำรงอยู่จนตลอดอายุ ครั้นสิ้นอายุกระทำกาตกริยาแล้ว
ก็มีสัตว์รกรกเป็นทิไปโนเบื้องหน้า

สมเด็จพระบรมศาสดาทรงนำพระธรรมเทศน์มาแสดงแล้ว ทรง
ประกาศสั่งจะธรรมทั้งดีประการ ครั้นจบสั่งจะธรรมลงแล้ว เมื่อพระ
องค์จะทรงประชุมชาติก จิตร์ดีพระคาถาในที่สุดว่า

มาตุโปสกภิกขุ จ	โศตاپตฺตีผลิ ลภิ
มาตา อาสี มหามายา	ปีตา สุทฺโธทโน อหุ
สกุโก อนรุทฺโธ อาสี	ทิพฺพจกฺขุ อิทานิ โส
เสฏฺฐิ จ โส อานนฺโทสิ	อคฺคิ รมฺมิ ลภิสฺสตี
นรชิว โลกนาโถ	เอวิ ชาเรถ ชาติกั

แปลว่า ภิกษุเพียงมารดาได้สำเร็จโศตاپตฺตีผลิ มารดาพระโพธิ
สัตว์มาเป็นนางมหามายา บิดาพระโพธิสัตว์มาเป็นท้าวสุทฺโธทโนมหाराช
ท้าวสุทฺกกเทวราชมาเป็นพระอนรุทฺธเถรทิพฺจกฺขุในกาถนี้ เคารขฐีมาเป็น
พระอานนทฺมฺ ไตฺชงฺกรรมอนฺเถคิ นรชิวะกุมารมาเป็นพระบรมโลกนาถ
ท่านทั้งหลายจงทรงจำชาติกนไว้ ด้วยประการดังนเถคิ

๒๒ รูปชาติก

มาริจูจมายาชลิเตน สนุณิภนุติ อิทํ สตุถา เขตวเน วิหรนุโต
อตุตโน ปารมิโย อารพุก กเถสิ

เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ในพระเชตวันมหาวิหาร ทรง
พระปรารภทานบารมีของพระองค์ จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่ม
ต้นว่า มริจูจมายาชลิเตน สนุณิภํ ดังนี้

ในกาลนั้น วันหนึ่งภิกษุทั้งหลาย ประชุมเจรจากันในโรงธรรมสภา
ว่าดูกรอาวุโส น้าอัครรรยหนอ สมเด็จพระบรมศาสดาพระองค์ไม่อิม
ไม่เบียดวาทาน ไฉนหนอพระองค์บวชชวักกิลพราหมณ์แล้วก็ประทาน
พระอรหัตตผล คราวเดียวกันเร็วพลันทเดียว ภิกษุทั้งหลายสรรเสริญ
พระพุทธรคุณอันแล้วกปากหนึ่งอยู่ ถ้าตบนั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาค ได้
ฟังถ้อยคำของภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นแล้ว เสด็จลุกขึ้นจากพระที่นั่งได้
ยาดัน เสด็จมายังโรงธรรมสภา เสด็จประทับนั่งเหนือธรรมาดันอันประ-
เสริฐ จึงดำรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย
นี้ประชุมกันอยู่ในกาลนี้ด้วยกถาถ้อยคำอะไรหรือ ครั้นนั้นภิกษุทั้งหลาย
กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย นี้ประชุมเจรจาสรรเสริญพระ
บรมศาสดาว่าพระองค์ไม่อิมไม่เบียดวาทานพระพุทธเจ้า พระพุทธร
องค์จึงตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราตถาคคตังอยู่แล้วในความเป็นพระ
พุทธเจ้า เหตุดังนี้ไม่ล่อล่อจรรยหนัก ล้วนเราได้ให้บุตรด้วย ให้ภรรยา
ด้วย ให้ตนเองด้วย เพื่อประโยชน์แก่ฟังธรรมในกาลก่อน เมื่อเรายัง

เป็นบุตรชายน้อยนั้นเป็นเหตุอัศจรรย์ยิ่งนัก ครั้นตั้งนแตรวงทรงนั่งอยู่ ภิกษุ
ทั้งหลายกราบทูลวิงวอน พระองค์จึงนำอดีตนิทานมาแสดงต่อไปนี้ว่า

อดีตกาล ภัททเว อินทปัตถนครเร สรุโป นาม ราชา ราช
กาเรสิ ฯ ตูกรภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาลล่วงแล้ว มีพระราชาทรง
พระนามพระเจ้าสุภราชครองสุวรรณสมบัติอยู่ในอินทปัตถนคร พระเจ้า
สุภราชนั้นพระองค์ตั้งอยู่ในธรรมประกอบไปด้วยพระอิศริยยศ บริบูรณ์
ไปด้วยศัล มีพระอัครมเหสีพระองค์เดียว ทรงพระนามว่านางสุนทร
ราชเทวี พระราชบุตรของพระองค์ทรงพระนามสุนทรราชกุมาร วัน
หนึ่งพระองค์ประทับอยู่บนปราสาทชั้นบน เสด็จออกจากพระแท่นที่เสด็จ
ไต่ยาสันแตรวงพิจารณาพระสุภราชภายในปัจจุสมัยเวตาโกฏรัง ทรง
ทราบแจ้งชัดว่าเป็นของไม่เที่ยง จึงตรัสประกาศาเป็นปฐมว่า

มริจุมายาชาติเตน สมนิกั

กททลือสารี พหุทุกขสณฺชนั

โคพยั ครหิตั ปณฺฑิตฺเตหิ

สุปินฺว กายโย อิทํ ปทิสฺสตี

ผลานมิว ปกุกานั นิจฺจํ ปตฺนโต ภยั

เอว ชาตานมจฺจานั นิจฺจํ มรณโต ภยั

อจฺจยฺนตี อโหโรตฺตา ชีวิตั อปรุชฺฌตี

อายุ จียตี มจฺจานั กุณฺนทึนมิโวทกั

อุสุสาวพินทุ ตินมฺหิ สฺริยฺคฺคฺมณฺ ปรตี

เอวํ อายุ มนุสฺसानํ จิปปิ อปฺปตฺริ คโต

แปลว่า สรรพร่างกายนี้ คล้ายคล้ายกันกับแสงสว่างแห่งพยับแดด
 ไม่มีแก่นสารเปรียบเหมือนคนนกด้วย เป็นที่ประชุมเกิดขึ้นของทุกข์เป็น
 อนมากหรือเปรียบเหมือนงบน้าออย บนทุกทงหลายที่เคยเห็นแล้ววาว่าง
 ภายนอกปรากฏเหมือนกับความฝัน หรือเปรียบเหมือนผลไม้ที่สุกแล้ว
 ชรรมตาว่าผลไม้มองหลายที่สุกแล้ว ย่อมมีภัยความกลัวแต่จะต้องหล่นไป
 อยู่เป็นนิจันใด สรรพร่างกายของมัจฉสัตว์ที่เกิดขึ้นแล้วทงหลาย ก็ย่อม
 มีความกลัวแต่จะต้องตายไปอยู่เป็นนิจันนั้น อนึ่งวันแฉกนทงหลาย
 ย่อมล่วงไปล่วงไปฉับใด ชีวิตความเป็นอยู่ของสัตว์ทงหลาย ก็ย่อมรุก
 วนเข้าไปหาความตายอยู่ทุกวันทุกเวลาฉับนั้น อนึ่งอายุความรวบรวม
 ประมวลมาซึ่งวันแฉกน ของมัจฉะสัตว์จะต้องตายเป็นธรรมดาทงหลาย
 ย่อมหมดไปสิ้นไป เปรียบเหมือนแม่น้ำทมน้าอนน้อย มีแต่จะแห้งไป
 หมดไปฉับนั้น หรือเปรียบเหมือนหยาดน้ำค้างที่ติดอยู่บนยอดหญ้า เมื่อ
 ต้องแสงพระอาทิตย์แล้ว ก็มิแต่จะเหือดแห้งหายไปฉับใด อายุของ
 มนุษย์ทงหลายก็ย่อมถึงความย่อยยับสูญหายไปฉับนั้น

ดังได้สดับมา ในสมัยครั้งหนึ่ง พระบรมโพธิสัตว์ทรงรำพึงในพระ
 ทัยว่า อย่างไรหนอเราจะได้ฟังธรรม แล้วจึงตรัสถามอำมาตย์ทงปวง
 อำมาตย์ทงหลายกราบทูลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า มีแต่สำเนียงเสียงก๊กก้อง

ประกาศกันว่า พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ดั่งนี้ คงร้อยพัน
 หมื่นแสนกัลปมาแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายยังไม่ได้ประสบการเห็น
 พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ แค่นี้ไหนเลย กาดเป็นทมิฬเกิดชนของ
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในกัลปนี้ไม่มีแล้ว พระองค์จะไดฟังธรรมแค่นี้ไหน
 บรมกษัตริย์ ไต่ทรงฟังอำมาตย์กราบทูลดั่งนั้นแล้ว จึงทรงรำพึงในพระ
 ทย์ว่า เราจะหาอุบายให้ ไต่ฟังธรรมจงได้ แล้วจึงให้ราชบุรุษชนเอนาทอง
 คำพันคำตั้งชนบนทุกบนหลังช้าง แล้วให้ชาวประกาศไปว่า ผู้ใดสามารถ
 จะกล่าวธรรมถวายบรมกษัตริย์ได้ เราทั้งหลายจะให้ทองคำพันคำตั้งแด
 ษะอบแก้วกบทั้งช้าง ภายหลังบรมกษัตริย์ จักกระทำการบูชาเป็นการ
 ใหญ่ ราชบุรุษทั้งหลายก็กระทำตามพระราชดำรัสฯ ดังแต่ชาวร้องมา
 ทวงพระนครถึงเจ็ดวัน เจ็ดเดือน เจ็ดปีแล้ว ก็ไม่มีใครสามารถจะกล่าว
 ธรรมได้ อำมาตย์ทั้งหลายจึงกราบทูลประพาศเหตุนี้แก่บรมกษัตริย์
 บรมกษัตริย์ ได้สดับประพาศเหตุนี้แล้ว ก็บังเกิดโทมนัสได้ยพระทัยว่า
 โอโลกมาว่างเปล่าไปเสียแล้วหนอ แล้วประทับนั่งมพระเศียรน้อมตง
 ณเบื้องคำเกรียมกรอมพระทัยอยู่ แล้วทรงรำพึงในพระทัยว่า โอหนอ
 ถ้าเราบัญญัติขอให้มคนมากกล่าวธรรมแก่เรา คนไร่มากกล่าวธรรมแก่เรา
 จะปราถนาทรัพย์สิ่งใด ๆ เราจักให้ทรัพย์สิ่งนั้นนั้น เป็นต้นว่าจะปราถนา
 ภริยาหรือบุตรหรือเงินทองรัตนชาติหรือช้างมาโคกระบือ เราจะให้
 ดั่งนั้นตามปราถนา แล้วจึงตรัสพระคาถาว่า

ปุตุตฺถิ ภริยํ มณิ ทพฺขํ
 รชณฺ์ สุวณฺณํ ทาสํ
 เทมิ อหํ สพฺพนฺตํ ทานํ
 น ทลฺลภํปี ฐนํ รชชํ
 ฐมฺโม จ ทลฺลภโก โลกเก
 อชฺชเมว อนปฺปโก
 ทลฺลภํ หิ มนุสฺสคฺตํ
 ทลฺลภํ หิ มนุสฺสคฺตํ
 ชินสทฺฐมฺโม เทสํโต
 นิรเย อุปฺปนฺนสฺส
 มหาทกฺขสฺส ปฺเรตฺวา

ฐมฺมสฺสวณฺตถาย ชวิตํ
 ทาสี วา หตฺถิ อสฺสํ วา
 นิเสสํ ฐมฺมปฺชาย วิธียา
 ปุตุตฺถภริยํ น ทลฺลภํ
 พุทฺธานํ สุขทายโก
 ลาโก มยาธิคฺโต สียา
 น ทลฺลภา หิ สมฺปตฺติ
 สทฺธา จ อตีทลฺลภา
 พุทฺโธ จาปีตีทลฺลภโก
 อตฺตานญจ กุโต สฺขํ
 ฐมฺมสฺส น สฺโต กุโต

แปลว่า เราจะให้บุตรแต่ภริยาแต่ดวงแก้วมณี ซึ่งเป็นของอันเรา
 พึงให้ เราจะให้ชีวิตเพื่อประโยชน์แก่การพึงธรรม เราจักให้เงินแต่
 ทองให้ทาสแต่ทาส เราจักให้ช้างแต่ม้า เราจักให้สัตว์รพทานทั้งสี่ มี
 ไหมเห็ดดอกตามวธของการบูชาธรรม อนึ่งทพขมบัณฑิต รัชดมบัณฑิต
 ไม่เป็นของหาได้ด้วยยาก บุตรภักดี ภริยาภักดี ก็ไม่เป็นของหาได้ด้วยยาก
 ส่วนธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นอุปายให้ซึ่งความดี เป็นของหา
 ได้ โดยยากนักในโลก ฉะนั้นและขอฝากไม้น้อยพึงมีมาถึงแก่เราเถิด จึ่ง
 อยู่ความให้อุตตภาพเป็นมนุษย์เป็นของหาได้ด้วยยาก แต่ทพขมบัณฑิตไม่
 เป็นของหาได้ด้วยยาก อีกประการหนึ่งความเป็นมนุษย์เป็นของหาได้ด้วย

ยากก็จริง แต่ศรัทธาความเชื่อกรรมเชื่อผลของกรรมเป็นของหาได้ด้วย
 ยากเหลือเกิน อนึ่งสัตว์กรรมคำสั่งสอนของพระชนด์เจ้าที่พระองค์แต่งตั้ง
 แลวเป็นของหาได้ด้วยยาก แม้พระพุทฺธเจ้าก็เป็นผู้สัตว์โลกหาได้ด้วย
 ยากเหลืออดน เมื่อสัตว์โลกทำตนให้ไปเกิดเสียในนรกแล้ว จะได้อะไร
 สุขมาแต่ไหน เมื่อทำตนให้เต็มไปด้วยความทุกข์อันใหญ่แล้ว ก็ไม่ได้
 พงกรรมแต่ที่ไหนเลย

ในขณะนั้น มหาปถพณ หน้างถึงสองแฉ่นสี่หมื่น โยชน กกมปนาทหาวาศ
 ห้วนไหวประคองตั้งข้างซบม้นการนรองอยู่ณนั้น ทั้งเขาดิเนรราชก็โอน
 อ่อนน้อมลงมาเฉพาะหน้าต่ออินทปัตถนคร ประคองตั้งหน้าอหวนายที่ถูกไฟ
 ลวกแล้วณนั้น ทั้งเทพวธาหกก็กระห่มให้เป็นฝนตกเห็บตกลงมา ทั้งสาย
 พ้าแลในอันบไซฤกกาต ก็แผ่ซ่านแปลบแปลบไป ทั้งสมุทรวัดครทเดใหญ่
 กกาเรบตฟองคนองคณ เทพยเจ้าทั้งปวงก็พากันกระทำดาชการ ท้าว
 ลักกเทวราชก็ปรบพระหัตถ์อยู่กักก้อง เสียงโกดาหตเป็นอันหนึ่งอันเดียว
 กนกตั้งถนชนไป ตั้งแต่มนุษย์โลกจนถึงพรหมโลก พิกพของท้าวลักก
 เทวราชก็ดำแดงอากาศให้เราร้อน ความอักษรรยในมนุษย์ก็ถ่นชนไป
 จนถึงพรหมโลก ด้วยอานุภาพของพระโพธิสัตว์เจ้า มีพระประสงค์จะ
 ทรงพงกรรม

ท้าวลักกเทวราชเมื่อจะทรงอวชันนาการ จึงกล่าวเป็นพระคาถาว่า

โก นุ โข เทโว มนุสฺสโส วา สมฺมา ปุเชนฺติ มาตริ
 ทานํ วา พุรหุมจริยํ วา มมฺ จาเลติ อาสนา

แปลว่า ใครแด่หนอจะเป็นเทวดาหรือมนุษย์ มาบชามารดาอยู่โดย
 ชอบ หรือมาจำแนกแจกทานอยู่ หรือประพฤติพรหมจรรย์อยู่ จะมา
 กระทำเราให้เคลื่อนไปจากที่นั่ง ๆ ทำว่ดักกเทวราชทรงทราบเหตุการณ์ตั้ง
 นั้แล้ว จึงจินตนาการว่า บรมกษัตริย์พระองค์นี้เป็นเนื้อหน่อของพระ
 พุทธเจ้า มีพระประสงค์จะฟังธรรม ที่นั่งของเราจึงได้หวนไหวด้วย
 อานุภาพของบรมกษัตริย์นั้น เราจะทอดลงเชือก แล้วมัดตะกั่วเป็นท้าว
 ดักกะเตี้ย เหาะลงมาจากเทวโลก นฤมิตเป็นรูปยักษ์น่ากลัว มีนัยนตา
 แดงสว่าง โพล่งเหมือนไฟ มีผมแดงขนยาวแดง กระทำเดียงกิกก้อง
 นฤมิตให้น่ากลัวแล้วเข้าไปในหน้าพระदानหลวง ยืนอยู่ตรงหน้าพระโพธิ
 สัตว์เจ้า ๆ พระมหาสัตว์เจ้าได้เห็นมหายักษ์แล้ว จึงตรัสถามว่านั่นอะไร
 มหาชนทั้งหลายได้เห็นรูปยักษ์น่ากลัวก็พากันหนีไป บรมกษัตริย์เมื่อจะ
 ตรัสถามว่า ดูกรมหายักษ์ ท่านมาแล้วในที่นั่งจะประ โยชนอะไรหรือ ดังนี้
 จึงตรัสเป็นคาถาว่า

กิเมว ตูมิ มหายกุช อิจฺฉสิ มม สนฺติเก
 การณญจ ปเวเทสิ ตมิ เม อกุขาหิ ปุจฺฉิโต

แปลว่า ดูกรมหายักษ์ ท่านมีประสงค์สิ่งอะไรหรือ จึงได้มายังสำนัก
 เรา จึงแจ้งให้เราทราบเหตุ เราได้ถามแล้ว จึงบอกเหตุนั้นแก่เรา ดังนี้
 ยักษ์จึงกล่าวคาถาตอบว่า

ราชาธิราช มนุชินุโท จตุทึเปสุ อิสฺสโร
 ธมฺมเทสนมตฺถาย อากโต ตว สนฺติเก

แปลว่า ข้าแต่พระบรมกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ยิ่งกว่าบรมกษัตริย์ทั้งปวง
พระองค์เป็นใหญ่ในมนุษย์ เป็นอิศรภาพในทวีปทั้งสี่ เรามาในสำนัก
ท่าน เพื่อประสงค์จะแสดงธรรม พระมหาสัตว์จึงกล่าวคาถาตอบว่า

สาธุ สาธุ มหายกษ ยี่ วาจิ มนโส ปิย
หทัย เมภิสัญจิต ฌเฏน ปริปรยิ

แปลว่า ดุกรรมหายกษ ท่านมาดีแล้ว วาจาของท่านเป็นที่รักใคร่
ชอบใจของเรา เหมือนท่านมารดหทัยเราด้วยหม้ออันเต็มด้วยน้ำ มหา
ยกษจึงกล่าววาทา ข้าแต่มหाराชเจ้า เรามาในสำนักเพื่อประสงค์จะแสดง
ธรรมแก่พระองค์ พระมหาสัตว์ได้สดับวาจานั้นแล้ว ก็บังเกิดพระทัยยินดี
ปรีดา เปรียบเหมือนบุรุษที่ยากจนขัดสนได้พบประชุมทรัพย์ แต่เปรียบ
เหมือนพระจันทร์ที่ตอင့်ริยคาหะ แต่เปรียบเหมือนกุมารที่ประดับความ
ชนะในการเดิน แต่เปรียบเหมือนพ่อค้ามาประดับสินค้าอันนั้น แทบจะวาง
ถุงทรัพย์สักพันถุงลงในมือของมหายกษนั้น จึงตรัสว่าดุกรรมหายกษ ดี
แล้ว ดีแล้ว ท่านจงแสดงธรรมเถิด แล้วให้มหายกษนั่งเหนือพระแท่น
ที่รัตนไสยาศน์ของบรมกษัตริย์แล้ว ตรัสพระคาถาว่า

อรุพุห วุฑฒปติ เสฏฺโฐ อนุกมฺบาย ยาจิโต
ธมฺมึ เทเสสิ สฺสร ธมฺมึ สุตฺวา สสาทรํ

แปลว่า ดุกรรมหายกษบังเกิดคุณแก่ท่านเป็นผู้ประเสริฐ ข้าพเจ้า
ได้วงวอนท่านแล้ว เพื่อจะให้ท่านอนุเคราะห์ ดุกรรมหายกษผู้มั่งคั่ง
ไพเราะ ขอท่านจงแสดงธรรม เราจะตั้งใจฟังธรรมโดยเคารพ

ยักษจึงกล่าวคาถาตอบว่า

อหิ อากโต มหาราช ขุปปีปาสาย ปิพิโต

น สกุกา ฌมมมกุกาตุ เอวิ ชานาหิ กุกุชช

แปลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า เราเป็นผู้นอนความหิวแฉกกระหายบีบคั้น
มาแล้ว ยังไม่สามารถจะกล่าวกรรมแก่พระองค์ได้ ข้าแต่พระองค์ผู้
เปรียบดังพระยาคุชช อันเที่ยวสัญจรไปในแผ่นดิน ขอพระองค์ทรง
ทราบด้วยพระปรีชาอย่างนี้เถิด

ลำดับนั้นบรมกษัตริย์ ก็ยกเอาพระกระยาหารส่วนของพระองค์มา
ประทานให้ยักษ ๆ ก็ไม่บริโภครพระกระยาหารนั้น บรมกษัตริย์จึงตรัสถาม
ยักษว่า ดกรมหายักษ ไฉนท่านจึงไม่บริโภครภัตตาหารเล่า ๆ ยักษตอบว่า
พระองค์ ไม่ทรงทราบหรือ ๆ ดกรมหายักษเราไม่ทราบ ๆ ยักษจึงกล่าวว่า
ข้าแต่มหาราชเจ้า เราขอมเคี้ยวกินเนื้อมนุษย์ ทังงมชวตกบตงโตหิต ถ้า
พระองค์ ใ้หมมนุษย์ ทังงมชวตแก่เรา เราจะแ่ดตงกรรมแก่พระองค์ พระ
โพธิสัตว์เจ้าได้ดับคามหายกษแ่ดแล้ว จึงตรัสว่าตแล้ว ตแล้ว ดกรมหา
ยักษ ท่านจงแ่ดตงกรรมแก่เรา ภายหลังเราจะให้ตนของเราแก่ท่าน

ในกาลนั้นพระราชเทวีประทับอยู่ในห้องที่สิริไสยานนี้ ได้ดับค่านน
แล้วจึงทรงรำพึงว่า เราจะทำความปราธนาของพระภักดาให้สำเร็จ แ่ด
พระนางก็ออกจากที่สิริไสยานนี้ กระทำปทักษิณถวายบังคมบรมกษัตริย์
แล้วกราบทูลว่า ขอพระองค์ประทานข้าพระบาทให้แก่อยกษตามความ
ปราธนาเถิด แ่ดวกกล่าวคาถาว่า

อหิ ทาสี ตูยหิ เทว สามโกโก มม อีสุสโร
 ฌมมเหตูกิ ทชชามิ ยกขสฺส อภิปฺปาเยน
 เม ยทิ อตฺถิ ยิ โทสํ กาเยน วาจาเย อุต
 เจตสา ปาปํ มยา กตํ ทฺวจฺจริตํ ขมามิ เทว

แปลว่า ข้าแต่เทวดาเจ้า ข้าพระบาทเป็นทาสีของพระองค์ พระ
 องค์เป็นเจ้าเป็นอิศรของข้าพระบาท พระองค์จึงประทานข้าพระบาทให้
 แก่ยกษตามพระราชประสงค์เถิด ถ้าโทษสิ่งใดของข้าพระบาทมีอยู่ หรือ
 ว่ากรรมอันเป็นบาปทฺวจฺจริตํที่ข้าพระบาทได้กระทำแล้วด้วยกายวาจาใจ ขอ
 พระองค์ โปรดอดโทษนั้น ๆ แก่ข้าพระบาทเถิด ฯ พระมหาสัตว์เจ้าได้สดับ
 คำนั้นแล้ว กัมพระทัยยินดี เข้าประคองพระราชเทวีแล้ว จุ่มพศเบื้อง
 พระเศียรเกล้าแล้ว พระราชทานพระราชเทวีแก่ยกษแล้วตรัสพระคาถาว่า

ททามิ ภริยํ ยกฺข ฌมฺมิ ปิยตฺริ สทา
 นิกฺขมฺมิสฺสามิ สมฺพุทฺธํ สนฺดาเรสฺสํ สเทวํกํ

แปลว่า ดูกยกษ เราให้ภริยาแก่ท่าน เรายกกรรมยิ่งกว่าภริยาอยู่
 เสมอ ขอให้เราได้เป็นพระสัมพุทฺธเจ้า เราจะให้ห่มสัตว์โลกกับทั้ง
 เทพยดาข้ามพ้นไปจากทุกข์ทั้งปวง แล้วตรัสว่าดูกยกษ เราให้ราชเทวี
 นแก่ท่านเพื่อประโยชน์แก่การฟังธรรม ขอให้เราได้เป็นพระพุทฺธเจ้าใน
 อนาคตกาลเที่ยงแท้ บนดาวัตถ์ดวงหงาย พากนยन्दแล้วซึ่งรากะ โทสะ
 โมหะ จึงได้พากันท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏอันเป็นทางไกล ขอให้เรา
 เป็นบัจจยเป็นที่พึ่งอาศัยของสัตว์ทั้งหงาย เพื่อประโยชน์จะทำแม่น้ำ

ก่อดำค้อราคะ โทสะ โมหะ ให้ พินาศไปเถิด แล้วก็พระราชทานพระราช
 เทวแก่ยกษ ยกษรบพระราชเทวีไว้แล้ว ทำกำบังกายด้วยเพศเป็นรูปยกษ
 ประดุจดังว่าจะสู้บดิน โดहितจะเคียวกันพระราชเทวี มหาชนทั้งหลายได้
 เห็นพระราชเทวีนั้นแล้ว ยกแขนทั้งต้องยืนชนคร่ำครวญอยู่ พระมหาสัตว์
 จึงตรัสว่า ดกรมหายกษ ท่านจงรีบก่อดำธรรมแก่เราเถิด ยกษจึงกล่าว
 ว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า เรายังไม่อิมแล้วก่อดำคาถาว่า

กรียณจ น ตปฺปามิ ยถิ ตฺวํ ปุตุตฺติ เทสิ เม

อิธามิ คโต วกฺขามิ ชมฺมสุส พุทฺธเทสิตฺติ

แปลว่า ท่านให้แต่กรียาเรายังไม่อิม ถ้าให้บุตรแก่เรา เราจักก่อดำ
 ธรรมที่พระพุทฺธเจ้าแสดงไว้แก่ท่าน ในทันที

พระราชกุมารได้สดับถ้อยคำแล้วจึงรำพึงในพระทัยว่า พระราชบิดา
 จะให้เราแก่ยกษเพื่อพระประสงค์จะทรงฟังพระธรรม เราก็จักถวายตน
 ของเรา แล้วก่อดำขนนึ่งถวายบังคมบรมกษตริยเจ้าแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่
 พระองค์ประดุจดังเทพยดา ข้าพระบาทเป็นบุตรเกิดจากพระอุระของพระ
 องค์ ขอพระองค์จงพระราชทานข้าพระบาทให้แก่ยกษ เพื่อพระประสงค์
 จะทรงฟังธรรมเถิด แล้วจึงกล่าวคาถาว่า

สาธฺ สุสาธฺ มหาราช ตวตฺถาย จ ชีวิตฺติ

ททามิ น วิกรมฺปามิ ชีวิตฺติ เทมิ มโนรโถ

แปลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า ดิแดว ดิแดว ข้าพระบาทถวายชีวิต
 เพื่อประโยชน์ของพระองค์ ข้าพระบาทมิได้หวั่นไหวขอถวายชีวิต ตาม
 แต่พระองค์จะปราถนา พระมหาสัตว์เจ้าเข้าระครองพระสุนทรกุมาร แล้ว
 จุมพิตพระเศียรเกล้าแล้ว ไม่อาจทรงกลดหน้าพระเนตรได้ ก็ทรงจับพระ
 หัตถ์เบื้องขวาของพระราชกุมาร ด้วยพระประสงค์จะพระราชทานแก่ยักษ์
 จึงมีพระราชดำรัสว่า ขอเทพนกรเจ้าผู้เจริญทั้งหลาย จงทอดทักนาคการ
 ดูกการบริจาคนบุตรของข้าพเจ้า ด้วยบุตรบริจาคน ข้าพเจ้าไม่ได้ปราถนา
 สัมบัติประเทศราช ไม่ได้ปราถนาสมบัติเทวโลก ไม่ได้ปราถนาสมบัติ
 บรมจักร ไม่ได้ปราถนาสมบัติพระอินทร์ ไม่ได้ปราถนาสมบัติพระพรหม
 ไม่ได้ปราถนาสมบัติ พระปัจเจกโพธิ ไม่ได้ปราถนาสมบัติพระสาวก
 ข้าพเจ้าได้ ให้บุตรภรรยาเป็นทานแก่ยักษ์ ขอให้ข้าพเจ้าได้เป็นพระพุทธร
 ฐ์ในอนาคตกาลเถิด แล้วตรัสพระคาถาว่า

สพฺเพ เทวา จ นาคา จ กนฺธพฺพา สุรมานุสา
 อิทฺธิวิชาธรา ยกฺขา ปุตุตฺติ เม อนุโมทนํ

แปลว่า ขอเทพยเจ้าแดนาคแดนคนธรรพ แลสัตว์แดนมนุษย์แดนมฤตข
 วิทยาธรแดนยักษ์ทั้งปวง จงพากันอนุโมทนาบุตรทานของข้าพเจ้า พระ
 มหาสัตว์เจ้าตรัสดังนี้แล้ว ก็พระราชทานพระราชบุตรแก่ยักษ์ ยักษ์ก็ทำ
 อากาการประดุจดังจะเคียวกินพระสุนทรกุมารแล้วก็ให้สุนทรกุมารอันตรธาน
 หายไปด้วยกำลังฤทธิ์ มหาชนทั้งหลายได้เห็นดังนั้นพากันกลัวหนีไปสัน
 บรมกษัตริย์จึงตรัสว่า ดูกรยักษ์ ท่านจงแค้นตั้งกรรมแก่เราโดยเร็วเถิด

ยักษจึงกล่าวว่ ข้าแต่มหาราชาเจ้า ข้าพเจ้ายังไม่ลืม ท่านจงให้ผู้อื่นแก่
 เราเถิด บรมกษัตริย์ได้ทรงฟังดังนั้นจึงตรัสกับยักษว่ ดูกษัตริย์ ดิฉัน
 ดิฉัน เราได้ฟังธรรมแล้วเราจะให้ตนของเราแก่ท่าน ท่านจงแสดงธรรม
 แก่เราเถิด ยักษรับคำแล้ว พระมหาสัตว์เจ้าจึงให้หนึ่งเห็นออกดงกตรัตนดีห
 ไลยาสัน เมื่อยักษจะแสดงธรรมตามพุทธรัตตาส์ จึงกล่าวคาถานว่

เปมโต ชายเต โสโก

เปมโต ชายเต ภยั

เปมโต วิบุปมุตตสฺส

นตฺถิ โสโก กุโต ภยั

ตณฺหาย ชายเต โสโก

ตณฺหาย ชายเต ภยั

ตณฺหาย วิบุปมุตตสฺส

นตฺถิ โสโก กุโต ภยั

รติยา ชายเต โสโก

รติยา ชายเต ภยั

รติยา วิบุปมุตตสฺส

นตฺถิ โสโก กุโต ภยั

กามโต ชายเต โสโก

กามโต ชายเต ภยั

กามโต วิบุปมุตตสฺส

นตฺถิ โสโก กุโต ภยั

แปลว่า ความเศร้าโศกแแตกความกลัวย่อมบังเกิดเพราะความรัก เมื่อ
 บุคคลมาพ้นไปเสียจากรักแล้ว ความเศร้าโศกแแตกความกลัวแต่ที่
 ไหน ๆ ก็ไม่มี อนึ่งความเศร้าโศกแแตกความกลัวย่อมบังเกิดเพราะศัณหา
 เมื่อบุคคลมาพ้นไปเสียจากศัณหาแล้ว ความเศร้าโศกแแตกความกลัวแต่ที่
 ไหน ๆ ก็ไม่มี อนึ่งความเศร้าโศกแแตกความกลัวย่อมบังเกิดแต่ความยึด
 เมื่อบุคคลมาพ้นไปเสียจากความยึดแล้ว ความเศร้าโศกแแตกความกลัว
 แต่ที่ไหน ๆ ก็ไม่มี อนึ่งความเศร้าโศกแแตกความกลัวย่อมบังเกิดเพราะ

กามความใคร่ความปราถนา เมื่อบุคคลมาพบไปเสียจากความใคร่ความ
ปราถนาแล้ว ความเคঁราโศกแตกความกลัวแต่ที่ไหน ๆ ก็ไม่มี

บรมกษัตริย์ ได้สดับธรรมของยักษแล้ว ก็บังเกิดพระทัยยินดีปรดา
ได้บริจจาคพระราชเทวีแด่พระราชกุมารแล้ว ก็ให้ตนของพระองค์แก่ยักษ
ดุจถ่มก้อนเขฬะเสียฉนั้น นาคอัศจรรย์นัก ครองนวมหาชนทั้งหลายได้เห็น
อัศจรรย์แล้วก็พากันสรรเสริญ ยักษก็กระทำความชมเชยแล้วกล่าวว่
ชาแต่มหाराชเจ้า พระองค์จึงดูพระราชเทวีแด่พระราชบุตรของพระองค์
พระองค์จะประสงค์หรือไม่ บรมกษัตริย์ตรัสตอบว่าเรามีความประสงค์
ถ้าตบนั้นท้าวสักกเทวราช ก็ประดับกษัตริย์ ทั้งสองพระองค์ ด้วยเครื่องประ
ดับทั้งปวงถวายพระโพธิสัตว์เจ้า พระโพธิสัตว์เจ้ากรมพระทัยยินดี ท้าว
สักกเทวราชก็ ประดิษฐานยืน โพล่ง อยู่ดูดวงอาทิตย์ อันอ่อน ประดิษฐาน
อยู่บนอากาศฉนั้นแล้วตรัสว่า ชาแต่มหाराชเจ้า เรามาในถิ่นหวังจะทต
ลองพระองค์

สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้นให้แจ้ง
ชัดจึงตรัสพระคาถาว่า

ตโต โส อินฺทโก ยกุโข ฌมฺมึ เทเสสิ อิทฺธิยา
โอรทิตฺวาน ราชานํ เทวโลกมฺปาคมิ

แปลว่า ครองนวมหาชนได้แสดงธรรมสั่งสอนบรมกษัตริย์ด้วยเทว
ฤทธิ์แล้ว ก็เสด็จกลับไปยังเทวโลก ตั้งแต่นั้นมาพระบรมโพธิสัตว์เจ้า

๒๗ มหาปทุมชาติ

ปสุสาหิ ตูมิ महाराजति ओति सतुता चेतवने विहरनुतो
 मातुपोसकि गिगुभि ओरपुग गेत्ति.

สตุตา ส้มเด็จพระบรมคาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวันมหา
 วิหาร ทรงพระปรารภภิกษุเดียงมารดา ครัดพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่ม
 ต้นว่า ปสุสาหิ ตูมิ महाराज เปนต้นไป เรื่องนี้เหมือนกันกับ
 ล้ามชาติ

แท้จริง ส้มเด็จพระบรมคาสดาครัดถามภิกษุนั้นว่า ได้ยินว่าท่าน
 เดียงคฤหัสถ์หรือ ภิกษุนั้นกราบทูลรับตามพระพุทธดำรัสถามนั้น ครัด
 ถามว่าคฤหัสถ์นั้นเปนอะไรของ ท่าน ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มี
 พระภาคเจ้าผู้เจริญ คฤหัสถ์นั้นเปนมารดาบิดาของข้าพระบาท พระพุทธ
 องค์ ครัดว่า ท่านทั้งหลายอย่าได้ยกโทษเชอเลย ถึงบัณฑิตแต่โบราณ
 ก็ได้ บรรจาศิวตของตนเพื่อประโยชน์แก่มารดาบิดา ครัดตั้งนแลวกทรง
 นิ่งอยู่ ภิกษุทั้งหลายจึงวอนพระพุทธองค์ประสงค์จะทราบเนอความนั้น
 ให้แจ้งชัด พระพุทธองค์จึงได้นำอดีตนิทานมาแต่ดงดังจะกล่าวต่อไป

อดีตเต กिर ओकुवतुतिनकर ओकुसेनो नाम राजा रञ्जि कारेत्ति
 ดังได้สดับมาในอดีตกาลล่วงล่วงแล้ว มีบรมกษัตริย์ทรงพระนามพระเจ้า
 องค์เด่นราช เดียวดีรัชดมบคอยู่ในองควดนคร พระเจ้าองค์เด่นราชนั้น
 พระองค์ตั้งอยู่ในธรรม พระอัครมเหษของพระองค์ทรงพระนามพระ

นางสุเมษธราชเทวี พระนางบริบรณไปด้วยคีต มีพระรูปทรงงามยิ่ง
 นก ในระหว่างกาดที่เป่นไปแแล้วนน พระโพธิสัตว์เจ้าจตุจากคุดคพิภพ
 มาถือเอาปฏิสนธิในพระครรภ์พระราชเทวีนั้น จำเดิมกาดตั้งแต่พระโพธิ
 สัตว์เจ้าถือเอาปฏิสนธิในพระครรภ์แล้ว พระราชเทวีเจ้ายงมีพระรูปทรง
 งามมากชนเปรียบประดุจนางเทพอัมพร ครึ่งนนมหาชนทั้งหลายก็นำเครื่อง
 ราชบรรณาการมาถวายนับด้วยพัน ด้วยอานุภาพของพระโพธิสัตว์เจ้า
 ในกาดนั้น ยังมีบรมกษัตริย์พระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้ากกุ
 ราช (พระยาโกง) ได้สัดบช่าวสาด์นการบอกเล่าของมนุษย์ทั้งหลาย
 ก็บังเกิดโศภจิตต์ คิดจะไปชิงเอานางแก้วบริบรณไปด้วยลักษณะทั้ง
 ปวง จึงตรัสเรียกอำมาตย์ทั้งหลายมาสั่งว่า จะไปยึดเอาองค์ควदनคร
 อำมาตย์ทั้งหลายได้ พงพระกระแสรบตั้งคงนน ก็พร้อมใจกันรับพระราช
 โองการตามพระกระแสรบตั้งนั้น ดาดบนนพระเจ้ากกุราช ก็ให้ประชุม
 พลนกายแวดล้อมไปด้วยจตุรงคเสนา โยชาทพยกไปยังองควदनคร ครน
 ถึงแล้วกให้ คงกายลงในที่นั้น จึงส่งราชทูตให้เขาไปบงคบว่า ถ้าพระ
 สหายองค์เสนราชปราณาจะรบกับเรา จงประชุมพลนกายออกมารบ
 กับเราณกาดบคน

ดาดบนน พระเจ้าองค์เสนราชได้สัดบช่าวคงนน ก็ส่นพระเคียรทรง
 พระราชดำริหว่า โอมหาชนจะพากันพินาศเลยแแล้วหนอในครงน ครงนน
 ช่าวพระนกรทั้งหลาย ก็รวมเข้าเป็นหมวดหมกนมารองประกาคอยู่ทหน้า

พระदानหลวงว่า ข้าแต่สัมมตเทวราชเจ้า พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ขอสดละชีวิตของตนถวาย เพื่อประโยชน์แก่พระองค์แล้วกล่าวคาถาว่า

ปัสสาหิ	ตวั	มหาราช	อมุหากณฺจ	ปรกุกมฺ
อมุเหสุ	วิหฺช	มานะสุ	มา	เต รณฺจํ
ตฺวณฺจ	เสณฺจ	โจิ มนุสฺส	อุมหากํ	สามิโก
ตฺว	มยํ	ตุมหากม	ตฺถาย	ชฺวีตณฺจ
				ชหามุหเส.

แปลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า ขอพระองค์จงทอดพระเนตรดูความ
เพียรของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายยอมอยู่แล้ว
พระองค์อย่าได้ทรงพระวิตกว่าพระราชอาณาเขตของพระองค์จะพินาศไป
พระองค์เป็นผู้ประเสริฐของมนุษย์ทั้งหลาย เป็นเจ้านายของข้าพระพุทธ
เจ้าทั้งหลาย ฯ ขอสดละชีวิตถวายเพื่อประโยชน์แก่พระองค์

มหาชนทั้งหลายเหล่านั้นกราบทูลพระเจ้าองค์เด่นราชอยู่เบื้อง ฯ อย่าง
นี้ พระเจ้าองค์เด่นราชเมื่อจะห้ามมหาชนเหล่านั้น จึงตรัสพระคาถาว่า

นาหํ	ยฺชฺฉณิ	ตุมิจฺฉณามิ	อณฺณมณฺณ	อมาณฺณยํ
เอกสฺส	การณา	มยฺหํ	หิเสยฺยํ	พหุกา
อหํ	ทาเนน	สีเลน	จาเคน	สํยเมน
สพฺเพ	อมิตฺเต	ชิตฺวาน	นาหํ	อิจฺฉามิ
				สพฺพทา

แปลว่า เราไม่ปราถนาจะรบ คนทั้งหลายจะต้องฆ่าฟันกัน คนทั้ง
หลายเป็นอันมากจะเบียดเบียนกันเพราะเหตุเราคนเดียว เราจะผจญข้า

คักทั้งสิ้นด้วยทานแต่คิดแต่การบริจาคนั้นแต่การดำรงรวมกายวาจาใจ เราไม่
ปราถนาการสู้รบกัน ในกาลทั้งปวง

พระเจ้าองค์เด่นราชไม่อาจห้ามปรามโยธาเหล่านั้นได้ โยธาเหล่านั้น
มณฑลทอชยาคัยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก็พากันออกจากพระนคร ครั้น
ไปถึงแล้วไม่อาจสู้รบชาคัก เพราะรู้สึกตนว่าไม่มีนาย ก็แกลบหน้ากันอยู่
แล้วก็พากันหนีไปสิ้น พระเจ้าองค์เด่นราชทรงทราบว่าเสนาของพระองค์
พ่ายแพ้ ไปแล้วก็บังเกิดความทุกข์โทมนัสว่า โยธาของพระองค์ไม่อาจ
จะสู้รบกับชาคักพากันหนีไปแล้ว จึงเสด็จเข้าไปใกล้พระนางสุเมษดาราช
เทวทรสว่า ดูกฎเจ้าผู้มพกตรอินเจริญ เจ้าจงอยู่เป็นสุขเถิด พระราช
เทวกราบทูลว่า ไฉนพระองค์จึงตรัสอย่างนั้น ดูกฎเจ้าผู้มพกตรอินเจริญ
พดนิกายโยธาของเราแพ้เขาแล้ว เราไม่อาจจะอยู่ในเรือนนี้ได้ อีก
ประการหนึ่ง ถึงตัวเจ้าก็จงรักษาตนไว้ ให้ตออย่าได้ มีความประมาทเคย
นางสุเมษดาราชเทวได้สดับพระกระแสรบดังดังนั้น มีดวงหทัยประหนึ่งว่า
จะแตกออกไปเป็นเจ็ดภาค ไม่สามารถจะดำรงพระกายอยู่ได้ จึงกราบทูล
ว่า ข้าแต่พระภคบิดาเจ้า ไฉนพระองค์มาตรัสพระวาจาในที่หาภาคภูมิ
มิได้ พระองค์เสด็จไปที่ไหน ข้าพระบาทก็จักตามเสด็จไปในที่นั้น ข้า
พระบาทเว้นจากพระองค์เสียแล้วจะอยู่ไปอย่างไรได้ คิดเห็นว่าความ
ตายจกมีเป็นแน่ แล้วกล่าวพระคาถาว่า

อคฺคี อชฺชาตยิตฺวาน .
 ตตฺถเว มรณํ เสยฺโย
 นคฺคา นที อนุทกา
 อิตฺถิปี วิชฺวา นคฺคา
 เวธพฺยํ กณฺฐกํ โดเก
 ยา ทิลิตฺทํ ทลิตฺทสฺส
 ตํเว เทวา ปสฺสสนฺติ
 สามิกํ อนุพนฺธสฺส
 ปถพฺยาปี อเกชนตฺยา
 อปี สาคฺรปริยนฺตํ
 นานารตนปริปุริ
 กถฺนุ ตาสํ หทยํ
 เย สามิกเก ทุกฺขิตมฺหิ
 สามิกํ อนุพนฺธสฺส

เอกชาตสมานิตํ
 ยญฺเจ ชีเว ตยา วินา
 นคฺคํ รณฺธิ อราชิกํ
 ยสฺสาปี ทส ภาตโร
 คจฺฉณฺเฒว รเถสภ
 อทฺธา อทฺธสฺส กิตฺติมา
 ทุกฺกรํ หิ กโรติ सा
 สทา กาสายวาสินี
 เวธพฺยํ กณฺฐกิตฺติยา
 พหุวิตฺตธฺรํ มหิ
 เนจฺเจตํ สามิกํ วินา
 สุขราวต อิตฺถิโย
 สุขมิจฺฉนฺติ อตฺตโน
 สทา กาสายวาสินี

แปลว่า ข้าพระบาทคิดอยู่ว่า จะก่อเพลิงให้ลุกโพล่งขึ้นพอประชุม
 เป็ดวเป็ดอื่นหนึ่งอันเดียวกันแล้วเข้าไปตายเสียใน กองเพลิง นั้น ประเดรัฐ
 กว่า ถ้าจะเว้นจากพระองค์เสียแล้วจะไปเปรียบเหมือนแม่หนักไม่มีน้ำหนัก
 ไม่งาม หรือเปรียบเหมือนแวนแคว้นที่ไม่มีพระเจ้าแผ่นดินปกครองก็
 ไม่งาม อนึ่งสตรีแม่จะมีพนักของชายดักสืบคนถาตคนเป็นหญิงหม้ายก็ไม่งาม
 ความเป็นหญิงหม้ายเป็นที่เดือดร้อนใจในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้ประเดรัฐ

ในรต ข้าพระบาทจะขอตามเสด็จไป ^๑ ^๒ ^๓ ^๔ ^๕ ^๖ ^๗ ^๘ ^๙ ^{๑๐} ^{๑๑} ^{๑๒} ^{๑๓} ^{๑๔} ^{๑๕} ^{๑๖} ^{๑๗} ^{๑๘} ^{๑๙} ^{๒๐} ^{๒๑} ^{๒๒} ^{๒๓} ^{๒๔} ^{๒๕} ^{๒๖} ^{๒๗} ^{๒๘} ^{๒๙} ^{๓๐} ^{๓๑} ^{๓๒} ^{๓๓} ^{๓๔} ^{๓๕} ^{๓๖} ^{๓๗} ^{๓๘} ^{๓๙} ^{๔๐} ^{๔๑} ^{๔๒} ^{๔๓} ^{๔๔} ^{๔๕} ^{๔๖} ^{๔๗} ^{๔๘} ^{๔๙} ^{๕๐} ^{๕๑} ^{๕๒} ^{๕๓} ^{๕๔} ^{๕๕} ^{๕๖} ^{๕๗} ^{๕๘} ^{๕๙} ^{๖๐} ^{๖๑} ^{๖๒} ^{๖๓} ^{๖๔} ^{๖๕} ^{๖๖} ^{๖๗} ^{๖๘} ^{๖๙} ^{๗๐} ^{๗๑} ^{๗๒} ^{๗๓} ^{๗๔} ^{๗๕} ^{๗๖} ^{๗๗} ^{๗๘} ^{๗๙} ^{๘๐} ^{๘๑} ^{๘๒} ^{๘๓} ^{๘๔} ^{๘๕} ^{๘๖} ^{๘๗} ^{๘๘} ^{๘๙} ^{๙๐} ^{๙๑} ^{๙๒} ^{๙๓} ^{๙๔} ^{๙๕} ^{๙๖} ^{๙๗} ^{๙๘} ^{๙๙} ^{๑๐๐}

กษัตริย์ จึงเอาไม้มามัดเขาเป็นแพแล้วจึงตรัสว่า ดูกฎเจ้าผู้มพกตรอื่น
 เจริญ มาเถิดเจ้าเราทั้งสองจะพากันข้ามแม่น้ำคงคาไปแล้ว ให้พระราช
 เทวหนึ่งบนแพแล้ว ก็ทรงนั่งกับด้วยพระราชเทวหนึ่ง พอแพลอยมาถึง
 กตางนำ ก็บังเกิดลมอกาตวาตพัดมาแพก็แตกไปด้วยกำลังลมพัด กษัตริย์
 ทั้งสองพระองค์ ก็พลัดกันไปคนละทิศ แต่ไม่เห็นกัน ส่วนพระราชเทวก็
 ขนผิงแม่น้ำคงคาข้างโน้นใต้ ด้วยอานุภาพของพระราชเทวที่ทรงประพฤ
 ติปฏิบัติในพระภักดา แลด้วยบุญเดชาภาพของพระมหาสัตว์เจ้าด้วย
 จึงทอดพระเนตรไปข้างโน้นบางข้างโน้นบ้าง ใต้เห็นพระภักดาของพระองค์
 โผล่ขึ้นมา ไม่สามารถจะดำรงพระองค์อยู่ได้ กรอองขนด้วยพระดำเนียง
 อันตั้ง คร่ำครวญอยู่ว่าพระภักดาของเราไม่มีที่พึ่งเทียวหนอ โอพระ
 ภักดาของเราทรงหวาดหวั่นอยู่เทียวหนอ เราจะทำไฉนดี ทรงรำพึงว่า
 เราจะกระทำคำอธิษฐานในกาลบัดนี้ ก็คงจะให้พระภักดาพ้นจากอันตราย
 ได้ โดยแท้แล้ว พระราชเทวเจ้าก็บวณพระโอษฐ์กระทำสัตย์จริยาธิษฐาน
 เป็นพระคาถาว่า

สุณนุตฺต	โกนุโต	วจนัน	เทวสัมา	สமாகตา
สเจปี	เม	ปติพฺพตฺตา	คงโคทกา	อเจตนา
อิมาย	ปจฺวิสมา		อนุกจฺฉามิ	ปิฎฺจิชฺย

แปลว่า ขอเทพนกรเจ้าผู้เจริญทั้งหลาย จงประชุมกันพังกาษาพเจ้า
 ถ้าว่าความเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติในพระภักดาของข้าพเจ้ามีอยู่ไซ้ ขอ

ให้นำในแม่น้ำคงคาที่ไม่มีเจตนาจงกลายเป็นเหมือนแผ่นดิน ข้าพเจ้าจะขอ
ไปตามพระภคบิดาบนหลังแม่น้ำ

พอจบคำอธิษฐานลง แม่น้ำคงคานั่นก็เหมือนดังทมิฬเจตนา ถึงซึ่ง
ความเป็นของแข็งเกิดขึ้น พระราชเทวดาเห็นดังนั้นแล้ว ก็บนเทงพระ
หฤทัย รับผิดชอบเสด็จไปยึดพระหัตถ์พระภคบิดาแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่เทว
ราชา ขอเชิญเสด็จมาพากันไปจากแม่น้ำคงคาเถิด

พระเจ้าองค์เส่นราชทอดพระเนตรเห็นพระราชเทวดาแล้ว ก็ค่อยสบาย
พระหฤทัย ครั้นถึงฝั่งปากโนนแห่งแม่น้ำคงคาแล้ว จึงตรัสกับพระราช
เทวดา ดกรเจ้ามพกตรอนเจริญ ฝั่งแม่น้ำคงคาโนนจึงใดอศักรรยณ
แล้วตรัสพระภาถาว่า

อทิฏฐบุพพํ ปสฺสาหิ อพฺภูตํ โลมหํสนํ
มํ ตูวํ ภทฺทเท ปโมเจสิ ตูวํ จ เม สรณํ ภว
ภทฺทเท เต มยฺหํ นิสฺสาย ชีวิตญจ ลทฺธํ ตูวํ

แปลว่า เจ้าจงดูของที่เราไม่เคยเห็น ไม่เคยมีมาบนหน้าผก
ผกของนัก ดกรเจ้ามพกตรอนเจริญ เจ้าช่วยปลดเปลื้องให้ พพนจาก
อันตรายใด เจ้าเป็นที่พึ่งของพิ ชีวิตของพิทใดแล้วก็เพราะอาศรัยเจ้า
กษตรยทงสองพระองค์ครันตรัสปราได้กนดงนแล้ว ก็ตั้งพระพักตรณเพราะ
บำหิมพานต์เสด็จดำเนินไป ในขณะนั้น จึงสำแดง อากาโรให้เรารอนชน
ไปถึงพิภพท้าวสักกเทวราช ท้าวสักกเทวราชเมื่อทรงอาวชนาการทราบ
เหตุนั้นแล้ว จึงตรัสเรียกวิสัฏฺฐกรรมเทพบุตรมาตรัสว่า พ่อจงไปยังป่า

หิมพานต์ นฤมิตบรรณศาลา ชนสอง หลังให้พร้อม ไป ด้วยเครื่องบรรพชิต
 บริหารแล้วจงกลับมา วิสัฏกรรมเทพบุตรไปในป่าหิมพานต์ นฤมิตบรรณ
 ศาลาชนสองหลัง ให้พร้อมไปด้วยเครื่องบรรพชิตบริกษารด้าเร็วแล้วจึง
 จารึกเพนอักษรไว้ ที่โอบานทวารบรรณศาลาว่า ชนทั้งหลายไม่ว่าใคร
 โคปรานาจะบรรพชา ชนทั้งหลายเหล่านั้นจงเข้าพักอาศัยในศาลานี้เถิด
 แล้วก็นฤมิตหนทางไว้ทางหนึ่งเสร็จแล้ว ก็กลับไปยังสถานที่อยู่ของตน
 ครั้นนพระเจาองค์เสนาราชกับพระราชเทวีเสด็จมา โดยลำดับ ก็มาถึง
 บรรณศาลา ทรงอ่านอักษรทราบความว่า ทำวดีกเทวราชประดำท
 ให้ ก็เปิดทวารบรรณศาลาเข้าไปณภายใน ได้ทอดพระเนตรเห็นเครื่อง
 บรรพชิตบริกษาร มงฆาทำด้วยหนังเนื้อแต่ไม้เท้าสำหรับคนแก่ด้วย ก็
 ทรงเปิดองผาด้าฎกมัสเหมือนสัตว์ตั้งขอกเสียดแล้ว ทรงนั่งผาคากรองทรง
 พาดผาหนังเนื้อเหนือพระองค์แล้ว ทรงผูกชฎามณฑล ทรงจับไม้เท้า
 ชารพระกร ดำเนจรจงกรมไปไปมา มา แล้วทรงเปล่งพระอุทานว่าจว่า
 สถานที่ นมความสุขเจริญหนอ สถานที่นี้เป็นที่บรมสุขเหลืออื่น ส่วน
 พระราชเทวีเจาจึงกราบทูลขอพระพร จำเดิมแต่นั้นมาว่า ข้าแต่เทพราช
 เจา จำเดิมแต่ไปขอพระองค์อย่าทรงกระทำกิจการงารเลย ข้าพระบาท
 จะขอกระทำกิจการงารแต่ผู้เดียว ส่วนพระองค์จงกระทำแต่สมณธรรม
 เถิด พระเจาองค์เสนาราชได้สดับพระเล่านของพระราชเทวีดังนี้แล้ว ก็
 ตรัสว่า ดูกกรเจาผู้มพกตรอนเจริญ เจามีความประสงค์พรเช่นนั้นเป็นการ
 ดีแล้ว จำเดิมแต่นั้นมา พระราชเทวีเจาก็จดแจ้งไม่ ถ้พระทนต์แด่นา

สำหรับชำระพระโอษฐ์แด่น้ำตรงพระพักตร์ กับทั้งพระกระยาหารสำหรับ
 เสวย ครั้นเวลายาตรสว่างแจ้งแล้ว พระนางเจาก็กระทำวคตปฏิบัต
 ที่ควรจะทำไว้อบรมเสร็จแล้ว ถอดกระเช่า แด เสียมเข้าไปใส่ อรัญ
 ประเทศแต่เวลาเช้า เก็บผลไม้ มรดงได้ลงให้เต็มกระเช่าแล้ว ก็
 นำมาถวายบรมกษัตริย์เจ้า บรมกษัตริย์เจ้าด้วยมตมดาหาญเสวยน้ำแล้ว
 พระราชเทวีเจ้าจึงเสวยต่อภายหลัง บรมกษัตริย์ทั้งสองพระองค์ ก็
 กระทำสมณธรรมประทับอยู่ในสถานที่นั่ง โดยนิยมอย่างนี้
 ครั้นเมื่อกาลล่วงไปล่วงไป พระเจ้าองค์เด่นราชก็ประชวรด้วยพระ
 โรคาพาชอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่สามารถจะดำรงพระองค์อยู่ได้ อัน
 ทุกขเวทนามาเบียดเบียนบอบคน ก็สิ้นพระชนม์ลงในสถานที่นั่ง
 ส่วนพระราชเทวีได้เห็นพระภักดาของพระองค์ สิ้น พระชนม์ดังนั้นก็
 คบพระทรวงไม่สามารถจะดำรงพระองค์ได้ ก็ทรงพระกรรแสงกำสรด
 โศกาพิไรรำ รำพรรณไปด้วยพระลำเนียงอันดังว่า ฮาฮา พระภักดา
 เปนที่รัก ไฉนมากระทำชาพระบาทให้ พินาศไปจากที่พึ่งแล้วเสด็จไป โอ
 ควเราเดี๋ยวนี้ไม่มีที่พึ่งหนอ ที่พึ่งของเราไม่มีแล้ว เราต้องอยู่คนเดียว
 ในอรัญประเทศนี้ แลวก็คร่ำเป็นพระคาถาว่า

อนาคต เมทานิ อรุณเณ เอกิกา วสี
 อชฺเชวหํ น ปสฺสามิ สามิกํ ชมฺมิกํ วรี
 โก นุ เม เทติ โอวาทํ กถํ ปริจรามิหํ
 ปพฺพชิตา ชารยนฺตา กถํ วจฺจามิ เอกิกา

แปลว่า บदनทพงของเราไม่มีแล้ว เราต้องอยู่คนเดียวในอริย
ประเทศนี้ ตั้งแต่วันนี้ไปเราจะไม่ได้เห็นพระภักตามุทรวงกรรมผลประเดรัฐ
แล้ว ใครเล่าเขาจะมาให้ โอวาทสั่งสอนเรา เราจะปฏิบัติอย่างไรดี เรา
ก็ทรงเพศเป็นบรรพชิต จะอยู่ไปคนเดียวอย่างไรได้นอ

พระราชเทเวเจาทรงพระกรรแสงพิโรธว่าประตุงคนบา ด้วยประการ
ดังนี้แล้ว ก็ออกจากบรรณศาลา ชนเขาไม้แห้งมากองไว ในที่ใกล้แล้ว
ยกพระศัพชนให้ ได้ยาดันนั้นท่ามกลางเชิงตะกอนแล้ว ถวายพระเพลิงแล้ว
เก็บดอกไม้ ในป่ามาบูชาแล้วปริเทวนาการไปว่า ข้าแต่พระภักดาเจ้า
จำเดิมแต่ไปการบูชาพระบาท จะได้เห็นแลจะได้ ถวายบังคม พระรูปพระ
โคมของพระองค์ ก็เป็นการใดด้วยยากเสียแล้ว การที่ได้เห็นแลการที่ใด
ถวายบังคมครั้งนี้ เป็นกรรมในภายหลังของข้าพระบาทแล้ว พระราชเทเว
เจาทรงปริเทวนาการอยู่น จนถึงเวลาพระอาทิตย์อัสดงคต พระราชเทเว
เจ้าชำระสระสระพระเศียรเกล้าแล้วเสด็จมายังบรรณศาลาแล้ว ก็ตั้งแต่จะ
ทรงพระไศกากรรแสงเค้ราปริเทวนาการไป จำเดิมแต่นั้นก็เพียงพระองค์
มาจนกาลล่วงไป พอพระครรรภ์บรรจบครบถ้วนทศมาส ก็ประสูติ
พระราชโอรส

พอพระมหาดัตวเจ้าประสูติจากครรภ์พระมารดาแล้ว ด้วยอานุภาพ
ของพระมหาดัตวเจ้านั้น บังเกิดมีดอกปทุมทองขนาดใหญ่มีประมาณ
เท่ากงจักรผุดขึ้นมาจากพื้นดิน มารองรับพระบาทพระมหาดัตวเจ้า
พระราชเทเวเจาทรงพระรำพึงไปว่า บุตรของเรามีอานุภาพใหญ่มีบุญ

ใหญ่ บัดนี้ดอกปทุมทองบังเกิดขึ้นพร้อมกันกับกาดประดู่ต้นนั้น เพราะ
 เหตุนี้เราจะชานพระนามบุตรของเราว่ามหาปทุมกุมารตั้งน ในกาด
 นั้นพระมหาสัตว์เจ้าแลดูพระมารดาอยู่ ส่วนพระราชเทวีเจ้าได้เห็นพระ
 ราชบุตรแล้ว ไม่อาจจะดำรงพระองค์ได้ ก็ทรงพระกรรแสงคร่ำครวญ
 แล้ว คร่ำครวญว่า

สเจ อังควตุนิกรเร ชาติมนุโตสิ ปุตตก
 ญวติสัมา สมากตา อุปสิญจิ ภาวนติ เต
 อิทมปิ ทุตติยิ สลลสิ ตปเปติ หทยิ มม
 สามิกญจ น ปสฺสามิ ปุตฺตํ ปสฺสามิ เอกกํ

แปลว่า ดูกรลูกน้อย ถ้าเจ้าเกิดในอังควตนคร หมู่พระประยูรญาติ
 ทั้งหลายก็จะประชุมกันอภิเษกเจ้าเป็นบรมกษัตริย์ ความทุกข์อันเป็น
 ความทุกข์ครั้งที่สอง เป็นดังลูกศรแล็บหทัยแม่ แม่ไม่ได้เห็นพระภักดา
 ได้เห็นแต่ลูกคนเดียว พระราชเทวีเจ้ารำพรรณคร่ำครวญตั้งนแล้ว ก็
 ดำรงนำให้พระบิษบุตรแล้ว อมชนจุมพิตพระเคี้ยวเกศาแล้วให้เสวยนม
 พระมหาสัตว์เจ้าคอยทรงพระเจริญจนถึงพระชนม์ได้ ๑๖ ปี มีพระรูป
 พระโฉมเป็นทนายารักน่าเลื่อมใส พระราชเทวีเจ้าก็เคียงพระองค์กับพระ
 ราชบุตรด้วยรักไม่แตงผลไม้อยู่ในอรัญประเทศนั้น ในกาลนั้นพระ
 มหาสัตว์เจ้าได้เห็นพระมารดาเสด็จไปในป่าแต่พระองค์เดียว จึงถวาย
 บังคมแล้วทูลถามพระมารดา ด้วยพระวาจาอ่อนอ่อนหวานว่า ข้าแต่พระ

มารดาเจ้า พระบิดาของข้าพระบาททรงพระนามกรอย่างไรพระเจ้า
 พระราชเทวีจึงตรัสบอกว่า บิดาของเจ้าเป็นบรมกษัตริย์ ทรงพระนาม
 ว่าพระเจ้าองค์เดชะราช ข้าแต่พระมารดาเจ้า พระบิดาของข้าพระบาท
 เล็ดจไปไหน พ่อเอ๋ยพระบิดาของเจ้าต้นพระสนมเดี่ยวแล้ว พระมหาสัตว์
 เจ้าได้สดับว่าพระบิดาของพระองค์ ต้นพระสนมเดี่ยวอย่างนั้นแล้ว ก็ทรง
 ปรีเทวนาการด้วยกำลังความรักว่า โอพระมารดาของเราไม่มีทพงหนอ
 อยู่ในบ้านแต่พระองค์เดียว ถ้าหากว่าพระมารดาของเราจะบังเกิดความ
 ลำบากยากเข็ญในโน้น เราจะกระทำใฉนจะใด ชีวิตอยู่ต่อไป

พระมหาสัตว์เจ้าจึงกราบทูลพระมารดาว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า ตั้งแต่
 นี้ไป พระแม่เจ้าอย่าได้ไปหาผตามดเลย ลูกจะไปหาผตามดมาเดียง
 พระแม่เจ้า ลูกขอสดละชีวิตถวายพระแม่เจ้า พระราชเทวีได้ทรงฟังคำ
 ของพระราชบุตรแล้ว ก็หวาดหวั่นพระทัยจึงตรัสกับพระลูกว่า พ่อ
 เอ๋ยเจ้าจะไปโน้นบ้านใหญ่แต่คนเดียวต้องการอะไร เหตุไฉนแม่จึงว่าอย่าง
 นั้น เพราะว่าสัตว์เนื้อเลือดร้ายท่องเที่ยวอยู่ในบ้านมากนัก ถ้าพ่อจะไปใน
 บ้านแต่คนเดียวแล้ว หทัยของแม่ก็จะแตก พ่อเอ๋ยเจ้าอย่าไปเลย พระ
 ราชเทวีเจ้าทรงห้ามพระบิษบุตรอยู่เนื่อง ๆ ด้วยประการดังนี้ พระมหา
 สัตว์เจ้าได้ทรงฟังคำพระมารดาแล้วก็นั่งอยู่ พระราชเทวีเจ้าประทาน
 โอวาทพระราชบุตร แล้วก็ให้พระราชบุตรประทับอยู่ณบรรณศาลา
 แล้ว ล้วนพระองค์ก็ถือเอากระเชากบเตียมเขาไปสู้บ้าน ตั้งแต่นั้นมาพระ
 มหาสัตว์เจ้าทรงรำพึงในพระทัยอยู่เสมอว่า ถ้าหากว่าอันตรายจะเกิด

กณฺหสฺสโป ทิมชาโต ทฬี ปาเท จ เวทนา

นฺนุ ปุตุโต วิมา ภเว ชวีตา มรณํ ลียา

แปลว่า ความทุกข์เช่นนี้จะได้อรรถเฉพาะแก่เราคนเดียวก็หาไม่ได้ ความ
 ทุกข์เช่นนี้อันใดก็ตามเกิดมาเป็นสัตว์แล้วก็จะต้องได้เหมือนกัน เราไม่ได้
 เห็นบุตรใด ความที่เราไม่ได้เห็นบุตรนั้น เป็นทุกข์ของเราเหลือเกินยิ่ง
 กว่าทุกข์น ข้าพเจ้านมัสการเทพยเจ้าทุกหย่อมหญ้าทั่วทุกตะดาเครือเขา
 พระยายกษัตริย์เทพยเจ้าซึ่งสั่งสถิตอยู่ณภูเขาด้านใด ด้านไหนที่ใกล้
 ธานีใดในนาในตาแดดระพวงด้วยเคี้ยวเกตุ ข้าแต่เทพยดาเจ้าผู้เจริญ
 ทงหลาย จงพวงข้าพเจ้าในวณฺหุ ขอให้ทุกข์โศกโรครภัยของบุตรข้าพเจ้า
 จงปราศจากไปเถิด อนึ่ง ทมิษฐุเห็นดำไต กัดเอาที่เท้าข้าพเจ้า ๆ ได้
 เสวยทุกข์เวทนาเป็นอันมาก บุตรของข้าพเจ้าปราศจากไปจากข้าพเจ้า
 แล้ว ก็คงตายเป็นแน่

พระราชเทพเจ้านั้นเพื่อยุติการดังนี้ ไม่สามารถจะดำรงพระ
 องค์อยู่ได้ ด้วยความโศกถึงบุตร ก็ดับลงด้วยกำลังพิษสันพระชนม์ถึง
 ในสถานนั้น

ลำดับนั้นพระมหาสัตว์เจ้า ก็กระเหินพระเนตรของชวาประดุจ
 ประการนิมิตควาพระมารดาได้เสวยความทุกข์ จึงทรงพระดำริหว่า พระ
 มารดาของเราเสด็จไปนานนุกหนาแล้ว ชรอยจะมีอันตรายเป็นแน่ เหตุ
 ไฉนเราจึงกล่าววณฺหุ เราไม่อาจตั้งบออยู่ได้เพราะได้เห็นนมตรราย เราจะ
 เทียวแสวงหาให้พบพระมารดาจงได้ แล้วก็ออกจากบรรณศาตาไปตาม

รอยพระบาทของพระมารดา ในเวลาที่ไปนั้นเที่ยวไปเหมือนหงส์ไปตก
อันพลัดแม่

พระมหาสัตว์เจ้า เมื่อจะดำแดงพระองค์ ให้ปรากฏแก่พระมารดา
จึงตรัสพระคาถาว่า

หahaha อมม กถิ ตัญญิ ปพฺพเตสฺส กุหาสฺส จ
อชฺเชวahi น ปสฺสามิ มลฺลเณ เหสฺสามิ ชีวิทฺติ

แปลว่า พระมารดาเป็นที่รักอยู่ในภเวหาหรืออยู่ในถ้ำอย่างไร ลูก
ไม่เห็นพระมารดาในวันนั้น ตกกักจะตองสัตว์เป็นแท เมื่อพระมหา
สัตว์เจ้าทรงพระกรรแสงปริเทวนาการอยู่อย่างนั้น ก็เสด็จไปโดยดำดัม
มรคางจนถึงมุดประเทศคนไม้นั้น ได้เห็นพระมารดาของพระองค์มอยู่
ในที่นั้น เหมือนนอาการของคนที่ถูกสายฟ้า จึงเข้าไปใกล้แล้วดุดคดำ
สัตว์รกายของพระมารดา ก็ทรงทราบว่ถูกอสรพิษกัด แลวมพระประ
สงค์จะประกาศพระองค์ให้ปรากฏ จึงตรัสพระคาถาว่า

อญฺเฐหิ อมม กิ เสยฺยสฺส อากโต ตว อตุโรช
ตมहि ปรีเยสฺสิสฺส วิจรามิ ทิสฺสทิสฺส

แปลว่า ข้าแต่พระมารดาเจ้า ขอเชิญเสด็จลูกชนเกิด จะทรงพระ
บรรทมอยู่ไยเด้า ข้าพระบาทเป็นบุตรเกิดจากพระองค์เที่ยวคนหาพระ
มารดาอยู่ ทวทุกทิศมาถึงแล้ว ดงน พระมหาสัตว์เจ้าได้เห็นพระ
มารดาสนพระชนม์แล้ว ไม่อาจจะดำรงพระองค์อยู่ได้ ด้วยกำลังความ
โศก ก็ปริเทวนาการชบพระเคียรดงนเบองพระบาทของพระมารดา

แดวยกพระเคียรพระมารดาขึ้นวางบนตักพิศดพระพักตร์แล้วตรัสว่า ข้า
 แต่พระมารดาเจ้า ขอเชิญเสด็จจตุกชนเกิด จะทรงนั่งอยู่ไยเถ่า ข้า
 พระบาทเว้นจากพระมารดาเสียแล้ว ก็ไม่มีทพจะมชีวิตเป็นอยู่อย่างไร
 ไต่ พระมหาสัตว์เจ้าทรงปริเทวนาการอยู่ประจดังคนบ้า ตั้งแต่เวลา
 ปฐมยามมาจนเวลายัมชฌิมยาม จึงนมัสการเทพดาทั้งหลายตรัสว่า ขอ
 เทพยสังฆคณานุกรเจ้าทั้งหลาย จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้ามหาทพงมิได้
 แล้วตรัสพระคาถาว่า

สุณนถ ตุมเห วอนิ เทวตาโย มหิทุชโย
 หทยิ เม สีสิ จกขุ ชิวหา มิสถุจ โโลหิต
 โอสถตุถายหิ ทมมิ มาตรเมว ติกิจุณน

แปลว่า ขอเทพยเจาญมฤทษทั้งหลาย จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้าฯ
 จะให้ดวงหทัยจะให้ศรัษะจะให้นยันทา จะให้ชิวหาจะให้เนื้อแแต่เด็ด
 ของข้าพเจ้าเพื่อเป็นยารักษาพระมารดา

ในขณะนั้น พิภพของท้าวสักกเทวราช ก็สว่างแดงอาการให้เราร้อน
 ท้าวสักกเทวราชทรงอาวชันนาการทราบเหตุนี้แล้ว จึงคิดว่า ออย่ากระ
 นั้นเลยเราจะทอดองพระมหาสัตว์เจ้าแล้ว ก็ลงจากสวรรค์ นฤมิตตน
 เป็นพราหมณ์ พอไต่เวดากังราตริกมาถึงสำนักพระมหาสัตว์เจ้า จึง
 ตรัสว่า ดุกรพระมหาบรูษ ท่านมีนามกรอย่างไร พระมหาสัตว์เจ้าจึง
 ตอบว่า ข้าแต่มหาพราหมณ์ ข้าพเจามีนามกรว่าปทุมกุมาร ท้าวสักก
 เทวราชจึงตรัสว่า ดุกรปทุมกุมาร เราเป็นคนหลงทางมาปราธนาจะไป

เมืองพาราณสี ท่านจงบอกหนทางแก่เราเถิด พระมหาดัตว์จึงตอบว่า
 ข้าแต่มหาพราหมณ์ ท่านผู้นี้เป็นมารดาของข้าพเจ้าถูกงูเห่ากัดเอาแล้ว
 ขอท่านจงช่วยอนุเคราะห์บอกยาให้แก่ข้าพเจ้าเถิด พราหมณ์ได้ฟังถ้อย
 คำนั้นแล้วจึงกล่าวว่า ดุกรปทุมกุมารผู้เจริญ เราจักยกยาทพย ถ้าท่าน
 ได้ยาทพยมารดาของท่านก็จะได้ชีวิต ถ้าท่านไม่ได้ยาทพยมารดา
 ของท่านก็ไม่ได้ชีวิต พระมหาดัตว์เจ้าได้ฟังคำนั้นแล้ว จึงตอบพราหมณ์
 ว่า ข้าแต่มหาพราหมณ์ ท่านจะให้เราหาอย่างไร ดุกรปทุมกุมาร
 ถ้าได้หัวใจมนุษย์ได้เข้าไปในปากมารดาท่าน ๆ ก็จะเป็นขึ้นมาเที่ยงแท้
 เดียว พระโพธิสัตว์เจ้าได้สดับถ้อยคำของพราหมณ์แล้ว ก็มีหทัยประคจ
 ดอกบัวบานแล้ว จึงรำพึงว่า โอยาทพยเช่นนี้หาไม่ดียากนัก แล้ว
 ปราถนาจะเชือดหทัยของพระองค์ จึงแลขึ้นไปบนพนักอากาศ เมื่อจะ
 กระทำดีจจกิริยาธิษฐาน จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

สเจ ฉินฺทามิ หทัย พุทฺโธ หฤสามิ อนาคเต

เอเตน สจฺจวชฺเชน สตุถิ อานนฺตุ เทวตา

แปลว่า ถ้าข้าพเจ้าจะเชือดดวงหทัย ข้าพเจ้าจักได้เป็นพระพุทธเจ้า
 ในอนาคตกาล ด้วยวาจาดีใจจะนี้ ขอเทพยเจ้าทั้งหลายจงนำเอาศีลตรา
 มาให้แก่ข้าพเจ้าเถิด พอจบคำอธิษฐานลง ศีลตราอาศรัยเกิดแต่สายฟ้า
 ก็ปรากฏเกิดขึ้นในอากาศ เป็นประคจดังเทพยดาประกาศบริพนิมิตต์ให้
 ปรากฏฉนั้น พระมหาดัตว์เจ้าได้เห็นศีลตรานั้นแล้ว ก็รำพึงในพระทัย
 ว่า บารมีของเราจักเต็มบริบูรณ์แล้ว ก็จับศีลตราด้วยพระหัตถ์เบื้อง

ชวา เกิดบศได้มนต์ทำลายอระประเทศแฉวเชือดเอาดวงหทัยวางไว้ที่นั้น
 แฉว จึงตรัสกับพระองค์เองว่า ดูกรปทุมกุมารเอ๋ย เรายังไม่เห็น
 พระมารตามชวคเพียงใด ชีวิตของเราก็อยาเพิกออกไปจากร่างเพียงนั้น
 แฉวกวางดวงหทัยไว้ ในมือของพราหมณ์ ในกาดนั้นพราหมณ์ก็ขยำ
 ดวงหทัยด้วยมือแฉว ได้เข้าไปในปากมารดาพระมหาดศิวเจ้า พอได้
 ดวงหทัยเข้าไปในปากแฉว ด้วยเดชบุญของพระมหาดศิวเจ้า แฉวด้วย
 อานุภาพของท้าวสักกเทวราช พระมารดาพระมหาดศิวเจ้าก็ตกชนจาก
 ที่นอน ประคองคตบคตทหตบแฉวคตชน พระมหาดศิวเจ้าได้เห็นมารดา
 คตชน ก็ถวายบังคมพระมารดาขอขมาโทษแฉว ไม่ด่ามารดาจะตำรัง
 พระองค์อยู่ได้ ก็ถนพระชนม์ลงในสถานที่นั้น

ส่วนพระราชเทวีได้เห็นพระราชบุตรเป็นทริภคณพระชนม์ลงแล้ว ไม่
 ด่ามารดาจะตำรังพระองค์อยู่ได้ ก็ทรงปริเทวนาการใหญ่หืดวง ประคอง
 คตชนถึงที่เป้นบา ก็ถนลงในสถานที่นั้น ท้าวสักกเทวราช ได้เห็นอาการ
 คตชนจึงตรัสกับพระราชเทวีว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า ถ้าว่าพระแม่เจ้าจะ
 ปราถนาให้บุตรมีชีวิต ก็อย่าทรงพระกรรแดงปริเทวนาการไปเลย จง
 กระทำความอธิษฐานขึ้นเถิด บุตรของพระแม่เจ้าก็จะได้ชีวิตเป็นชน โดย
 แท้ พระราชเทวีก็ทรงฟังคตชน ก็ทรงเซ็ดพระอัสสสุตแล้ว เมื่อ
 จะประกาศให้เทพยดาทั้งหลายทราบ จึงตรัสประกาศว่า

ยที เอว อิท สมมุ กมม ปุตเตน ทุกกริ
 มยหิ อตุถาย หทยิ ติกุขสตุเถน นิินุทีย

กตัญญูตาย เตเชน ชิวตุ มม โอรโส

แปลว่า ข้าแต่ท่านผู้มีพระอินทร์ดมอ กรรมอันนบบุคคลกระทำได้ด้วย
ยาก บุตรของเราทำแล้ว ก็ได้ เชือดดวงหทัยด้วยศัสตราอินคมเพื่อ
ประโยชน์แก่ข้าพเจ้า ถ้าเป็นอย่างนี้ไซ้ ด้วยเดชแห่งความกตัญญูนั้น
ขอให้ โอรสของข้าพเจ้าจงเป็นชนมาเกิด พอได้รัจคำอริษฐานแล้ว ท้าว
ด็กกเทวราชก็หีบเอายาทิพย์มาโล้จรจรงพระ โพธิ์สัตวเจ้า ด้วยเดชบุญ
ของพระ โพธิ์สัตวเจ้าด้วย ด้วยอานุภาพของท้าวด็กกเทวราชด้วย ด้วย
เดชแห่งคำอริษฐานของพระราชเทวดาด้วย บันดาพระ โรคาพาชทั้งปวงก็
รังับไป พระโพธิ์สัตวเจ้ามีสกลสัตว์ระประคุดังทองคำ ได้ตั้งลูกชนถวาย
บังคมพระมารดาแล้วประทับนั่ง ทรงระลึกถึงคุณของพระองค์ ในขณะที่
เมื่อระลึกอยู่นั้น มหาปฐุพุกห้วนไหว มหาสุมทรักกำเริบ สายฟ้าในอัน
ไซ้ถูถูกากัดแลบแวบวาบไป ภูเขาดินเนรราชก็โอนอ่อนไป
ส่มเต็จพระบรมศาสดา เมื่อจะทรงประกาศเนอความนั้น ให้แจ้งชัด

จึงตรัสพระคาถาว่า

จลตี	รวตี	ปจวี	อจฺจฺยฺนฺตฺว	ปัสสีตํ	
เตลยนฺตํ	ยถา	จกุกํ	เอวํ	กมฺเปตี	เมทนี
สํขุพฺภิสฺสุ	สมุทฺโท	จ	คิรินฺโท	ตตฺถ	โอนมิ
โอนมิเต	สีเนรมฺหิ		หิหีสทฺโท	ปวตฺตตี	

แปลว่า มหาปฐพีเมทหนักดลกลัดสะเทือนตั้งเคียงรองเคียงเคียงเคียงเคียง
 ที่หีบอ้อย แดเกิดกัมปนาทหวาดหวั่นไหว คุงเครื่องยนต์ที่ตักค้ำนมแด
 เครื่องจักรนั้น ทังพระมหาสมุทรกตพองคนองคตนั้น ทังพระยาเขาใน
 ภาคพนักไอนอ่อนน้อมลงมา ให้บังเกิดมัส้านียงเคียงเคียงหึ่งหึ่งกึ่งกึ่งไป
 ในชาติเนรราชที่ไอนอ่อนน้อมไปมาอยู่นั้น

ในครั้งนั้นท้าวสักกเทวราช มีพระสร้อยกายรุ่งเรืองอวยด้วยรัศมีของ
 พระองค์ เมื่อจะดำแดงพระองค์ให้ปรากฏ จึงตรัสพระคาถาว่า

สกุโกหมสมิ เทวินโท อาคโต ตว สนตฺติเก
 สุกุกกริ อหิ ปสฺส ปาทะ วนทามิ ราชปุตฺต
 นนทติ ตว มาตา ตปปี นนทาหิ ขตฺตีย
 อหิ นนทามิ ตุยฺหฺลฺลจ อปุจฺฉามิ มหาราช

แปลว่า เราเป็นท้าวเทวินทรสักกเทวราช มาแล้วในด้านักของท่าน
 ได้เห็นกรรมที่บุคคลกระทำด้วยยากอย่างดีของท่าน ข้าแต่ราชบุตร
 ข้าพเจ้านมัสการพระบาททั้งสองของท่าน พระมารดาของท่านก็มีความ
 ยินดี ข้าแต่บรมกษัตริย์ ถึงตัวท่านก็จงยินดีซึ่งกรรมนั้น ถึงตัวข้าพเจ้า
 ก็ยินดีซึ่งกรรมนั้นของท่าน ข้าแต่มหาราชาเจ้า ข้าพเจ้าขอตาท่านณบัดนี้
 เมื่อท้าวสักกเทวราชตรัสพระคาถาแล้ว ชมเชยพระมหาสัตว์เจ้าแล้ว
 ดากลับไปยังเทพยสถานของตน

สมเด็จพระศาสดาจารย์ เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้นให้แจ้งชัด
 จึงตรัสพระคาถาว่า

เปนพระเจ้าสุทโธทนมหาราชผู้พระพุทธรักษา นางสุเมธดาในกาลก่อน
 มาเปนนางมหามายาในกาลนี้ พระมหาปทุมราชกุมารในครั้งนั้น มา
 เปนพระตถาคตบรมโลกนาถของเราทั้งหลาย เปนผู้ประเสริฐเป็นใหญ่
 กว่ามนุษย์แต่เทพยดาทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงทรงจำชาตกนี้ไว้ ด้วย
 ประการนี้

จบมหาปทุมชาตก

๒๘ ภัณฑาคารชาดก

สุโณหิ เม ตัมหาราชตี สตถา เขตวเน วิหรนโต อตตโน
ปณฺณพลํ อารพภ กเถสึ

สตถา สัมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อเสด็จอยู่ในพระเชตวันมหาวิหาร
ทรงพระปรารภก่าตั้งพระบัญญัติของพระองค์ ครั้นพระธรรมเทศนานั้น
มีคำเริ่มต้นว่า สุโณหิ เม ตัมหาราช ดังนี้

วันหนึ่งภิกษุทั้งหลายประชุมเฝ้าจากันอยู่ในโรงธรรมสภาว่า น้า
อัครรายนก สัมเด็จพระบรมศาสดามีพระบัญญัติใหญ่หลวง มีพระบัญญัติ
แน่นหนา มีพระบัญญัติว่องไว มีพระบัญญัติเป็นทริทริเริง มีพระบัญญัติ
ดัดดัดองคตอด มีพระบัญญัติคมกล้า ควรบชาดักการของเทพดาแด
มนุษย์ทั้งหลาย พระองค์ให้เทพดาแดมนุษย์ทั้งหลายประดิษฐานอยู่ใน
พระไตรสรณคมน์แต่คดีหาแล้ว ให้ประดิษฐานอยู่ใน โสดาปัตติมรรค
โสดาปัตติผล สกทาคามีมรรคสกทาคามีผล อนาคามีมรรคอนาคามีผล
อรหัตตมรรคอรหัตตผล ดังนี้

สัมเด็จพระบรมศาสดาได้ ทรงสดับถ้อยคำของภิกษุทั้งหลาย เหล่านั้น
ด้วยทิพโสตาญาณแล้ว จึงเสด็จออกจากคณชกุฎด้วยพุทธลีลา เสด็จมา
ยังโรงธรรมสภาด้วยพุทธลีลาดี ไม่มีสิ่งใดจะเปรียบปาน ประทับ
นั่งเห็นอภิญญาตบวรพุทธอาสน์ ครั้นถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้ง
หลาย ท่านทั้งหลายนั่งเฝ้าจากันด้วยกถาอะไรหรือ ครั้นภิกษุทั้งหลาย
กราบทูลว่า ข้าพระบาททั้งหลายนั่งเฝ้าจากันด้วยกถาสรรเสริญก่าตั้ง

พระปรีชาญาณของพระองค์ว่า พระบรมคำสตามีพระบัญญัติใหญ่หลวง
แน่นหนาว่าองไว เป็นที่รื่นเริงบันเทิงใจ ของบริษัททั้งปวง พระพุทธ
เจ้า

พระพุทธองค์ตรัสว่า คุณกรภิกษุทั้งหลาย เราผู้คำสตาจะได้มีบัญญัติ
ใหญ่หลวง มีบัญญัติแน่นหนา มีบัญญัติว่าองไว แต่ในกาลนั้นเท่านั้น
หาไม่ได้ ถึงในกาลปางก่อน เราก็คงวิตติชานาแก้ปัญหาคด้วยบัญญัติของตนได้
ทำวสังกเทวราชกับทั้งมนุษย์ทั้งหลายกระทำสังการบรูชาเป็นการใหญ่ ตรัส
ตั้งนั้นแล้วก็ทรงนิ่งอยู่ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลวิงวอน หวังจะให้ทรงแสดง
เนื้อความนั้นให้แจ้งชัด พระพุทธองค์จึงนำอดีตนิทานมาแสดงดังจะกล่าว
ต่อไปนี้ว่า

อดีเต ภิกขเว มิถิลาโย วิเทหรัเจ โกรพโย นาม ราชา
ราชิ กาสี ในกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว มีบรมกษัตริย์พระองค์หนึ่ง
ทรงพระนามพระเจ้าโกรพยราช เสด็จสวรรคตสมมติอยู่ในมิถิลานครแว่น
แคว้นวิเทหราช มีพระอัครมเหสีทรงพระนามนางสมนาราชเทวี พระ
เจ้าโกรพยราชนั้น พระองค์ตั้งอยู่ในธรรมทรงบำเพ็ญทานรักษาคืออยู่
เป็นนิจ

ในกาลนั้นพระมหาสัตว์เจ้า จิตจากดาวดึงส์เทวโลกลงมาถือปฏิสนธิ
ในพระครรภ์พระนางสมนาราชเทวี บรรดาเทพบุตรพี่น้อง ก็จิต
จากดาวดึงส์เทวโลกลงมาบังเกิดในตระกูลอำมาตย์บ้าง ในตระกูล

เศรษฐีบ้าง จำเดิมแต่พระโพธิสัตว์เจ้าถือปฏิบัติแล้ว พระชนกชนนีก็
หาพระโรคพาธมิได้ ครั้นถ้วนเทศมาดี ท้าวสักกเทวราชก็เสด็จมาประ
ดิษฐานอยู่ในอากาศ ไต่เควคณฺตรในเวถารাত্রี เมื่อจะถามปัญหากับ
พระเจ้าโกรพยราช จึงตรัสพระคาถาว่า

สุโณหิ เม ตัมหาราช
หุติโย จ อตฺถิ เจว
ตตฺติโย อตฺถิ น จตฺตฺโต
ปณฺจโม อตฺถิ น ฉณฺโจ
สตฺตโม อตฺถิ ปณฺโห จ
อณฺจโม อตฺถิ ปณฺโห จ
นวมโม อตฺถิ ปณฺโห จ
ทสโม อตฺถิ ปณฺโห จ
สตฺตวสฺเสว สมฺปตฺเต
สตฺตทิวเส สมฺปตฺเต

เอโก ปณฺโห อหุติโย
ตตฺติโย น ภวิสฺสตี
จตฺตฺโต เจว นตฺถิ ปณฺโห
ฉณฺโจ ปณฺโห น ภวิสฺสตี
อณฺจโม น ภวิสฺสตี
นวมโม น ภวิสฺสตี
ทสโม น ภวิสฺสตี
เอกาทสโม น ภวิสฺสตี
สตฺตมาเส สตฺตทิวเส
สีนํ เม ปุจฺฉนฺโต ปณฺโห

แปลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า พระองค์จงฟังปัญหาของข้าพระเจ้า ใน
ปัญหานี้ว่า หนึ่งไม่มีสองใดแกดั่งอะไร สองไม่มีสามใดแกดั่งอะไร
สามไม่มีสี่ใดแกดั่งอะไร สี่ไม่มีห้าใดแกดั่งอะไร ห้าไม่มีหกใดแกดั่งอะไร
หกไม่มีเจ็ดใดแกดั่งอะไร เจ็ดไม่มีแปดใดแกดั่งอะไร แปดไม่มีเก้าใดแก
ดั่งอะไร เก้าไม่มีสิบใดแกดั่งอะไร สิบไม่มีสิบเอ็ดใดแกดั่งอะไร

รัตนโกสินทร์

พระเจ้าโกรพยราช ได้สดับถ้อยคำของพระราชเทวีแล้ว ก็ตกพระ
 ทย์ส่ค้งหวาดกดับทรงพระพิโรธพิฆาฏโทษพระราชเทวี ถึงแก่จะฆ่าให้
 สิ้นชีพ จึงตรัสสั่งให้ภาณทาคาริศาตคอำมาตย์ จับพระราชเทวีไปประหาร
 ชีวิตเสีย

ภาณทาคาริศาตคอำมาตย์ รับพระราชดำรัสว่าสาธุแล้ว ก็เชิญเสด็จ
 พระราชเทวีไป จึงทูลพระราชเทวีว่า ข้าแต่พระราชเทวีเจ้าผู้เจริญ
 พระเจ้าโกรพยราช ทรงพระพิโรธตรัสบังคับให้ข้าพระบาทปลงพระชนม
 ชีพพระองค์เสีย

พระราชเทวีจึงบอกให้ภาณทาคาริศาตคอำมาตย์ทราบความตามเหตุที่เป็น
 มาแล้ว ภาณทาคาริศาตคอำมาตย์ได้ฟังถ้อยคำของพระราชเทวีแล้ว จึง
 กราบทูลว่า เวदानต์สมควรแล้วทข้าพระบาทจะช่วยบำรุงพระราชเทวีไว้
 ก่อน ข้าแต่พระราชเทวีเจ้าผู้เจริญ ขอพระราชเทวีเจ้าอย่าเสวยความ
 ทุกขเสียพระทัยเลย ถึงพระเจ้าโกรพยราชจะทรงพระพิโรธสักเท่าไร
 ข้าพระบาทก็ทราบนำพระทัยของพระองค์ ว่าแล้วก็เชิญเสด็จพระราชเทวี
 ไปด้วยความคิดใจแล้ว จึงรำพึงในใจว่า มนุษย์อนบางคนก็จะทราบปัญหา
 ของเทพยดาได้ เราจะยังไม่ประหารชีวิตพระราชเทวีก่อน จึงกราบทูล
 ว่า ข้าแต่พระราชเทวีเจ้าผู้เจริญ จำเดิมแต่จะไปขอพระราชเทวีเจ้าจง
 รักษาชีวิตไว้ก่อน

ในกาลนั้น พระราชเทวเจาทรงพระกรรมภวณทศ์มาด้แล้ว ครั้นรุ่ง
 ขึ้นเป็นวันใหม่ ประจวบวันพระจันทร์เสวยอุคตราศีธนักชตฤกษ์ พระ
 ราชเทวเจาก็ประสูติพระราชโอรส ภาณศาการิกอำมาตย์ กรักษาพระ
 เทวโไว้ พระราชกุมารประสูติจากครรภ์พระมารดาแล้ว ก็มีพระสร้อยกาย
 ดั่งสีทอง ภาณศาการิกอำมาตย์ ได้เห็นพระราชกุมารแล้ว ก็เกิดยมนต์
 ปรีดาช่วยอุปถัมภ์ บำรุงพระราชเทวกับพระราชกุมารด้ขึ้นมา พระราช
 กุมารกับเทวบุตรพี่น้อง ซึ่งจุติลงมาจากเทวโลก ครั้นพากันคดออกจาก
 ครรภมารดาแล้ว ก็เจริญวัยขึ้นมา ล้วนพระราชเทวก็เพียงพระราชาบุตร
 ของพระองค์ เพราะอาศรัยความเจริญนั้น จึงขนานนามพระราชบุตรว่า
 ภาณศาการิกกุมาร

ครั้นพระราชกุมารมีพระชันษาได้เจ็ดบกกับเจ็ดเดือนเจ็ดวันแล้ว เวลานั้น
 เป็นเวตาราตรี ท้าวล็กกเทวราชก็ลงจากเทวโลกมาประดิษฐานณ
 ภายใตเศวตฉัตร ถามปัญหากับพระเจ้าโกรพยราชว่า ข้าแต่มหाराช
 เจ้า ปัญหาด้บขอที่ข้าพเจ้าถามไฉนนั้น พระองค์ทรงทราบอย่างไร พระ
 องค์ยังไม่ได้กล่าวแก่ ถ้าพระองค์ไม่ทรงทราบ ข้าพเจ้าจะประหารพระ
 เคียรของพระองค์ด้วยตะบองเหล็กให้แตกเป็นเจ็ดด้ียง

พระเจ้าโกรพยราชได้ด้บถอยคำของท้าวล็กกเทวราชแล้ว ก็เกิด
 ด้ดงหวาดพระทัย ตนพระบรรทมดุจจากราชอาสน์ ประทับนั่งรำพึงใน
 พระทัยว่า ท้าวล็กกเทวราชถามปัญหาไว้ แต่เราด้วรหัตริตรองอยู่ถึงเจ็ด
 บเจ็ดเดือนเจ็ดวันแล้ว ยังไม่ทราบเนื้อความปัญหานั้น จึงตรัสว่า ข้าแต่

ท้าวสักกเทวราชณเจเรญ ทานไคถามบญหากบชาพเจ้าไวนานแล้ว ชาพเจ้า
กไคถามอามาตยทเปนนบณฑทตทังปวง เขากักพากันไม่ทราบทงนน บดิน
ถึงวันใหม่ชาพเจ้าจกถามอามาตยแต่เช้าทเดียว

ถ้าตบन्नกรนรุงแสงอรุโณทัย พระเจ้าโกรพยราชก็ตั้งน้ำชำระพระ
เศียรเกล้า ทรงพระภาษามาทรงอันดีอาดด้วยพระกระยาหารแต่เช้าแล้ว
ประดับพระองค์ด้วยสุวรรณพอดังการ ประทับนั่งณพระที่นั่งมหาวิมจณย
แล้ว อามาตยทงปวงก็พากันมาถวายบังคมพระเจ้าโกรพยราชแล้ว พา
กันนั่งอยู่ณพนใหญ่หน้าพระदानหลวง

พระเจ้าโกรพยราชเมื่อจะดำรัสถามภัณฑาคาริกอามาตย เปนปฐมที่
แรกจึงตรัสพระคาถาว่า

ภัณฑาคาริก เม นาโถ
ตุวิ มหาปณณกุสเล
ปณทีโต จ ภวิสสตี
มุตตา เวทุรียา มณิ
สตี หตถิ สตี อสุสา
สุวรรณสตี สหสสี

นคเร วิปเต อสี
ณตวา ชาโต กุสโล จ
รชฏี วา สุวณณิ วา
นาริโย สมลงกตา
สตี รธา สตี ควิ
อธมรชชั ททามิ เต

แปลว่า ดกรภัณฑาคาริกอามาตย ท่านเป็นที่พึงของเรา เพราะ
ท่านรู้จักคนทงหลายทมบญญาฉลาดมากมายใหญ่หลวงนัก อนึ่งคนที่
ฉลาดทเปนนบณฑทจกเกิดมแล้วในพระนครอันไพศาล เราจักให้เงินให้
ทองให้แก้วมุกดาให้แก้วไพฑูรย์ ให้แก้วมณี เราจักให้นางนารทตกแต่ง

เครื่องประดับพร้อม เราจักให้ช่างร้อยช่าง มาร้อยมา ร้อยยรถ โค
ร้อยโค เราจักให้ทองคำเส้นคำดั่งแก่ท่าน จะให้ท่านด้วยราชสมบัติทั้ง
หนึ่ง

ภินทาคาวิกอำมาตย์ ไต่ฟัง พระราชดำรัสของพระเจ้าโกรพยราชแล้ว
จึงกราบทูลเป็นบาทพระคาถาว่า

เคหสมิ อิตถิยา มยหิปี

เอกปุตตโก สรุบัติ

ทิสวาน ชายปุตตณจ

กุสโล โหติ ปณฺทิตโต

นิกขมิ มาตุยา คพฺภา

นภขตฺเตสฺ ทิวเสสฺ

ปสฺสเยว ปณฺทิตโต จ

องคฺปจฺจกสมฺปนฺโน

รูปวณฺโณ สุลกฺขโณ

แปลว่า บุตรของหญิงคนหนึ่ง มีรูปร่างงดงาม ข้าพระบาทได้
เห็นบุตรนั้นตั้งแต่แรกคลอดมา เป็นเด็กฉลาดเป็นบัณฑิต คดออกจาก
ครรภ์มารดาในวันนักขัตฤกษ์ ข้าพระบาทเห็นว่า เป็นบัณฑิตที่มี
อวัยวะใหญ่ย่อยบริบูรณ์ มีรูปแลวรรณแต่ลักษณะอันงาม มีอยู่ใน
เรือนของข้าพระบาท

พระเจ้าโกรพยราชได้สดับคำภินทาคาวิกอำมาตย์กราบทูลแล้ว ก็มี
พระทัยยินดีปราโมทย์ว่า ดูภินทาคาวิกอำมาตย์ ท่านจงไปถาม
บุตรของท่าน ว่าบุตรของท่านสามารถจะแก้เบญหาของเทพยดาได้หรือไม่
เมื่อบุตรของท่านสามารถจะแก้เบญหาของเทพยดาได้ ท่านจงบอกให้เรา
ทราบ

ภาณทาศาการิกอำมาตย์ ถวายบังคมตา พระเจ้า โกรพยราชแล้ว ธิบไปยง
เรอน เมื่อจะถามบุตรทกรกจกถาวคาถานว่า

ตาท ปุตต อัย ราชา มหาทุกโข ภวิสสตี
สกุเกน ปุจฉิตฺ ปณห์ โส น ชานาตี ราชนี
ปหิณิตวาน อากโต ตว ปุจฉิตฺ ตาท ปุตต
ตว ญตวา ตมहि เม อจิกข

แปลว่า ดุกรพ่อผู้เป็นบุตร ส้มเค็ญพระบรมกษัตริย์พระองค์นี้ ด้วย
ความทกขเคอดรอนพระทัยใหญ่หลวงนัก ด้วยทำวดีกกเทวราชถามบญ
หาไว้ พระองค์หาทรงทราบบญหานั้นไม่ จึงรับสั่งให้ตามมาถามพ่อ
ดุกรพ่อผู้เป็นบุตร พ่อทราบบญหานั้นแล้วจงบอกบิดาให้ทราบ

พระโพธิสัตว์เจ้าโตพงถอยคำของภาณทาศาการิกอำมาตย์ ก็เกิดความ
โลมन्छแล้ว พิจารณาบญหาที่ท้าวดีกกเทวราชถาม เมื่อจะวิฉชนา
บญหาอันล้ชมเลอยด จึงกล่าววาช่าแต่บิดา ช่าพเจ้าทราบอยู่ บญหาน
ล้ชมเลอยดนัก ภาณทาศาการิกอำมาตย์ โตพงถอยคำของกุมารแล้ว ก็ม
จิตตยนตรบว่าล้าชตงน ฉายมารดาจึงพุดกบบุตรทกรกว่า ดุกรพ่อผู้
เป็นบุตรทกรก เจายงเดกอยจะวจกอะไร ถ้าเจ้าไม่รูพระเจ้า โกรพยราช
ก็จะทรงพระพิโรธ ภัยก็จะบังเกิดมแก่เจ้า

พระโพธิสัตว์เจ้าจึงพุดกบมารดาว่า ช่าแต่พระแม่เจ้า ช่าพเจ้าทราบ
อยู่ ถ้าตบนนมารดาจึงพุดว่า ดุกรพ่อผู้เป็นทกรก เจาทราบอยกิดแล้ว
พระโพธิสัตว์ จึงพุดกบภาณทาศาการิกอำมาตย์ว่า บิดาจงไปยงทเฝ้าบรม

กษัตริย์กราบทูลว่า ข้าแต่ท้าวราชเจ้า บุตรของข้าพระบาททราบบัญหา
ท้าวปลุกกเทวราชตามนั้น

ภณฑาคาริกอำมาตย์ ได้ฟังถ้อยคำของบิบบุตรแล้วกล่าวว่า ดูก
พ่อบิบบุตร ถ้อยคำของพ่อคนักหนา แล้วก็ไปยังที่เฝ้ากราบทูลพระเจ้า
โกรพยราชว่า ข้าแต่ท้าวราชเจ้า บุตรของข้าพระบาททราบบัญหาที่
ท้าวปลุกกเทวราชตามนั้น

พระเจ้าโกรพยราชได้สดับถ้อยคำของอำมาตย์แล้ว จึงตรัสว่า ดูก
อำมาตย์ บุตรของท่านทราบก็เป็นการดีทีเดียว ท่านจงไปอาบน้ำชำระ
สรีรกายบุตรของท่านให้สะอาดดีแล้ว ให้งูหมี่มาที่สะอาดแล้ว ตกแต่ง
ด้วยเครื่องประดับทั้งปวง ให้บริโภคน้ำอาหารแล้วพามาเถิด

ภณฑาคาริกอำมาตย์ ได้ฟังพระราชดำรัสแล้ว ถวายบังคมลา
มาบอกกุมารว่า ดูกพ่อผู้เป็นบุตร บิดาได้กราบทูลบรมกษัตริย์ตาม
ถ้อยคำของพ่อแล้ว บิดนท้าวเจอมพระประสงค์จะทอดพระเนตรเจ้า จึง
ตรัสสั่งให้บิดาพาเจ้าไปเฝ้า พระโพธิสัตว์เจ้าได้ฟังถ้อยคำของภณฑา
คาริกอำมาตย์ ก็รับว่าดำรัสดีแล้ว จึงพูดกับภณฑาคาริกอำมาตย์
ว่า ข้าแต่บิดา บิดาจงไปกราบทูลพระเจ้าโกรพยราชว่า ขอพระองค์จง
ให้ปลุกกอดนะไว้ ในพระราชเรือนหลวง ประดับตกแต่งให้งดงามไป
ด้วยข้าวตอกดอกไม้อัน และของหอมเครื่องบูชาแด่พระเทยน เครื่องบูชา
ที่เป็นของมีสรวงงามเลิศ แล้วลาดเพดานตั้งเครื่องดนตรี แด่หมอนาทอง
กระทำบนปราสาทให้เป็นที่สะอาดเย็น ลาดผ้าต่าง ๆ มีผ้าสีเขียวผ้าขาว

ด้แดงเป็นต้นแล้ว ให้ชาวพระนครประชุมกัน ให้ข้าราชการทั้งหลายมี
 อำมาตย์เป็นต้นมาประชุมกันแล้ว ให้ประโคมด้วยเครื่องสุวรรณนครทั้ง
 ปวง บรรดาชนหม่นอวยหม่นใหญ่มาประชุมกันพร้อมจะทำกรมงคดแล้ว
 ให้หมญาแดเครื่องประดับอย่างดีอาด ตั้งไวบนหลังช้างอันเป็นราชยาน
 ก็นด้วยเควคฉัตรแล้ว ให้มหมาชนแวดล้อมมาถึงข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้า
 จึงจักไปเฝ้า

ภัณฑาคาริกอำมาตย์ได้ฟังถ้อยคำของบิณฑุตรจึงรับว่าสาธุ แล้ว
 ก็ไปกราบทูลแก่พระเจ้าโกรพยราช พระเจ้าโกรพยราชได้สดับถ้อยคำ
 ของกุมารแล้ว ก็มิพระทัยปลื้่นนากการเลื่อมใส จึงดำรัสสั่งอำมาตย์ทั้ง
 หลายให้กระทำตามคำสั่งของกุมารนั้น ชนทั้งหลายมีอำมาตย์เป็นต้น
 ก็กระทำตามพระราชดำรัสแล้ว ประดับช้าง ๆ หนึ่ง มีสายรัดดีพกทอง
 มีเควคฉัตรกางกั้น ตั้งไวบนหลังช้างอันดีอาดที่เป็นมงคดบน
 หลังช้างสำหรับจะไปกับกุมารสำเร็จแล้ว ก็ส่งไปให้กุมาร บรรดาชนทั้ง
 หลายมีอำมาตย์เป็นต้น ประดับตกแต่งด้วยเครื่องประดับทั้งปวง แล้ว
 เขาไปถึงเรือนกุมาร กระทำดีการบูชาแล้วกล่าวว่ ข้าแต่เจ้า พระเจ้า
 โกรพยราชครดีไซ้ ให้ข้าพเจ้าทั้งหลายมาเชิญท่านไป แล้วพากันกระ
 ทำอัญชลีประณมกร นมัสการเชิญพระมหาสัตว์เจ้าว่า ข้าแต่เจ้าเวธา
 หน้สมควรจะไปแล้ว

ถ้าคบบนั้น พระมหาสัตว์เจ้า จึงรับคำเชอเชิญของชนทั้งหลายนั้นว่า
 สาธุแล้ว ก็ระสรงสรรกายด้วยนาหอม แล้วตกแต่งประดับองค์ด้วย

เครื่องประดับทั้งปวงแล้ว ดงจากเรือนแวตล้อมไปทวยหม้ออำมาตย์ทั้ง
 ปวง มหาชนทั้งหลายก็ประ โคมดนตรีชนพร้อมกัน เมื่อจตุรงคเสนา
 กองช้างกองม้ากองรถกองเตียรเท่าทั้งปวงจะไปในั้น มหาชนทั้งปวงก็พากัน
 ใต้เท้าไปตามมรดกาทันข้างบริมทิศ พระมหาสัตว์เจ้ากชนหลังคชาธารไป
 สัมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ เมื่อจะประกาศเนื้อความนั้นให้แจ้งชัด
 จึงตรัสพระคาถาว่า

ตโต โส นิกขมิตฺวาน	วรเคหา สกา ฃรา
อารุญหิตฺวา หตฺถิขนฺธ	สุวณฺณปฏฺฐิมา วีย
หตฺถิขนฺธเช ราชยานเ	อมจฺจกณปริวฺตโต
สมาคตา ชนปทา	มงฺคลวณฺโณ อิทํ
สत्ตฺวสฺสโก กุมารโ	ปณฺฑิตโต อตฺถทสฺสิมา
เจลกฺเขโป ปวตฺติตฺถ	ราชปฺตตสฺส ยสฺสสิโน
ตโต กุมารสฺสสา	สพฺพาลงฺการภูสิตา
สมนฺตา ปริกฺริสุ	ราชมคฺคํ ปฏฺฐิปชฺช
หตฺถาโรหา อนิกตฺถา	รติกา ปตฺตติการกา
สมนฺตา ปริกฺริสุ	ราชมคฺคํ อโสภถ
กโรนฺทียา จมฺมชฺรา	อินฺทิตฺถา สุวมฺมิกา
ปุรโต ปฏฺฐิปชฺชิสฺสุ	ราชมคฺโค อโสภถ
ปฏฺฐิยตฺโต ราชมคฺโค	วิจิตฺโต ปุปฺพสณฺจิตโต
ภณฺฑาคารโก ปฏฺฐิปชฺช	ราชมคฺคํ อโสภถ

เต ปาวีสุ ปุริ รมม

พหุปากการโตรณ

อุเปต อนนปาเนหิ

นจจก็เตหิ จุภย

เจตุกเขโป ปวตติตถ

สาธการ จ มงคล

แปลว่า พระมหาสัตว์เจ้า ออกจากเรือนชนหลังข้าง เปรียบเหมือน
 รูปพระปฏิมาหล่อด้วยทองที่บุคคลตั้งไว้เหนือหลังพระยาชารา อินเป็น
 ราชยานนั้น แวดล้อมไปด้วยหมู่อำมาตย์เป็นอันมาก ชาวชนบททั้ง
 หาดายบรรดาที่ไดยินไดยงถอยค้ำอันเป็นมงคลว่า กุมารมีอายุเจ็ดขวบเป็น
 บันชิต คิดเห็นเนือความของบัญชาตงน ก็พากันมาประชุมพร้อม ยก
 ท่อนผาชนเซตชแห่หอมล้อมมาให้เป็นเกียรติยศแก่พระลูกเจ้า ต่อขึ้นไป
 กุมารพนคนกแต่งตนด้วยเครื่องประดับทั้งปวงหอมล้อมมา หมู่นำทาง
 หาดายบางพวก ก็ชนข้างชนมาชนรถ บางพวกก็เดรเท้า แลโยธาที่ได้
 หมวกแลโยธาที่สวมเกราะ โยธาที่ถือดาบ โยธาที่ห่มชายก็แห่แหนมา
 ในเบื้องหน้า แลไต่เท้าตามกันไปในท้องถนนหลวง ส่วนภัณฑาคาริก
 อำมาตย์ก็แต่งตนให้วจิตรเดรไปรยข้าวตอกมาตงามยั้งนั้ ชนทั้งหาดาย
 เหล่านั้นเขาไปถึงบ้อมเชิงปราการพระนครแล้ว ก็เคียงคูกันอิมหน้าตำราญ
 ด้วยชชโภชาหารมข้าวแตหน้าเป็นศน แดเด่นการพอนรำชบรองล้นุกส์นาน
 บางพวกก็ยกท่อนผาชนไปกไปมา กระทำสาธการแสดงการมงคล

ส่วนพระเจ้าโกรพยราช ก็เสด็จประทับนั่งตั้งพระทัยคอยทอดพระเนตร
 หนทางที่พระมหาสัตว์เจ้าจะเสด็จไปนั้น เปรียบเหมือนนั้กแดงดูราอันกระ

หายสุรา ตั้งใจคอยแต่ว่าจะดื่มอยู่นั้น พอได้สดับสำเนียงเสียงกึกก้อง
มาได้เห็นกุมารงดงามนัก เมื่อจะตรัสสรรเสริญจึงตรัสพระคาถาว่า

กสฺเสตฺติ มุขมาภาติ	เหมํ วุตตตตมคคินา
นิกขัว ชาตฺรูปสฺส	อุกฺกามุขํ ปหิสิตํ
นินฺนโน หตฺถิขนฺเชว	ปฏฺฐิมา วีย โสภติ

แปลว่า ดวงหน้าของใครนั้นดูสว่างรุ่งเรือง เหมือนอย่างทองที่นาย
ช่างทองหล่อหุดอมด้วยไฟนั้น ว่าเรียงอยู่เหมือนอย่างเต็มทองชาตฺรูปที่
นายช่างทองเทออกจากปากเขานั้น นั่งมาบนหลังช้างงดงามนักเหมือน
อย่างรูปพระปฏิมาคนนั้น ครั้นนพพระมหาสัตว์เจ้าครั้นมาถึงพระทวารพระ
ราชวัง ก็ลงจากหลังช้าง มหาชนทั้งปวงก็ประ โคมทนต์รเสียงอังกก
ก้อง โกลาหล

สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ เมื่อจะประกาศเนื้อความนั้นให้แจ้งชัด
จึงตรัสเป็นบาทพระคาถาว่า

ตณฺจ ทิสฺวาน อายนฺตํ	กุมารํ ปิตุคฺธิทฺนํ
โกรพฺโย จ มหามจฺโจ	ปจฺจกฺคนฺตฺวาน อวนฺทิสฺสุ
ปาสาทํ อภิริยุหิตฺวา	มหามจฺจปฺริวาริโต
อุโภ หตฺถเ คเหตุวาน	ปาวิสี จ มหามเร
โกรพฺโย จ กุมารโ	นินฺนโน โส จ เอกโต
นินฺนโน อาสเนเยว	สาราณียํ กถํ วทา
กจฺจิ อมชฺชโป ตาต	กจฺจิ เต สฺรมปฺปิยํ

กจจิ สจเจ จ ฌมเม จ ทาเน เต รมตี มโน

แปลว่า พระเจ้าโกรพยราชกับทั้งมหาอำมาตย์ทั้งปวง ได้เห็นพระ
 กุมารผู้กำดัดในบิดามาถึงแล้ว ก็พากันมาต้อนรับอภิวันทนาการ เชิญ
 ให้ชนนึ่งยังปราศาทแล้ว พระเจ้าโกรพยราชก็จึงพระหัตถ์พระกุมาร พา
 เข้าไปในเรือนหลวง ให้ประทับร่วมพระราชอาสน์นอนเดียวกัน แล้วตรัส
 เปนทางสำราญยกถา พระวาจาปราศยเปนที่ชวนให้ทรงระดีกว่า ดุกร
 กุมาร เจ้าคงจะไม่เป็นคนคดมน้ำเมา แดการคดมส์ราก็คงจะไม่เป็นที่รัก
 ใคร่ชอบใจของเจ้า แดใจของเจ้าก็คงจะวินรมย ยนต้อยในสัจจในธรรม
 แดในการให้บริจาคกระมังหนา

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้าจึงกราบทูลพระราชบิดาเปนบาทพระคาถาว่า

อมชชโป จาหิ ตาต อโถ เม สุรมปปีย

อโถ สจเจ จ ฌมเม จ ทาเน เม รมตี มโน

แปลว่า ข้าแต่พระราชบิดา ข้าพระบาทหาได้เป็นคนคดมน้ำเมาไม่
 ประการหนึ่งการคดมน้ำเมา ก็ไม่เป็นที่รักใคร่ชอบใจของข้าพระบาท ใจ
 ของข้าพระบาทวินรมย ยนต้อยแต่ในสัจจในธรรม แดในทานการให้การ
 บริจาค พระพุทธเจ้าข้า

แต่พอพระมหาสัตว์เจ้านั่งลงแล้วก็ได้ลาภสักการเปนอันมาก พระ
 มหาสัตว์เจ้ากราบทูลปฏิสันฐารอยู่กับด้วยพระเจ้าโกรพยราช จึงกราบ
 ทูลต่อไปอีกว่า ข้าแต่มหาราชาเจ้า เทพยตามาถามปัญหาว่าอะไร พระ
 พุทธเจ้าข้า

พระเจ้าโกรพยราชได้สดับถ้อยคำของพระมหาสัตว์เจ้าแล้ว จึงตรัส
 ว่า ดุกรกumar เทพตามถามปัญหาของเราถึงสี่ข้อ แล้วบังคับเรา
 ว่า ท่านจงแก้ปัญหาของเราให้จงได้ เมื่อแก้ปัญหาไม่ได้ก็จะเกิด
 ความทุกข์ใหญ่หลวง ท้าวลี้กกเทวราชจะประหารศีรษะเรา ด้วยตะบอง
 เหล็กให้แตกเป็นเจ็ดเสี่ยง ตั้งแต่ได้ถามปัญหาไว้ ดวงมาถึงเจ็ดเสี่ยง
 เดือนเจ็ดวันแล้วมาเตือนเราว่า ท่านจงแก้ปัญหาของเราให้ได้ โดยเร็ว
 พดันทเคยวดงน

พระมหาสัตว์เจ้าจึงกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า ปัญหาของเทพ
 ดาส์ถิตอยู่ค้อยู่ในเบื้องค้ำกเพียงอวิจมหานรก ดัสถิตอยู่ค้อยู่ในเบื้องบนก
 เพียงอกนิฐฐภพพรหมโลกเท่านั้น ข้าพระบาทจะแก้ปัญหาควาย พระ
 มหาสัตว์เจ้าดำแดงพระปรีชาญาณมีประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนนโปรย
 ทรายทองลงมาจากเชิงเขาดีเนรราช แดเปรียบเหมือนพระจันทร์เต็ม
 ดวงในพันทองฟ้าอากาศนั้น เทพดาแถมมนุษย์ แดนางสี่กัญญา
 แดพดณิกายทั้งปวง บรรดาที่สถิตอยู่ในปราสาทของพระเจ้าโกรพยราช
 ก็เกิดอัศจรรย์ใจ

พระมหาสัตว์เจ้า เมื่อจะประกาศอานุภาพพระปรีชาญาณของพระ
 องค์ จึงกล่าวพระคาถานี้ว่า

โณนโต โณนโต เทวสัมา สุณนตุ วจนั มม
 เทวตา ปุจฉิต์ ปณห์ ราชา อตถั น ปสสตี
 สมากตา เทวสัมา โมทีตา จ มหาชนา

โกกรพยุญจ อมจเจ จ เสนาปติ จ อาทโย

ตสมิ ปณฺเห วิสชฺเชนฺเต สาธุการา ภวนฺติ เม

แปลว่า ขอเชิญเทพนกรเจ้าผู้เจริญทั้งหลาย จงฟังถ้อยคำของข้าพ
เจ้า เทพยดาถามปัญหา บรมกษัตริย์ไม่ทรงทราบเนื้อความของปัญหา
นั้น ขอเทพนกรเจ้ากับทั้งมหาชนทั้งปวง จงเชิญมาประชุมกันโมทนา
รับเรื่องบันเทิงใจ เมื่อข้าพเจ้าวิไลสนาปัญหาอันนั้นแล้ว บรรดา มหาชนทั้ง
ปวงมีพระเจ้าโกกรพยราชแต่อำมาตย์แต่เสนาบดีเป็นต้น ก็จะไปทูลทูล
ดำชการแก่ข้าพเจ้า

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้า กราบทูลถามพระเจ้าโกกรพยราชว่า
ข้าแต่ महाराजเจ้า ปัญหาที่ท้าวสักกเทวราชถามนั้นเป็นอย่างไร พระ
เจ้าข้า

พระเจ้าโกกรพยราชได้สดับถ้อยคำของพระมหาสัตว์เจ้าแล้ว จึงตรัส
กับพระกุมารว่า ดูกรกุมาร เทพยดาถามว่า หนึ่งในนั้นต้องได้แก่สิ่ง
อะไร

พระมหาสัตว์เจ้ากราบทูลว่า ข้าแต่ महाराजเจ้า ขอพระองค์จงสดับ
ถ้อยคำของข้าพบาท บรรดาสิ่งทั้งปวงซึ่งมีอยู่ในโลกนี้ สิ่งใดซึ่งจะ
เต็มอเหมือนด้วยภูเขาดินเนรราชไม่มีเลย ซึ่งปัญหาว่ามีแต่สิ่งหนึ่งไม่มี
สิ่งนั้น ได้แก่ภูเขาดินเนรราช พระเจ้าข้า

ลำดับนั้น ท้าวสักกเทวราช ได้สดับพระมหาสัตว์เจ้าวิไลสนาปัญหา
แล้ว ก็มพระทัยโลมมนต์เกิดอศักรรยจิตต์ เป็ดองพระภูษาทรงแต่เครื่อง

ประคบบองค้อออกกระทำได้การแล้ว จักรกษัตริย์โกฏก (คนโทแก้ว) อัน
 เต็มไปด้วยน้ำหอมไปรดลงมา ใช้แต่เท่านั้น เทพยดาแด่มนุษย์ทั้งปวง
 กับทั้งพระเจ้าโกทรพยราช ได้สดับพระกุมารวิดิชนาบัญญัติแล้ว ก็มัจฉ
 โสมนัส ทั้งได้เห็นความอัศจรรย์อันเกิดมแล้วก็เปิดองผาแด่เครื่องประ
 คับถวายเป็นธรรมบูชาแก่พระมหาสัตว์เจ้า

บรรดามหาชนทั้งปวงมีเด่นาบคิแด่อำมาตย์เป็นต้น แดนางสวีกัญญา
 ทั้งหลายกระทำสักการแล้ว จึงกล่าวสรรเสริญว่า ข้าแต่เจ้า ท่านก็ยังมี
 เด็กเด็กอยู่ มีอายุได้เจ็ดขวบเท่านั้นแต่มีบุญญามาก

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้า จึงกราบทูลถามพระเจ้าโกทรพยราชว่า
 บัญญัติอะไรจึงมีอก พระเจ้าชา

พระเจ้าโกทรพยราชจึงตรัสว่า ตูกรกumar เทพยดาถามบัญญัติว่า
 ดองไม่มีตามใด แก่สิ่งอะไร

พระมหาสัตว์เจ้าจึงกราบทูลว่า ข้าแต่มหาราชาเจ้า ขอพระองค์จง
 พงถอยคำของข้าพระบาท ดังทั้งหลายที่แต่ดองนั้น คือพระจันทร์แด
 พระอาทิตย์ ดังอันที่จะเต็มอเหมื่อนด้วยพระจันทร์พระอาทิตย์ ไม่มีแล้ว
 ซึ่งบัญญัติว่าดองไม่มีตามนั้น ได้แก่พระจันทร์แดพระอาทิตย์ พระเจ้าชา

ท้าวสักกเทวราชได้สดับถอยคำของพระกุมารแล้ว ก็แหวกกัมภณตร์
 ออกลำแดงกายให้ปรากฏถึงพระองค์ก็กล่าววว่า ท่านแก้ปัญหาของเราถูก
 คองแล้ว ก็กระทำสักการด้วยสำเนียงอันไพเราะ แดวกอนตรธาน
 หายไป

บรรดามหาชนทั้งปวงก็กระทำอัญชดินมัสการ ก่อถ้อยคำเปนมงคดแก่กุมารแล้ว ก็ประโคมเครื่องประโคมต่าง ๆ เสียงเอิกเกริกก็ก้องไปในปราสาทของพระเจ้าโกรพยราช

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้าจึงกราบทูลถามซึ่งปัญหาเทพดาต่อไปอีกว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า ปัญหาอะไรยังมีอีก พระเจ้าชา

พระเจ้าโกรพยราชจึงตรัสกับกุมารว่า ดุกรกุมาร เทพดาถามปัญหาว่าด้ามไม่มีสีใด แก่สิ่งอะไร

พระมหาสัตว์เจ้ากราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า ขอพระองค์จงทรงสดับปัญหาที่ชาพระบาทจะวิเศษญาณกาถบดิน บรรดาตั้งชื่อว่าด้ามมีอยู่ คือ พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า สิ่งอื่นที่จะเต็มอเหมือนด้วยพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า ไม่มีแล้ว ซึ่งปัญหาว่าด้ามไม่มีสีนั้น ได้แก่พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า พระเจ้าชา

ทำวดีกกเทวราช ได้สดับถ้อยคำของพระมหาสัตว์เจ้าแล้ว ก็บูชาพระมหาสัตว์เจ้าด้วยดอกไม้ ของหอมและรูปเทียนเป็นของทิพย์แล้ว ก็อินทรธานหายไป

พระเจ้าโกรพยราชได้เห็นอศักรยณนั้นแล้ว ก็เกิดบศได้มหนักแล้ว บูชาพระมหาสัตว์ด้วยสรรพสิ่งทั้งปวง มีทองแดงเงินแดงแก้วมณแก้วมุกดาเป็นต้น พวกอำมาตย์แต่ละนาคแดนางกัญญาทั้งหลาย ก็บูชาพระมหาสัตว์เจ้า มหาชนทั้งหลายก็ประโคมเครื่องดนตรีเสียงเอิกเกริกโกดาห

พระโพธิสัตว์เจ้าจึงทูลถามพระเจ้าโกรพยราชต่อไปอีกว่า ข้าแต่มหา
ราชเจ้า เทพยดาถามปัญหาอะไรต่อไปอีก พระเจ้าข้า

พระเจ้าโกรพยราชจึงตรัสว่า ดุกรกumar เทพยดาถามปัญหาว่า
สัตว์ไม่มีมหาโตแกดั่งอะไร ดั่งนี้

พระมหาสัตว์กราบทูลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า ขอพระองค์จงฟังถ้อย
คำของข้าพระบาท ทวปทงหตายซึ่งจะเล่มอเหมอนควยทวปทงดี คือ
ชมพูทวป ปุพพิเทททวป อมรโคยานทวป อตครกรทวป ไม่มีแล้ว ซึ่ง
ปัญหาว่าสัตว์ไม่มีหานน โตแกทวปทงดี พระเจ้าข้า

ท้าวด้กกทเวราชได้สดับถ้อยคำของพระมหาสัตว์เจ้าด้วยทิพโสศแล้ว
ก็บังเกิดโสมนัสจึงบันดาลให้ฝนรตนเจ็ดประการตกลงมาบชาพระมหาสัตว์
เจ้า เทพยเจ้าทงหตายกชรองสาธุการ กระทำกรรมบชาแก่พระมหา
สัตว์เจ้า

พระเจ้าโกรพยราชได้เห็นอศักรรยนั้นแล้ว ก็กระทำสาธุการ เพราะ
เหตุนี้ โบราณจารย์เจ้าจึงได้กล่าวประพันธ์เป็นพระคาถาไว้ว่า

ตทาสี ยัม ภีสนกัม ตทาสี โลมหัมสนัม
ราชาปณชลิ กโต จ อิหัม วจนมพรวี
อติปณโณ จ ตวั เทว ปณห์ สุกถิโต อิหัม

แปลว่า ความสัททกตทำนตคังหวาดเกิดโดยชาตชุนันตยคตยของ ได้
เกิดมแล้วในกรงนั้น พระเจ้าโกรพยราชได้กระทำอัญชติกรนมตการ
ครตตุนทรพจน นวา เจามบัญญัติเหตอดนโต แก่ปัญหาของเทพยดาได้

โดยสดวกดังนี้แล้ว ครั้นต่อไปอีกว่า ดูกรกุมาร เจ้าก็ยังเป็นเด็ก
 เด็กอยู่ แต่มบญญามากเป็นผู้ฉลาดอย่างประเสริฐ เราให้ โคมหิงสา
 แก่เจ้าอย่างตะวอย ให้มาให้ช่างแก่เจ้าอย่างตะวอย ให้ทองคำแก่เจ้า
 พันถม เพื่อให้เป็นธรรมเนียมแก่เจ้า

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้า จึงกราบทูลพระเจ้าโกรพยราชว่า ข้า
 แคมหาราชเจ้า บัญหาอะไรที่เทพยดาถามยังมีอยู่ ขอพระองค์จงตรัด
 ต่อไป

พระเจ้าโกรพยราชได้สดับถ้อยคำของพระมหาสัตว์เจ้าแล้ว จึงตรัด
 ว่า ดูกรกุมาร เทพยดาถามปัญหากับเราว่า หาไม้มีหกไตแก้สิ่งอะไร
 พระโพธิสัตว์เจ้าได้ฟังพระราชดำรัสแล้ว มีความประสงค์จะอธิบาย
 ปัญหาให้พิสดารจึงกราบทูลว่า ข้าแคมหาราชเจ้า ปัญหาการบงกช
 เทพยดาถามนั้นได้แก้คดีมอญคหา ไม้มีสิ่งอะไรในโลกนี้จะเปรียบปาน
 ชนทั้งปวงมารักษาคัดมอญคหาประการใด ด้วยอำนาจของคดีหานั้น
 ครั้นจุติจากมนุษย์ โลกนี้ไปแล้ว ก็ได้ไปบังเกิดเป็นเทพดาในดาวดึงส์
 พิภพ ซึ่งปัญหาเทพยดาว่าหาไม้มีหกนั้น ได้แก้คดีมอญคหาประการ
 พระพุทธเจ้าชา

ท้าวสักกเทวราช ได้สดับปัญหาพยากรณ์นั้นแล้ว ก็บังเกิดโสมนัส
 ไปรยของหอมแต่เครื่องประดับอันเป็นทิพย์ ดงมากกระทำสักการบูชาแก่
 พระมหาสัตว์เจ้า

ชนทั้งปวงก็ประณมกรชนนมัสการกระทำชรวงศ์บูชาการ พระเจ้า
 โกรพยราชได้เห็นอัครรายนันแล้ว ก็มีพระทัยยินดีจึงพระราชทานทาต์
 ทาต์อย่างละร้อย กับทองคำพันดัมแก่พระมหาสัตว์เจ้า อำมาตย์ทั้งปวง
 ก็ประ โคมคณครได้ยงกักก้องไปในปราสาท

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้าจึงกราบทูลถามพระเจ้าโกรพยราชว่า ข้า
 แแต่มหाराชเจ้า เทพยดาถามปัญหาอะไรต่อไปอีก พระเจ้าชา

พระเจ้าโกรพยราชจึงตรัสว่า ตุกรกumar เทพยดาถามว่า หกไม่มี
 เจ็ดได้ แก่สิ่งอะไร

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้าได้ พงพระราชดำรัสแล้ว ก็ทราบเนื้อ
 ความของปัญหาปรากฏชัดจึงกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า ขอพระองค์
 จงสดับปัญหาพยากรณ์ของข้าพระบาท ปัญหาว่ามีแต่หกไม่มีเจ็ด ได้
 แก่กามาพจรเทว โลกทั้งหกชั้น คือชั้นจาตุมหाराชิกา ดาวดึงส์ ยามา
 ดุสิตา นิมมานรดี ปรมนิมิตตสวรรค์ พระเจ้าชา

ท้าวสักกเทวราชได้สดับถ้อยคำของพระมหาสัตว์เจ้า ก็บังเกิดปีติ
 ได้มนัสรื่นเริงบันเทิงพระทัย ทรงจับสุวรรณจังโกฏ (คนโทน้ำทอง)

อันประดับด้วยรัตนเจ็ดประการสาดไปบูชาณบาทมุดพระมหาสัตว์เจ้า
 บรรดาภษตรยทั้งปวง มีพระเจ้าโกรพยราชเป็นประธาน ก็บูชา
 ด้วยรัตนมราคางังแด่นตำดิง

พระโพธิสัตว์เจ้า จึงกราบทูลถามปัญหาต่อไปอีกว่า ข้าแต่มหाराช
 เจ้า เทพยดาถามปัญหาว่าอะไรต่อไปอีก พระเจ้าชา

พระเจ้าโกรพยราชจึงตรัสว่า ดุกรกumar เทพยดาถามปัญหาว่า
เจ็ดไม่มีแปดได้ แก่สิ่งอะไร

พระมหาสัตว์เจ้ากราบทูลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า ขอพระองค์จงทรง
ดัดบ ภูเขาที่วงรอบแวดล้อมเขาพระเมรุอยู่เจ็ดชั้น ไม่มีสิ่งใดจะเสมอ
เหมือน ซึ่งปัญหาว่าเจ็ดไม่มีแปดนั้น ได้แก่เขาตัดศตบริกัณฑ์ ซึ่งวง
รอบแวดล้อมเขาพระเมรุอยู่เจ็ดชั้นนั้น พระเจ้าชา

ท้าวสักกเทวราช ก็กระทำ ๘ การ ไปรย พวงมาลัยทอง เจ็ดพันพวง
ลงมาบนเบื้องหน้าพระมหาสัตว์เจ้า ใช้แต่เท่านั้น เทพยดาทั้งหลายแด
พระเจ้าโกรพยราช กับทั้งอำมาตย์แดนเดนาบดแลราชกัญญา แดชวไน
พระราชวงศ์ทั้งปวง กับชาพระมหาสัตว์เจ้าแล้ว ประโคมคณตริกกกอง
โกดาห

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้า จึงกราบทูลถามพระเจ้าโกรพยราชว่า
ข้าแต่มหาราชเจ้า เทพยดาถามปัญหาอะไรต่อไปอีก พระเจ้าชา

พระเจ้าโกรพยราชจึงตรัสว่า ดุกรกumar เทพยดาถามปัญหาว่า
แปดไม่มีเก้าได้ แก่สิ่งอะไร

พระมหาสัตว์เจ้ากราบทูลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า คัดมองค์แปดประ
การ ไม่มีสิ่งใดจะเสมอเหมือน ซึ่งปัญหาว่าแปดไม่มีเก้านี้ ได้แก่วัด
แปดประการ พระเจ้าชา

ท้าวสักกเทวราชได้ สดับปัญหาพยากรณ์นั้นแล้ว ก็บันดาลให้ฝนตก
เห็บตกลงมาเป็นดอกไม ทพยบูชาพระมหาสัตว์เจ้า

บรรดาเทพคณานิกรทั้งปวงก็นำเอาผ้าแตรตระหงายมาบูชา พระ
 เจ้าโกรพยราชได้เห็นอัครยดงนั้นแล้ว ก็มีพระทัยโลมมนต์พระราชทาน
 เครื่องประดับเงินทองเป็นอันมากแก่พระมหาสัตว์เจ้า กษัตริย์ทั้งปวง
 แดชนทั้งหลายมีอำมาตย์แลเสนาบดีเป็นต้น ก็นำเอาทองแดงเงินแดงแก้ว
 มุกดาแก้วไพฑูริย์ แดเครื่องประดับมาบูชาพระมหาสัตว์เจ้า พระเจ้า
 โกรพยราชจึงโปรดให้ชนทั้งหลายยกเอาสัตว์พรตบุตร แดมหรชีกแดกตอง
 ใหญ่น้อยแดพัฒนาประ โคมพระมหาสัตว์เจ้า ชนทั้งหลายก็กระทำสาธุ
 การเอิกเกริกตลอดวันแค้นนั้นไปในสถานทีนั้น พระโพธิสัตว์เจ้าจึงทูลถาม
 พระเจ้าโกรพยราชว่า ข้าแต่มหาราชาเจ้า เทพยดาถามปัญหาว่าอะไร
 ค่ะไปอีกพระเจ้าข้า

พระเจ้าโกรพยราชจึงตรัสว่า ดุกรกumar เทพยดาถามปัญหาว่าแก้
 ไม่มีสิ่งใดแก้สิ่งอะไร ดงนี้

พระมหาสัตว์เจ้ามีความประสงค์ จะประกาศเนื้อความของปัญหานี้
 ให้ปรากฏ จึงกราบทูลว่า สภาวธรรมอันใดในโลกลนี้ ซึ่งจะเสมอ
 เหมือนด้วยพระโลกุตตรธรรมแก่ประการไม่มีแล้ว ซึ่งปัญหาว่าแก้ไม่มี
 สิบนั้น ได้แก่พระนพโลกุตตรธรรม ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงแล้ว
 ไม่มีสิ่งใดในโลกลนี้จะเสมอเหมือน พระเจ้าข้า

ในกาลนั้น ท้าวสักกเทวราช มีพระทัยยินดีด้วยปัญหาพยากรณ์นั้น
 จึงบันดาลให้ฝนตกเป็นรัตนะ เจ็ดประการ ลงมาบูชาพระมหาสัตว์เจ้าแล้ว
 ก็กระทำชวร้องสาธุการ

พระเจ้าโกทรพยราชได้เห็นอศักรยดงนั้นแล้ว ก็มพระทัยยินดี พระ
ราชทานราชสมบัติกึ่งหนึ่งแก่พระมหาสัตว์เจ้า

บรรดาชนทั้งปวงก็เปิดอกรับเครื่องอาภรณ์ อันประดับไปด้วยแก้ว
ไพฑูรย์แก้วมณีแก้วมุกดาออกกระทำการบูชาด้วยการแก่พระโพธิสัตว์เจ้า

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้า จึงกราบทูลถามพระเจ้าโกทรพยราชว่า
ข้าแต่ महाराजเจ้า เทพยดาถามปัญหาอะไรต่อไปอีก พระเจ้าข้า

พระเจ้าโกทรพยราชได้สดับถ้อยคำของพระโพธิสัตว์เจ้าแล้ว จึงตรัส
ว่า ดูกรกุมาร เทพยดาถามปัญหาว่าดีบไม่มีดีบเอ็งได้แก่งสิ่งอะไร

พระมหาสัตว์เจ้าได้ พงพระราชดำรัสแล้ว เมื่อจะแสดงปัญหานี้
โดยประการต่าง ๆ เพื่อจะประกาศปัญญาอันวิเศษจึงกราบทูลว่า ข้าแต่

มหาราชเจ้า ขอพระองค์จงสดับถ้อยคำของข้าพระบาท ในปัญหาทั้ง
หลายเหล่านั้น รวมด้วยกันถึงดีบปัญหา คิดดีบประการไม่มีสิ่งใดใน

โลกนี้จะเต็มอเหมือน ซึ่งปัญหาว่าดีบไม่มีดีบเอ็งนั้น ได้แก่งดีบประการ
พระเจ้าข้า

ท้าวสักกเทวราชมพระทัยยินดีด้วยปัญหาพยากรณ์ข้อดีบแล้ว ก็
บันดาลให้ฝนตกลงมาเป็นวิเศษประการ เป็นเครื่องประดับทิพย์เป็น

ตาข่ายแก้วมุกดา ประตุจุมหาเมฆให้ฝนตกลงมาเช่นนั้น กระทำการบูชา
ธรรมของพระมหาสัตว์เจ้า ใช้แต่ท้าวสักกเทวราชองค์เดียวเท่านั้น บรรดา

เทพยดาทั้งหลาย เหล่าภูมเทพยดา รุกขเทพยดาอากาศเทพยดา แลเทพ
ยดาที่บังเกิดในท้องจกกว่าพิทังสัน มณฑลทอชยาศัยเป็นอันหนึ่งอันเดียว

พร้อมเพรียงกัน ถวายทพยล้าเนียงเคียงแด้ ชรื่องล้าชการ
 พระเจ้าโกกรพยราชได้เห็นอัครยตงนนแด้ กัมพระทยยนตพระ
 ราชทานราชลัมบตทงล้นบชารวมพระ โพธิ์ศตวเจ้า
 บรรดาภษตรย ทงปวงก้นำพระราชชิตาของคณมาถวายพระ โพธิ์ศตว
 กระทำให้เป็นธรรมเนียม

บรรดาเสนาอำมาตย์แด้นางล้าวิกัญญาแด้พวกพดณิกายทงปวง ก
 ถวายเครื่องประดับแด้ทองเงินแด้มุกดาแด้มณี แด้มาหุงหม่มประ
 การต่าง ๆ แด้วกยกท่อนผ้าขน โบกไปมาเคียงกีกก้องไปด้วยเคียงคณตรี
 ตะโพนบัณเฑาะว์กลองเล็กใหญ่เอิกเกริก โกลาหล

ในขณะนั้น ชนทงหลายเหล่านัน กบชาดวยดอกไม้ มประการต่าง ๆ
 แด้ถวายล้าชการพระ โพธิ์ศตวเจ้าแด้ กระทำอัญชตกรนมล้การร้อง
 ถวายช้ยมงคตล็กก้องไปทงล้น ประตุจตงมหาปฐพีจะพังทำตายฉนั้น

พระมหาล้าศตวเจ้าล้าชนาบัญญัติหาจบตงครั้งไร ทำล้าล้ล้นยเทวราชก
 ให้ล้าชการทงครั้ง แต่หาแด้ตงตนให้เห็นปรากฏไม่

พระมหาล้าศตวเจ้าเมื่อจะถามทำล้าล้ล้กเทวราชจิงตรล้าคาถาว่า
 เทวดา นุสี คณชพโพ อาทุ สกโก ปุรินทโท
 ตสมึ ปณเห วิสชชิตะ สาชการึ ปนปุนัน
 แปลว่า ท่านเป็นเทวดาหรือเป็นคนชรรพ์ หรือว่าเป็นท้าวปุรินทท
 ล้ล้กเทวราช ครนเราล้าล้ล้ชนาบัญหานัน ๆ จบแด้วกไคยนแด้เคียงชรื่อง
 ล้าชการทงครั้ง

ดำดบนั้น ท้าวสักกเทวราช เมื่อจะให้พระมหาสัตว์ทราบบพระองค์
ว่าเป็นท้าวสักกเทวราช จึงตรัสพระคาถาว่า

สกุโกหมสมิ เทวินโท	อากโต ตว สนฺติเก
ปญฺหํ ปุณฺณโร จ โกรพโย	ราชา อตถํ น ปสฺสตี
ตวเมว ปญฺเห พยาภาสี	สาธุการํ ททามิ เต
สาธุ สาธุ มหาวีร	สมฺปนฺนํ เต มโนรถํ
อจิเรเนว ตวํ กาเลน	พุกุโธ โลเก ภวิสฺสตี
วเร วรฺสสุ กุมาร	วเร จตุ ททามิ เต

แปลว่า เราเป็นเทวินทรสักกเทวราช มาแล้วยังสำนักท่าน เรา
ได้ถามปัญหาไว้ พระเจ้าโกรพยราชไม่ทรงทราบเนื้อความของปัญหา
นั้น ส่วนท่านพยากรณ์ปัญหานั้นได้ เราจึงได้สาธุการแก่ท่าน ดิฉัน
ดิฉัน ความปราถนาของท่านจงสำเร็จดังความปราถนาเถิด ไม่ได้ช้า
นานนักท่านจะได้เป็นพระพุทธรเจ้าในโลก ตุกรกุมาร ท่านจงปราถนา
พรเถิด เราจะให้พรดีประการแก่ท่าน

เมื่อท้าวสักกเทวราชตรัสอยู่ จึงบันดาลรัศมีให้รุ่งเรืองด้วยอศตภาพ
อันเป็นทิพย์ ประดิษฐานอยู่บนอากาศ ประดุจดังพระอาทิตย์ มรัศมีอัน
อ่อนแ่แจ่มจ้าอยู่บนอากาศฉนั้น

ภัณฑาคาริกกุมารได้สดับแล้ว เมื่อจะรับพรจึงตรัสคาถาว่า

วรณฺเจ เม อโท สกุก	สพฺพภูตานิ สสร
ปีตา มํ อนุโมเทยฺย	อิโต ปตฺตํ สกํ ขรํ

อาสเนน นิมนเคยฺย

ปจฺเจตํ วรํ วเร

ปุริสวธํ น โรเจยฺย

อปี กิพฺพิสการกํ

วชฺฌํ วชฺมหา โมเจยฺย

ทฺตฺติเยตํ วรํ วเร

เย วุฑฺฒา เย จ ทหฺรา

เย จ มชฺฌิมโปริสา

มเมว อฺปชฺชเวยฺย

ตฺตฺติเยตํ วรํ วเร

ปรทารํ น คจฺเจยฺย

สทฺทารปสฺสุโต สยํ

ถีนํ วสํ น คจฺเจยฺย

อกตํ สพฺพปาณินํ

อหเมว สกฺก ชาเยถ

ราชา โส จ ทิฆมยฺโก

ธมฺเมน ชินเ ปจฺวี

อธมฺโม ธมฺมรกฺขิตฺโต

ททโต เม น ชฺชเยตถ

ทตฺวา นานุตฺตปฺเปยฺยาหํ

ททํ จิตฺตํ ปสาเทยฺย

จตุตฺถเตตํ วรํ วเร

แปลว่า ข้าแต่ท้าวผู้ปกครองเทวราชผู้เป็นใหญ่กว่าภูตสัตว์ทั้งปวง ถ้า
 แลว่าพระองค์จะทรงพระเมตตาประทานพรให้แก่ข้า ขอจงให้พระราช
 บิดามีพระทัยโล่งนืด จงเด็ดใจออกมาเสียดูซึ่งชาติด้วยราชสมบัติโดยใจหวัง
 พระพรอันเป็นปฐม ขอจงดำริเจตมเจตนาแห่งข้า อนึ่งขออย่าให้
 ข้าพเจ้าชอบใจที่จะเบียดเบียนฆ่าฟันซึ่งบุรุษอื่น แลขอให้องอาจที่จะปลื้ม
 นักโทษอันกระทำให้พ้นภัย พระพรอันเป็นคำรบสอง จงดำริเจตม
 ใจข้าพเจ้า อนึ่งบรรดาประชาชนอย่าได้เดอกหน้าทงหนุ่มชราแต่ปาน
 กตาง จงพากันมาโกธอาศรัยซึ่งข้าแล้วแต่เพียงชีวิตเป็นนิจกาล พระพร

อนันเป็นคำรบสาม จึงสำเร็จความปราถนา อนึ่งขออย่าให้ชานยन्दคบหา
 ภรรยาท่านผู้อื่น ให้มีน้ำจิตตชมช่นอยแต่ภรรยาแห่งอาตมา แลอย่า
 ให้มีจิตตระคนดูอำนาจแห่งสัตว์ แลอย่ามัจตต ชนชมยन्दในที่ที่จะกระทำ
 โทษทุกชกยต่าง ๆ ซึ่งไม่ควรจะกระทำให้เป็นทีเดือดร้อนแก่สัตว์ทั้ง
 สิ้น แลขอให้ชาติเป็นบรมกษัตริย์มพระชนมายุยืนนาน ชำระทั่วทั้ง
 ปฐพีพมณฑลโดยทางธรรม บรรดาคนที่เป้นอธรรมทุจริต ขอให้บันดา
 คตจิตต คตเป้นผู้รักษาธรรม อนึ่งเมื่อข้าพเจ้าจะทำทาน ขอให้ไทยธรรม
 วัตถุทานนั้น อย่าได้รบกพร่องหมดสิ้นไป ให้ทานแล้วอย่าให้สุดแคด
 เมื่อภายหลัง แลเมื่อกำลังให้ทานอยูกให้มัจตตประสาทเลื่อมใส พระ
 พรอนนไชร เป้นคำรบสี่ประการ ขอท้าวมชวานจงประสิทธิ์ทธีให้แก่ข้า

ท้าวมชวานเทวราช ได้สดับถ้อยคำของพระโพธิสัตว์เจ้าแล้วจึงตรัส
 ว่า ดูกรกุมาร แค้นไปไม่ช้า พระราชบิดาก็จะราชาภิเศกท่านให้เป็น
 บรมกษัตริย์ ท้าวผู้ชมบตมชวานเทวราชตรัสตั้งนั้นแล้ว ก็ประสิทธิ์ทธีพร
 ให้แก่พระราชกุมารแล้ว ก็เสด็จกลับยังดีคคกายทิพยสถานเทวโลก

ในลำดับนั้น พระเจ้าโกรพยราชจึงรับสั่งให้สระสร้างพระราชกุมาร
 แล้วให้เสวยพระกระยาหาร อันเอมโอชแล้ว ตกแต่งพระราช กุมาร ด้วย
 เครื่องประดับมประการต่าง ๆ แล้ว ให้ประทับนั่งเหนือพระเพลาตรัส
 ปราถนัยไต่ถามต่อไป

สมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อจะประกาศเนอความนั้นให้แจ้งชัด จึง
ตรัสพระคาถาว่า

ตโต โกรพยราชา	สกปุตตํ อชานยิ
ภณฑาคาริกํ ปุจฉิตวาน	ชานาสี ปุตตกํ อหุ
ราชา จุมพิตโก สีส	กุมารํ ปิตุคิทธิณ
ราชา วีย ปุตตํ ทิสวา	มุลจิสฺ อสฺสุนิ ตทา
สีสํ นหาคํ สุจิตถ	สพฺพาลงการภูสิต
ราชา องเก กริตวาน	ปีตา ปุตตํ ปริปุจฉถ
กุนฺทลํ ชุสิตํ มาถ	สพฺพาลงการภูสิต
ราชา องเก กริตวาน	อิทํ วจนมพรวี
หา ตาต ปียปุตตก	ตลจ ปุตตํ น ชานามิ
ตว มาตา กุหิ จาเน	ตํ เม อกฺขาหิ ปุจฉิตโต

แปลว่า ในกาลนั้นพระเจ้าโกรพยราชา ยังหาได้ทรงทราบว่าพระ
ราชกุมาร เป็นพระโอรสของพระองค์ไม่ ครั้นตรัสถามภณฑาคาริก
อำมาตย์แล้ว จึงทรงทราบว่าพระราชกุมารเป็นโอรสของพระองค์ แล้ว
ทรงจุมพิตพระเศียรเกล้าพระราชกุมาร ได้เห็นพระราชกุมารดม้ายคล้าย
คดงกับพระองค์ ก็ทรงพระกรรแสงรำไห้ นำพระเนตรไหลกระเซ็น
ตองพระเศียร กับทั้งพระภูษาทรงแดเคืองประดับองค์พระราชกุมาร
แล้วอุ้มพระราชกุมารขึ้นบนพระเพลาตรัสปลอบถามว่า ดูกรพ่อผู้ถูก

รัก บิดาไม่ทราบว่าเป็นบุตร มารดาของพ่ออยู่ที่ไหนจึงบอกบิดา
ให้ทราบ

พระราชกุมารจึงกราบทูลว่า มารดาของข้าพระบาทอยู่ในเรือนของ
ภูณศาการิกอำมาตย์ พุททกะรักษาไว้ ไต่เจดีย์เจดีย์เดือนเจดีย์วันแล้ว พระ
ราชบิดาเป็นอัครราชบิดาย่อมทรงทราบ แต่ไม่ทรงทราบว่าข้าพระบาท
เป็นพระราชบุตรของพระองค์ ล้วนข้าพระบาทเป็นพระราชบุตรของพระ
องค์ทราบเกล้าอยู่ว่าพระองค์เป็นบรมกษัตริย์

พระเจ้าโกทรพยาธได้สดับถ้อยคำของพระราชกุมารแล้ว จึงตรัสให้
เจ้าพนักงานไปนำวรวงเสนาบดีทั้งปวง ให้เตรียมมจตุรงค์เสนาพลช้าง
พลม้าพลรถพลเดินเท้า ให้เข้ามาประชุมกันในพระราชวังแล้ว ให้จัด
นางราชกัญญาพินนาง ให้ประดับตกแต่งกายให้งดงามไปรับพระราช
เทวเขามายังพระราชวัง

เจ้าพนักงานทั้งปวง ก็กระทำตามพระราชดำรัส นำพลจตุรงค์เสนา
ไปโดยสวัสดิ์ ครั้นถึงเรือนภูณศาการิกอำมาตย์แล้ว ก็เข้าไปยังเรือน
ถวายนั่งคมพระราชเทวเจ้าแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า บรมกษัตริย์
ทรงทราบว่า พระราชกุมารเป็นพระราชบุตรของพระองค์แล้ว ตรัส
ปราถนาคือใครซึ่งกันแกลกัน บदनบรมกษัตริย์มีพระประสงค์จะประ
สับพระพักตร์พระแม่เจ้า จึงโปรดเกล้าให้ข้าพระบาททั้งปวงมารับพระ
แม่เจ้า

ฝ่ายพระนางสุมนาราชเทวี ได้สดับถ้อยคำของเจ้าพนักงานเหล่านั้น

แล้ว ก็ทรงดำริห์ในพระทัยว่า เราจะได้เห็นพระพักตร์พระราชดำมีแล้ว
 ก็ทรงนำข้าราชการพระเคียรเกล้าแล้ว ทรงพระภูษาอันดีอาด ทรงประทับ
 ตกแต่งพระองค์เสด็จขึ้นประทับเหนือหลังคชาธารแวดล้อมมาด้วยนางราช
 กนิษฐาทองปวง

ครั้นนั้นพระเจ้าโกรพยราช คอยทอดพระเนตรวิถีทางที่พระราชเทวี
 จะเสด็จมา ครั้นได้เห็นพระราชเทวีเสด็จมาถึงแล้ว ก็มพระทัย
 โสมนัส เพราะเหตุจะได้ สัมผัสถูกต้องพระสรีรกายพระราชเทวีซึ่งเปน
 สัตบรรณ จึงเสด็จลุกขึ้นจากราชอาสน์เสด็จไปต้อนรับพระราชเทวีเจ้า
 เมื่อพระราชเทวีเสด็จลงจากหลังคชาธารอันเป็นราชยานแล้ว ก็ทรง
 จับพระกรพระราชเทวีด้วยพระหัตถ์ บอชวาพากันเสด็จมา

สัสมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ เมื่อจะประกาศเนื้อความนั้น ให้แจ้งชัด
 จึงตรัสพระคาถาว่า

ราชา เทวี คเหตวาน	อุโภ จ เต เอกภูฏาเน นิสัสสุ
ราชา ตั เอตทพรวี	ตุวั อหิ กุทโธ อมม
มาญเฐสี ตั อทุสกัง	อิทานิ ลทุชชีวัต
ตุวั ปิยตรัมยหิ	ภณฺฑาคารัง จ ตัม รกขัม
ตุวั ติฏฺฐิสสี ชีวิตา	มยา ชิวตุ สตตัม
ตมปิ มาตา ปุตตัม ลภี	มยหิ ปุตโต มหาปุลโธ
สกุโกปี เทวตา สทฺธิ	กมฺพเลหิ จ สาธุกัม

ทีพพวตเถหิ ทีพพมาเลหิ เทวตา สาธุกั ปุณปุณั

สกุโก จตุวรึ ทตฺวา ตูวึ พุทฺโธ ภาวิสุสตี

แปลว่า พระเจ้าโกรพยราชรับพระราชเทวีมาแล้ว ก็ประทับนั่ง

เหนือพระราชอาสน์อันเดียวกันทั้งสองพระองค์ จึงตรัสกับพระราชเทวีว่า

เดิมพันบาดความ โกรธสั่งให้ภาณูศาการิกอำมาตย์เขากะทำโทษแก่เจ้า

ผู้ไม่มีความผิดถึงแก่สิ้นชีวิต บัดนี้เจ้ายังไม่ตายมีชีวิตรอดมาได้ เจ้า

เป็นที่รักของพ่ออย่างยิ่ง ภาณูศาการิกอำมาตย์รักษาชีวิตเจ้าไว้ เจ้า

อยู่ในเรือนภาณูศาการิกอำมาตย์ จึงได้รอดชีวิต เจ้าจงอยู่กับพ่อไป

เจ้าได้บุตรมาบุตรของเราบุญมาก ถึงท้าวล็กกเทวราชกับทงเทพยดา

ทงหลาย ก็พากันมาตั้งการบูชาด้วยดอกไม้พดมาทพยแด่พระองค์โดยทพย

กระทำดาชการอยู่เอง ๆ ท้าวล็กกเทวราชก็ได้ประสิทธิ์พรดีประการ

ให้ว่าจะได้เป็นพระพุทธรเจ้า ดังน

ในกาลนั้น พระนางลุ่มนาราชเทวีรับพระราชดำรัสแล้ว พระเจ้า

โกรพยราช ก็ให้พระราชเทวีเจ้าตั้งน่านชำระพระอัฐรกายด้วยน้ำหอม

แล้ว ให้ทรงตกแต่งพระองค์ด้วยเครื่องประดับทั้งปวงแล้ว ให้เสวย

พระกระยาหารมรสอันดีแล้ว ตั้งไว้ ในที่เป้นพระอัครมเหษิตงเกา

ค่อนนั้นมา ภาณูศาการิกราชกุมาร ก็ได้ราชาภิเศกเป้นบรมกษัตริย์

สมเด็จพระบรมค้ำฟ้าจวราย เมื่อจะประกาศเนื่อความนั้นให้แจ้งชัด จึง

ตรัสพระคาถาว่า

สี่สนหาโต	สุจิตโต	สพพาลงการภูสีโต
ราชาภิเสก	อลภี	รัตนราสีมहि นิสีทิ
เหฎฐา	รัตนปลลลงเก	เสตฉตตสส อุปริ
สพเพ	ชนา สماعيل	มจกลานัน ปุณปุณัน
อุโฆเสยโย	มหาเชยโย	สพพเชยโย ภาวนตุ เต
รชช	กาเรहि ภาททนเต	อชโร อมโต ภา
เอกราชา	ลภิตวาน	ทสทมเมहि วัตตมตุ
เอกโฆโส	มหาสทโท	ภริสทโท จ ตุริโย
นจจกิตกัฬา	โหนดิ	กัฬา ภึยโย ว โหนดิ จ
สพเพ	รฎฐา สماعيل	เนคมา จ สماعيل
อนโตชนา	พหิชนา	สาธุกาโร ปุณปุณัน
อิตถยติ	ปริกัณณา	นจจกิตเทहि รम्मณา

แปลว่า ภาณศาการกุมาร ก็ตั้งน้ำชำระพระเศียรเกล้า ทรงพระ
 ภาษานันต์อาด ตกแต่งพระองค์ด้วยเครื่องประดับทั้งปวง ประทับ
 นั่งเหนือกองรัตน ที่จะไ้ราชาภิเสกบนรัตนบัลลังก์ อนันกันด้วยเศวตฉัตร
 มหาชนทั้งปวงก็มาประชุมกันร้องประกาศถวายชัยมงคลว่า มหาชโย
 ขอสรรพชัยจงบังเกิดมีแก่พระองค์ ขอให้พระองค์เสวยราชสมบัติ ทรง
 พระเจริญอย่าได้ทรงพระชรา อย่าได้สิ้นพระชนมายุไปเลย ขอให้ไ้
 เปนเอกราช ทรงพระเจริญด้วยทศพิชราชธรรมเถิด เฝียงมหาชน
 กบทั้งเฝียงภเวเฝียงคนตรแถการเดินพอนรราชบรอง กักก้องเป็นอันหนึ่ง

อนเดยวกัน บรรดาชนที่อยู่ในพระนคร แดชาวนิคมนชนบททั่วพระราช
อาณาเขต ก็ประชุมกันแซ่ของราชการทงหญิงทงชายเกิดอนกถันกันไป
พากันดูการเดินพอนราชบรื่องเป็นที่สนุกถันานนิก

ครนเด็ร็จพระราชพิธีราชาภิเศกแล้ว พระมหาเสด็จเจ้าก็พระราชทาน
ส้มบัตแก่ภาณูทาการิกอำมาตย์เป็นอันมาก

ฝ่ายภาณูทาการิกอำมาตย์ ก็ได้เด็วส้มบัตเป็นอันมาก จำเดิมแต่
นั้นมาพระมหาเสด็จเจ้า ก็ทรงบนเทิงพระราชหฤทัย ตั้งอยู่ในทศพิธราช
ธรรมทรงบำรงราชฎรเด็วราชส้มบัตอยู่โดยธรรม บรรดาภษตรียทง
ปวง ก็ถววยราชส้มบัตของตน ๆ แล้ว ตกแต่งธิดาของตน ๆ ด้วยเครื่อง
ประดับทงปวง นำมาถววยแล้ว ยกอัญชิตประณมกรถววยบังคมพระ
โพธิเสด็จเจ้า พระโพธิเสด็จเจ้าก็ประทาน โอวาทแก่ภษตรียทงหลายเหล่า
นั้นว่า จำเดิมแต่นั้นไปท่านทงหลายอย่าได้ประมาทจงรักษาเค็ดหาเจริญ
ภาวนาสังสมบุญกุศล อย่าเบียดเบียนเสด็จเจ้ามชวิต อย่าถอเอาทรัพย์ของ
ผู้อื่น อย่าเจรจามุสาวาท อย่าประพฤติตวงภรรยาท่านผู้อื่น อย่าดื่ม
สุราเมรัย จงให้ท่านสืบ ๆ ไป

พระโพธิเสด็จเจ้าประทาน โอวาท แก่ภษตรียทงหลายเหล่านั้น โดย
ปริยายเป็นอันมาก ให้ภษตรียทงหลายเหล่านนรนเริงบนเทิงพระทัยแล้ว
ส่งให้กลับไปยังสถานที่อยู่ของตน ๆ ส่วนพระโพธิเสด็จเจ้าทรงบำเพ็ญ
พระกุศลมทานเป็นต้น บรรดาชนทงหลายเหล่านน ครนสนอายุแล้วก็ไป
บังเกิดในเทวโลก เด็วส้มบัตทิพย์เป็นสุขสำราญ

ส่วนพระโพธิสัตว์เจ้า ครนต้นพระชนมายุแล้ว ก็ไปบังเกิดในเทวโลก
ด้วยทิพย์สมบัติอันประเสริฐในเทวโลกนั้น

สมเด็จพระบรมศาสดา นำพระธรรมเทศนานามาแสดงแล้วตรัสว่า
คฤภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตจะได้เป็นผู้มบญญาใหญ่ แต่ในอดีตภพ
นี้เท่านั้นหาไม่ได้ เราตถาคตได้เป็นผู้มบญญาใหญ่มาแล้วในกาลปางก่อน
แล้วทรงประกาศอริยสัจสี่ประการ ครนจบอริยสัจเทศน์นาง ทรงประ
มวณชาตกตรัสพระคาถานี้ว่า

สุมนเทวี	ทุกขปุตตา	มหามายา	อิทานิปี
โกรพโย	จ มหาราชา	ปีตา	สุทฺธโรทโน
สกุโก	อนรุทฺธโร	อาสี	ทิพฺพจกฺขุ
ภณฺฑาคารณจ	รกฺขนฺโต	อานนฺโท	โย กตฺตาปี
สพฺเพ	เสนา	อมจฺจา	จ พุทฺธปริสา
ชนา	อหุ	โพธิสฺสโต	สพฺพปารมี
ภณฺฑาคารกุมารโ	จ	เอวํ	ชาเรถ
สพฺพญฺญู	โลกนาถ	โส	ชาตกํ

แปลว่า นางสุมนาราชเทวี ที่ตกทุกข์ได้ยากได้ความลำบากในกาล
นั้น ดั้งชั้นชประทกตบชาติมาเป็นนางสรีรมหามายาในกาลนี้ พระเจ้า
โกรพยราชในกาลนั้น มาเป็นท้าวสุทฺธโรทนมหาราชพระพุทฺธบิดาในกาล
นี้ ท้าวสกุทกเทวราชในกาลนั้น มาเป็นพระอนรุทฺธผู้มีจกษเป็นทิพย์ ไม่มี
ผู้อื่นจะยิ่งกว่าในกาลนี้ ส่วนภณฺฑาคาริกอำมาตย์ ที่รักษาพระมารดา

พระโพธิสัตว์ไว้ในกาลนั้น มาเป็นพระอานนท์ในกาลนี้ บรรดาเดณา—
 มาตยราชบริวารในกาลนั้น มาเป็นพุทธบริษัทในกาลนี้ ภาณศาการิก
 กุมารบรมโพธิสัตว์ ผู้มพระบารมีมากกว่าชนทั้งปวงในกาลนั้น มาเป็น
 พระสัมพันธุญบรมโลกนาถในกาลนี้ ท่านทั้งหลายจงทรงจำชาตกนไว้
 ด้วยประการฉะนี้

จบภาณศาการชาตค

๒๙ พหุคาคาวิชาตก

นตฺถิ สจฺจํ สมนํ ปุณฺณนฺตฺติ อิทํ สตฺถา เขตฺวเน วิหรนฺโต
 มาตุกตตฺถฺยํ อารพฺภ กเถสิ.

สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ ได้ตั้งดำรอาญพระอิริยาบถอยู่ในพระ
 เขตวันมหาวิหาร ทรงพระปรารภความกตัญญูในมารดาของพระองค์
 ให้เป็นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ให้เป็นผล มีคำเริ่มต้นว่า นตฺถิ
 สจฺจํ สมนํ ปุณฺณํ ดังนี้

วันหนึ่งพระภิกษุทั้งหลาย นั่งประชุมกันสรรเสริญความกตัญญูของ
 พระผู้มีพระภาค อยู่ในโรงธรรมสภา สมเด็จพระบรมศาสดาได้เสด็จมา
 ถึงตรัสถามว่า ดูกภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายนั่งประชุมเจรจากัน
 ด้วยกถาถ้อยคำอะไรในกาลนี้

พระภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายนั่งประชุม
 เจรจากันสรรเสริญความกตัญญูของพระองค์ พระพุทธองค์ตรัสว่า ดูก
 ภิกษุทั้งหลาย เราผู้ตถาคตจะได้เป็นกตัญญูบุคคลแต่ในกาลนี้เท่านั้นหา
 มิได้ ถึงในกาลปางก่อนเราก็ได้เป็นกตัญญูบุคคลมาแล้ว ครั้นพระองค์
 ตรัสดังนี้แล้วก็ทรงนั่งอยู่ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลวิงวอนพระองค์
 ปรารถนาจะทราบเนื้อความนั้นให้แจ่มแจ้ง พระพุทธองค์จึงนำอดีตนิทาน
 มาตรัสแสดงพระธรรมเทศนา มีเนื้อความพิสดารดังจะกล่าวต่อไป ดังนี้

อดีตเต ภิกขเว โภสธรรณฺเจ เอกสฺส กุณฺมพิกสฺส เอกา
พหฺลา นาม คาวี อโหสิ.

คฤกรภิกษุทั้งหลาย ในกาลที่เป็นอดีตส่วนล่วงแล้ว มีบุรุษคนหนึ่ง
อยู่ในโกศธราฐี บุรุษนั้นเลี้ยงแม่โคไว้ตัวหนึ่ง ชื่อนางพหฺลา นาง
พหฺลาคาวนนมลูกตัวหนึ่ง

ในสมัยหนึ่งนางพหฺลาคาวนั้น ออกจากบ้านจะไปแสวงหาหญ้ากับ
ลูกของตนแล้ว จึงไปกับด้วยฝูงโคทั้งหลาย นางพหฺลาคาวนั้นเข้าไปใน
ป่าแต่ตัวเดียว ส่วนลูกโคติดตามไปกับฝูงโคทั้งหลาย

ในกาลนั้น มีเสือโคร่งอยู่ในป่าตัวหนึ่ง ได้เห็นนางโคกินหญ้าอยู่
คิดจะจับนางโคกินเป็นอาหารจึงเข้าไปใกล้นางโค นางโคเงยหน้าขึ้นแต่
เห็นเสือโคร่งแล้วจึงพูดว่า ข้าแต่เสือโคร่งผู้เป็นใหญ่ ท่านมาจะต้อง
ประสงค์อะไร

เสือโคร่งตอบว่าข้าจะมาจับเจ้ากินเป็นอาหาร นางโคจึงตอบว่า ข้า
แต่เสือโคร่งผู้เป็นใหญ่ ท่านจงตลาพาพาไปก่อน ข้าพเจ้ามดลูกอ่อน
อยู่ตัวหนึ่ง จะไปให้ลูกกินนมแล้ว จะมาให้ท่านกินเป็นอาหาร เสือ
โคร่งจึงว่า ถ้าถอยคำของเจ้าเป็นคำจริงแล้ว ข้าจะงดให้เจ้า นาง
พหฺลาคาวก็ลาเสือโคร่งไปหาลูกพูดกับลูกว่า ฮา हा เจ้าถูกรักเจ้าจงรีบ
กินนมแม่เร็ว ๆเถิด แม่จะไปให้เสือโคร่งกินเป็นอาหาร ลูกโคน้อยจึง
ถามแม่ว่า เหตุไฉนแม่จึงมาพบกับเขาอย่างนี้ แม่โคจึงร้องให้ด้วยความ
รักบุตรแล้ว จึงบอกเนื้อความนั้นแก่บุตร ลูกโคน้อยจึงพูดกับแม่โค

ด้วยความภักดี แดความกตัญญูในแม่โคว่า แม่อย่าไปให้เสือโคร่งกิน
 เลยดูจะไปให้เสือโคร่งกินแทนคุณแม่ แม่โคจึงพูดว่า เมื่อแม่จะมา
 แม่ได้ ให้ปฏิญาณแก่เสือโคร่งไว้ว่าจะให้เสือกิน คำของแม่เป็นคำจริง
 ชรรมดาคำจริงเป็นสภาวะธรรมให้ ได้สมบัติทั้งปวง เทพตามมนุษย์ทั้ง
 หตายก็สรรเสริญ ส่วนคำเท็จเป็นคำตามกเดวทราวมใหญ่ เพราะเหตุ
 นั้น ถึงสัตว์ร่างกายของแม่จะพินาศฉิบหายไปแม่ก็ไม่ละคำสัตย์ ในกาล
 นั้น แม่โคจึงเข้าไปยืนอยู่ใกล้เสือโคร่ง ส่วนลูกโคน้อยก็เต็รรองให้ตาม
 ไปยืนอยู่ข้างหลังแม่ จึงพูดกับเสือโคร่งว่า ข้าแต่เสือโคร่งผู้เป็นใหญ่
 ท่านจงอนุเคราะห์กินข้า จงให้ชีวิตแก่มารดาข้าเถิด

สมเด็จพระบรมศาสดา ได้ตรัสประทานพระธรรมเทศนาไว้ว่าอัน
 ชรรมดาคำความกตัญญูเป็นสภาวะธรรมให้ ได้สมบัติทั้งปวง เทพตาม
 มนุษย์ทั้งหตายย่อมสรรเสริญ เพราะเหตุนี้ ควรที่เสือโคร่งจะทราบได้
 ว่าลูกโคน้อย เป็นสัตว์กตัญญูแฉวงดโทษให้ ส่วนชนิดความอดกลั้น
 เถา ก็เป็นกุศลธรรมอย่างประเสริฐกว่าบุญกุศลทั้งปวงเป็นสภาวะธรรม
 ให้ ได้สมบัติทั้งปวง เทวดาแลมนุษย์ทั้งหตายก็ย่อมสรรเสริญ

ในกาลนั้นเสือโคร่งได้ ฟังลูกโคน้อยพูดดังนั้นจึงพูดว่า ข้างดโทษให้
 เจ้าข้าไมกินเจ้าทั้งสองแล้ว

ครั้งนั้น ด้วยอำนาจเดชานุภาพสัจจะความจริง แดชนิดความอดใจ
 แดกตัญญูความรจกคุณทมิ อินใดกระทำไว้ของสัตว์ทั้งสามนั้น จึงสำแดง
 อากาโรให้เรารอนชนไปจนถึงพภพท้าวสักกเทวราช

ถ้าคบบันนั้น ท้าวตักกเทวราชทรงอาวชันนาการทราบเหตุนี้แล้ว จึง
ลงมาจากสวรรค์ เข้าไปใกล้สัตว์ทั้งสามนั้น เมื่อจะดำแดงธรรมจึง
ตรัสพระคาถาว่า

นตฺถิ สจฺจํ สมนํ ปุณฺณํ	นตฺถิ ขนฺตีสมนํ สุภํ
กตญฺญตา สมา นตฺถิ	ตีวธิํ อุตฺตมํ วริ
โย สพฺพกุสฺลํ กตฺวา	สจฺจํ ตสฺส น วทฺตมฺติ
นिरตฺถญจ ผลนตฺสส	สพฺพพฺพุทฺเตหิ เทสิตํ
โย สพฺพกุสฺลํ กตฺวา	ขนฺตี ตสฺส น วทฺตมฺติ
นिरตฺถญจ ผลนตฺสส	สพฺพพฺพุทฺเตหิ เทสิตํ
โย สพฺพกุสฺลํ กตฺวา	น ชีวตี กตญฺญตา
นिरตฺถญจ ผลนตฺสส	สพฺพพฺพุทฺเตหิ เทสิตํ

แปลว่า บรรดาบุญกุศลส่วนดีงามทั้งปวง ซึ่งจะเต็มอหิมือนด้วย
ดีใจจะความจริงแลขันธ์ความอดใจ แลกคณฺญญความเปนฌรจกคณฺฑุ
อื่นทำไวแก่ตนไม่มีแล้ว ความจริงแลความอดใจแลความรจกคณฺฑุอื่น
กระทำไวแก่ตน ทั้งสามประการนี้ เปนกุศลบุญราศีอย่างสูงส่งอย่าง
ประเสริฐ สัมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายได้ดำแดงพระธรรม
เทศนาไว้ว่า บุคคลผู้ใดกระทำสรรพกุศลไว้ แต่ผู้นั้นหาได้กระทำดีใจจะ
ความจริง ขันธ์ความอดใจแลกคณฺญญความเปนฌรจกคณฺฑุอื่นกระทำ
ไวแก่ตนให้เจริญรุ่งเรืองไม่ ผลกุศลของบุคคลผู้นั้น ก็หาประโยชน์มิ
ได้ ดงน

ทำว้ดักกเทวราช จิ่งพว้ดักว้ทง้ด้ามนน้ไปยง้เทวโลก ประทาน
 ทพยพมานอนเดยรดาษไปดว้ยนางเทพอบสรพนหน่ง พรง้พรอมไปดว้ย
 โภคสมบัตทพย กักกองไปดว้ยการพอนรำชบรองแดศรียงคคนตรม
 องค้หาประการ เกดอนกถาดไปดว้ยชงชายแดชงประฎากเปอนันมาก
 ดำเร้งไปดว้ยกามคุณเปอนของทพย ให้แก้ดักว้ทง้ด้ามนน้คนดะพิมาน

ในกาถนน้ ดักว้ทง้ด้ามนน้ กัดดะอศตภาพของค่น ๆ เดยกดบ้ได้
 อศตภาพเปอนเทวมุตรในดำนักทำว้ดักกเทวราชแด้ว กัดดะว้ยทพยสขอยู่
 ในเทวโลก

เพราะเหตุนน้ ส้มเด้งพระบรมศาสดา จิ่งไตศร้ดพระธรรมเทศนา
 ไว้เปอนพระคาถาว่า

สจจํ หิ ปรมํ โลก	สจจํ โลก ปชานตํ
สจจมฺหิ วิชฺชमानมฺหิ	สพฺพปฺลฺลาตวิทฺตมฺหิ
ยถาปี พหลา ปุพฺเพ	สจจญจ ปตฺวิทฺตมฺหิ
เอเตน สจจวชฺเชน	สคฺคํ सा อุปฺปชฺชติ
ขนฺตีปี ปรมา โลก	ขนฺตี โลก ปชานตา
ขนฺตียา วิชฺชमानาย	สพฺพปฺลฺลาตวิทฺตมฺหิ
ยถาปี พุยกฺขมราชา จ	กาวิ ขมฺตี โส ตทา
เอเตน ขนฺตีเตเชน	สคฺคํ โส อุปฺปชฺชติ
กตลฺลฺลฺตา ชมฺมมฺมูลา	กตลฺลฺลฺตา ปชานตา
กตลฺลฺลฺตาย สนฺตียา	สพฺพปฺลฺลาตวิทฺตมฺหิ

ยถาปี วจฺฉโก ปุพฺเพ
 กตณฺณตานุภาเวน
 ตสฺมา หิ สพฺพสมปตฺตี
 กตณฺณตํ ขนฺตี สจฺจํ
 โย มาตริ ปิตริ วา
 กตณฺณขนฺตีโก นิจฺจํ
 มนุสฺเส เทวโลเก วา
 มุโค ผกฺโก จ พริโร
 สพฺเพ โรคา น ขายนฺตี
 กุญฺจิ คณฺโฑ กิลาโส จ
 สพฺพทุกฺขา ปฏิกฺกนฺตา
 สฺทชฺงคฺลึ สฺทชฺนขา
 สฺทชฺนาสา สฺทชฺโสตา
 องคปจฺจกสมปนฺนา
 สฺชาตา ชวสมปนฺนา
 อเกชฺชปริสา โหณฺตี
 วิสฺมุจฺจนา โหณฺตี
 ที่มายุกา สทา โหณฺตี
 สฺจํ ติฏฺฐิํ สฺจํ เสยฺยํ
 มรณกาเล อมฺพุโห

มาตฺยา จ กตณฺณตา
 สกฺกํ โส อุปฺปชฺชตี
 ปฏฺจยนฺตา วิจกฺขณา
 สพฺพทา จ กโรณฺตี เต
 คุรุ วา ปยิริปาสติ
 สจฺจวาโท ขโม สทา
 ปปโปตี ปรมํ สฺจํ
 ขชฺโช อนโรปมารโณ
 สพฺพํ สจฺจสฺสีทํ ผลํ
 กาโส สาสฺโส จ ปิงคโล
 สพฺพโสภา ภวนฺตี เต
 สฺทชฺทนฺตา จกฺขุสฺทชฺธา
 ทสฺสนิยา มโนรมา
 อาโรหปรีนาหวา
 วมฺมิฏฺองคา มุทุ สฺจํ
 ติกฺขปฺลณฺวา วิสารถา
 สพฺพํ ขนฺตีสฺสีทํ ผลํ
 วณฺณวา พลวา สฺจํ
 สฺจํ จกฺกมฺนาทินํ
 อฺจฺจํ คจฺฉตี สพฺพทา

สพฺพสุขํ อนุโภทํิ กตญฺญตํายิํ ฌตํ

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี

ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ

เอสาณิสํโส ธมฺเม สุจิณฺเณ

น ทุคฺคตี กจฺฉตี ธมฺมจารี

แปลว่า ดีใจจะความจริงนั้นแหละเป็นประธานอย่างยิ่งในโลก ครั้นเมื่อดีใจจะมีอยู่แล้ว สรรพบุคคลทั้งปวงก็ย่อมเจริญยิ่ง เหมือนอย่างนางพหุตาภาวรักษาไวซึ่งคำสั่ง นางได้ไปบังเกิดในสวรรค์ ก็ด้วยอำนาจคำสั่งนั้น

ส่วนชนิดความอดใจเด่า ก็เป็นประธานอย่างยิ่งในโลก เมื่อชนิดอดใจมีอยู่แล้ว สรรพบุคคลทั้งปวงก็ย่อมเจริญยิ่ง เหมือนอย่างพระยาเดื่อโคร่งอดใจให้แก่นางโคนั้น พระยาเดื่อโคร่งได้ไปบังเกิดในสวรรค์ ด้วยเดชานุภาพของชนิดความอดใจนั้น

ส่วนกตัญญูตาเด่า เป็นรากเง้าของความดีความชอบ เป็นประธานอย่างยิ่งในโลก เมื่อความเป็นคนกตัญญูมีอยู่แล้ว สรรพบุคคลทั้งปวงก็ย่อมเจริญรุ่งเรือง เหมือนอย่างลูกโคน้อยมีความกตัญญูต่อมารดา ได้ไปบังเกิดในสวรรค์ด้วยอำนาจความกตัญญูนั้น

เพราะเหตุนี้ ดีตบรุษสาธุชนทั้งหลาย เมื่อปรากฏนามบัตทั้งปวงจงเป็นคนมีดีตบญญาพิจารณากระทำดีจะความจริง แดชนิดความอดใจแดกตัญญูตาความเป็นคนรู้จักคุณที่บุคคลอื่นกระทำไว้แก่ตนเสมอๆ ไป

บุคคลผู้ใดจะเข้าไปใกล้มารดาบิดาครูบาอาจารย์ จงเป็นผู้ที่ทรมาณ
 คนให้ตั้งอยู่ในความกตัญญู แต่เป็นผู้กล่าววาจาเป็นดีจะแต่เป็นผู้อด
 ใจแล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมได้ประคับความดีอย่างยิ่งในมนุษย์โลกแถมเทว
 โลก บรรดาสรรพโรคาพาชกทั้งปวงเป็นต้นว่า เป็นโรคไข้แต่โรคที่จะ
 ต้องปกบิตอวยวะ โรคหนอง โรคง่อย โรคบอด โรคบ้าหมู โรค
 เรื้อน โรคปมเปา โรคกราก โรคหืด โรคมวงคร้อ โรคผอมเหลือง
 โรคเหต่าน ย่อมไม่เกิดแก่บุคคลผู้นั้น สรรพความไม่มีโรคทั้งปวงนี้
 เป็นผลของความดีจะ บุคคลผู้นั้นก็จะเด็ดอกออกไปจากทุกขทั้งปวง
 ได้โดย สรรพสวัสดิ์ก็จะบังเกิดแก่บุคคลผู้นั้น อนึ่งความเป็นคนมีองค์
 แด่ดีบ แด่พิน แด่นัยตา แด่นาสา แด่โสด ผ่องใส สอาดงาม น่าดู น่าชม
 บริบูรณ์ ไปด้วยอวยวะน้อยใหญ่ไม่หนุนไม่ยุบลง เกิดในตระกูลที่มีดี
 บัญญาว่าองไว มีอวยวะร่างกายกลมกล่อมละมุดละไมหมดจดดี ไม่เป็น
 คนแตกร้างบาดหมางกับใคร ๆ แด่มีบุญญากรรมกล้าไม่ครันคร้ามต่อผู้ใด
 มีวาจาดีละสลวย สรรพคุณความดีทั้งปวงนี้ เป็นผลของความอดใจ
 อนึ่งความเป็นคนมีอายุยืนยาว มีสติปัญญาอันวรรณผ่องใส มีกำลัง
 กายมีความสุข จะยืนเดิรนั่งนอนก็เป็นสุข ไม่เป็นคนหลงกระทำกา
 ติกรรม สรรพความสุขทั้งปวงนี้เป็นผลของกตัญญูตาความเป็นคนกตัญญู
 ธรรมความดีความชอบ ย่อมรักษาบุคคลที่ประพฤติกความดีความ
 ชอบไว้ ธรรมความดีความชอบ บุคคลมาประพฤติดแล้ว ย่อมนำ

ความดีชมา ให้แก่บุคคลที่ประพฤติดีแล้วนั้น นี้แหละเป็นอันดีดังดี ในธรรม
 ความดีความชอบที่บุคคลประพฤติดีแล้วนั้น บุคคลที่ประพฤติดีธรรมความ
 ดีความชอบแล้ว ย่อมไม่ไปบังเกิดในทุกข์เลย

สมเด็จพระบรมศาสดา นำพระธรรมเทศนานามาแสดงแล้ว เมื่อจะ
 ดับอนุสนธิประมวลชาติก จึงตรัสพระคาถาที่สุดว่า

สกุโก อนุรุทโธ อาสี ทิพพจกขุณมุตตโม
 มหาพยุคโฆ วเน จโร ปิตา สุกุโธทโน อหุ
 พหลา นาม คาวี सा माता महामया อสี
 ปุตตคาโว โลกนาโถ เอว ชาเรถ ชาตกั

แปลว่า ท้าวสักกเทวราชในกาลนั้น ปวตักกดับชาติมาในกาลนั้น
 เป็นพระอนุรุทธมุนีมากกว่าภิกษุที่เป็นทิพจกษุทั้งปวง เลือโคร่งผู้เป็นใหญ่
 ที่เที่ยวอยู่ในป่าในกาลนั้น มาเป็นพระเจ้าสุทโธทนมหาราช ผู้พระพุทธ
 บิดาในกาลนั้น นางพหุลาคาวีในกาลนั้น มาเป็นพระนางสิริมหามายาผู้
 พระพุทธมารดาในกาลนั้น ลูกโคในกาลนั้น มาเป็นพระบรมโสดกนาถใน
 กาลนั้น ท่านทั้งหลายจงทรงจำชาติกนี้ไว้ ด้วยประการฉะนี้

จบพหุลาคาวีชาติก

๓๐ เสตบบัณฑิตชาตก

อหิ สกโกมิ โมเจตุนตี อหิ สตถา กปิลวตถุ อุปนิสสาช
นิกโรธารามะ วิหรนโต สีสทานปารมี อตตโน อานนทสสตถาย
ชีวิตปริจจสงขาทิ อารพภ กเถสิ

สตถา สัมเด็จพระบรมศาสดาเสด็จดำรัสถามพระพุทธรูปที่ยาบถ้อยใน
นิโครธาราม อาศรัยพระนครกบิลพัสดุ์เป็นที่โคจรภิกขาจาร ทรงพระ
ปรารภถึงทานบารมี ศักดิ์บารมี ซึ่งนับว่าดีละชีวิตของพระองค์เพื่อประ
โยชน์แก่พระอานนท์ จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า อหิ
สกโกมิ โมเจตุนตี เป็นต้น

ในกาลนั้น มีพราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อธรรมบาลอยู่ในพระนครพารา
ณดี พราหมณ์นั้นเคยงหนเผือกเหมือนนัสดังขไวศวหนึ่ง หนุนรักษา
ศัสดหา บางวันรักษาตั้งแต่เวลาย้ำจนถึงเวลายกกลางวัน ตั้งแต่เวลายกกลาง
วันไปถึงเวลาย้ำเห็นหาไตรักษาไม่ บางวันไม่ไตรักษาในเวลาย้ำจนถึงเวลายก
กลางวัน มารักษาตั้งแต่เวลายกกลางวันจนถึงเวลาย้ำ พราหมณ์นั้นเดิม
เป็นทาสของมหาเศรษฐี ภายหลังได้อาศรัยพระโพธิสัตว์จึงได้ทรัพย์เป็น
อันมาก มีทาสทาสีทรัพย์สิ้นเงินทองบริบูรณ์มั่งคั่ง ในกาลนั้นมหา
เศรษฐีถึงเวลาย้ำไปเฝ้าบรมกษัตริย์ แล้วเคยมาเดินกับหนุนรักษาศัสดหานน
เดินอยู่ตั้งแต่เวลาย้ำจนถึงเวลายกกลางวันบาง ตั้งแต่เวลายกกลางวันจนถึงเวลายก
ย้ำบาง เป็นนิจนิตนตมา เมื่อมหาเศรษฐีเดินอยู่กับหนุนนั้น ได้จับหนุน
เดินบาง ไต่จับศีรษะหนุนเดินบาง

หนูนั่นจึงคำนึงในใจว่า วันนันทานมหาเศรษฐีมาเล่นกับเรา ท่านมหาเศรษฐีก็จะทำลายศีลเรา การที่ท่านเศรษฐีมาเล่นกับเรานั้นไม่สมควร เป็นบาป ท่านเศรษฐีมาจับเราไว้มั่นคง ความเวทนาจกเกิดม้แก่เรา บาปก็จักมีแก่มหาเศรษฐี ท่านมหาเศรษฐีจะทูปเราจะชวางปาเราไปให้ ตกเห็นอภาคพณ ความเวทนาจกจะเกิดม้แก่เรา บาปก็จะมีแก่เศรษฐี เพราะเหตุนี้ขออย่าให้ท่านมหาเศรษฐีมาเล่นกับเราเลย เราก้จะได้ไม่ เล่นกับท่านมหาเศรษฐี ท่านมหาเศรษฐีหาทราบเนื้อความนั้นไม่ มาเล่นกับเราก้จะเป็นอันตรายแก่ศีลของเรา

อยูมาวันหนึ่งท่านมหาเศรษฐีมาจากที่เผาบรมกษัตริย์ พระมหาดัตว์ จึงเข้าไปใกล้กล่าวว่ ข้าแต่ท่านมหาเศรษฐี ข้าพเจารักษาศีลหา วันนันทานกิด พรหมณกิด อย่าได้เล่นกับข้าพเจาเลย ถ้าท่านเล่นกับข้าพเจาแล้ว บาปเป็นอนันมากก้จะหลังไห้ถึงท่าน ถ้าท่านไม่เล่นกับข้าพเจาแล้ว บุญกุศลเป็นอนันมากก้จะหลังไห้ถึงท่าน ท่านก้จะได้ประดับหนทางที่จะไปยังสวรรค์

พรหมณได้ฟังวาจาอันแล้วบนดาตความโกรธหน จึงบ้งคับทาดกรรณกรว่เจาจงจับหนไปทูปศรัษะ โยนทิ้งเสียทพณดิน ท่านมหาเศรษฐีจึงรำพึงในใจว่ จะเอาหนไปขายถึงจะได้ทรัพย์มามากดกรอยคำดิงพัน คำดิงก้ไม่สมควร เรากิดพรหมณกิด ได้เป็นผ้มโภคด้มบตมากก้เพราะ อาศรัยหนุน เพราะเหตุนี้ขอทวะอันตรายจกบงเกิดม้แก่เรา ๆ จะตองไปยงทุกคิ ถ้าเราก้จะไม่กระทำหนเราก้จะได้ ไปสวรรค์ พรหมณนไช

ทาสกรรมกรให้กระทำอันตรายแก่หนู ๆ ตายลงเมื่อใด เราก็จะไม่มีชีวิต
 เมื่อนั้น แลวคิดได้อุบายอันหนึ่ง จึงรีบลุกขึ้นไปชิงเอาหนูได้แล้ว ออก
 จากเรือนพราหมณ์ ไปกุดมลง เห็นอภากพนได้ ทุกขเวทนาเป็นอันมากแล้ว
 ก็ปล่อยหนูไป หนูหลุดพ้นไปจากมือท่านมหาเศรษฐีแล้วก็หนีเข้าไป
 พราหมณ์ ได้ยินเสียงท่านมหาเศรษฐีแล้วก็ออกจากเรือน ได้เห็นท่าน
 มหาเศรษฐีแล้วก็ตั้งตาคใจ จึงฉวยได้นำสำหรับรดให้ เป็นสิริมงคลรด
 ท่านมหาเศรษฐีดัง ในขณะนั้นท่านมหาเศรษฐีก็พนดุกชนนึ่งได้ พราหมณ์
 ก็พาท่านมหาเศรษฐีเข้าไปยังเคหสถาน

จำเดิมตั้งแต่วันทหนูออกจากเรือนไปแล้ว พราหมณ์ก็ไซ้สรอยทรัพย์สิน
 หมดเบ็ดดองสิ้นไปจนถึงแก่ความตกยากต้องขายทาส ครันทรัพย์สิน ทขาย
 ทาสได้มาหมดสิ้นไปแล้วต้องขายทาส ครันทรัพย์สิน ทขายทาสได้มาหมดสิ้น
 ไปแล้วต้องขายบุตรธิดา ครันทรัพย์สิน ทขายบุตรธิดาได้มาหมดสิ้นไปแล้ว
 ต้องขายภรรยา ครันทรัพย์สิน ทขายภรรยาได้มาหมดสิ้นไปแล้วต้องขาย
 เรือน ครันทรัพย์สิน ทขายเรือนได้มาหมดสิ้นไปแล้วต้องขายผานงผาหม ครัน
 ทรัพย์สิน ทขายผานงผาหมได้มาหมดสิ้นไปแล้ว ตั้งแต่นั้นมากต้องนึ่งหมผา
 ชาติถอกกะเบองเทียวขอทานได้ความขัดสน เดียงชีวิตด้วยความลำบาก
 ยากจนกเบียดเกษยณ แต่พราหมณ์นั้นเป็นคนใจอ่อนได้รักษาดีทำ
 อยู่เสมอทุกวัน ๆ

ครันกาลล่วงไปได้ยหนึ่ง พระมหาสัตว์จึงรำพึงในใจว่านายเราที่อยู่
 ในพระนครจะประพฤติเป็นไปอย่างไรหนอ นายนั้นก็คงไม่ทราบว่าเขาอยู่

ที่ไหน จำเราจะไปเยี่ยมเยือนนายของเรา คิดแล้วก็ออกจากบ้านมาไม่
 เห็นเรือนพราหมณ์ ไม่เห็นภรรยาบุตรธิดาทาสทาสีของพราหมณ์ ไม่
 เห็นโคกระบือช้างม้ารถของพราหมณ์ เทียวค้นหาไปถึงบ้านร้างแห่งหนึ่ง
 ได้เห็นพราหมณ์นอนอยู่ใต้ถุนคร่ำคร่ำคนหนึ่ง ในเรือนของคนอื่นในหมู่บ้าน
 ร้างนั้นแล้ว ข้าได้เห็นของทมกดินเหนียวเต็มไปในกะเบองรองผ้านั่ง
 ใต้ พระมหาสัตว์ ได้เห็นพราหมณ์เป็นคนกำพร้า กมน์ตาหัดง โหดจบเท่า
 พราหมณ์แล้วร้องไห้ จึงปลุกพราหมณ์ว่า ข้าแต่เจ้า ท่านจงลุกขึ้นเถิด
 พราหมณ์ ได้ ยนตงนนแล้วจึงถามว่าใคร หน้จึงพูดว่า ข้าแต่เจ้า
 ข้าพเจ้าขอเล่าปาดก พราหมณ์ลุกขึ้นเห็นหน้เมื่อกรังเรื่องไปด้วยสร ม
 ศรัษะราวกระดวมด้วยมงกุฏ ประดุจดังพระเจ้าบรมจักรพรรดิราชชนน
 ก็จำได้แล้วรุดกชนมาใต้ ถังส้มบัตของคณกรองไห้
 หน้เมื่อกจึงพูดเถา โดมเอาใจให้พราหมณ์บนเทาคความทุกข แล้วจึง
 กล่าวคาถาว่า

อหิ สกโกมิ โมเจตฺติ อหิ สกโกมิ โมเจยฺย
 สุวณฺณรชฏาเสสํ เวทुरิยํ พหุธนํ
 สพเพเหว สุสมปตฺติ ปุพเพ ภูตชตฺ เต วีย

ความว่า ข้าพเจ้าสามารถจะปลดเปลื้องทรพยส้มบัตแก้วแหวนเงินทอง
 ทั้งปวงของท่านทั้งหมดสิ้นไปแล้วนั้น ไห่กถบคนมาได้มีให้หุดอเห็ดอ จะ
 ให้ท่านได้บริโภคส้มบัตทั้งปวงเหมือนแต่ก่อนแล้วจึงพูดว่า ข้าแต่ท่าน

มหาพราหมณ์ ท่านอย่าคิดวิตกไปเลย ท่านจงพาข้าพเจ้าไปขาย แต่อย่า
ไปขายแก่เศรษฐี ท่านจงพาข้าพเจ้าไปขายในราชสำนักเถิด

ครั้นล่วงราตรนั้นแล้ว ถึงเวลาเช้าพอแสงอรุณขึ้นมา พราหมณ์รีบ
อาบน้ำตักแต่งกายแล้วไปหาท่านเศรษฐี พรรณนาคุณของหนูให้เศรษฐีฟัง
ท่านมหาเศรษฐีได้เห็นหนูแล้วจึงพูดว่า ท่านพราหมณ์ให้หนูแก่ข้าเถิด
แล้วกอมเอาหนูไปกอดไว้ ได้เห็นหนูนุยนตาเป็นดังนิต จึงพูดว่า ดุกร
บุรุษเจเรญ ท่านให้หนูแก่ข้าเถิด ข้าจะให้ทรัพย์แก่ท่านพันตำลึง พราหมณ์
ตอบว่าข้าพเจ้าไม่รับ เศรษฐีจึงพูดว่า ข้าจะให้ทรัพย์แก่ท่านหมื่นตำลึง
พราหมณ์ก็ตอบว่าข้าพเจ้าไม่รับ เศรษฐีพูดว่าข้าจะให้ทรัพย์แก่ท่านแสน
ตำลึง พราหมณ์จึงตอบว่า ท่านจะขนเอาทรัพย์ของท่านมาให้แก่ข้าพเจ้า
สักเท่าไร ๆ ก็ดี ข้าพเจ้าไม่ต้องประสงค์ทรัพย์ของท่าน ข้าพเจ้าไม่ขาย
แก่ท่าน มหาเศรษฐีจึงพูดว่า ถ้าท่านไม่ขายท่านมาเรือนชาตองการอะไร
พราหมณ์จึงตอบว่า ข้าแต่ท่านมหาเศรษฐีเจเรญ หนวดน้อยในเรือน
ใด ๆ ก็จะทำให้เกิดลาภใหญ่ในเรือนนั้น ๆ ถ้าขนของหนูเหล่านี้ไปกอด
กอดตามเส้นกอดตกอยู่ในเรือนใด ทรัพย์สมบัติใหญ่ก็จะเกิดม ในเรือนนั้น
เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าไปแล้วลาภสักการอันใหญ่จะมีแก่ท่าน แดในสำนัก
ของท่าน ถ้าตบนั้นท่านมหาเศรษฐีจึง ให้เฝ้าชาวบชาหนุดองยีน แล้ว
ขอขนไว้ดองสามเส้น พราหมณ์เป็นคนยากจนขัดสนจึง ให้ขนหนูแก่ท่าน
มหาเศรษฐีดองสามเส้นแล้ว ก็นุ่งผ้าขาวนนวนหนึ่งห่มผืนหนึ่งเขาไปยัง
พระราชนิเวศน์

บรมกษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นพราหมณ์แฉวแก้วมพระทยยนต์ มีพระ
 ประสงค์จะพึงธรรม พราหมณ์ก็เข้าไปนั่งอยู่ในท่ามกลางบริษัท เมื่อ
 บรมกษัตริย์จะตรัสถามพราหมณ์ จึงตรัสพระคาถาว่า

กิสฺมินฺนุ รณฺเฑ ทว ชาตฺถิณฺมิ
 มุสิกมาทาย อธิปปี ปตฺโต
 อิทานี ทสสหสฺสํ สตสสหสฺสํ
 กิตฺตกํ ฌนํ ลพฺภสฺสี ตวํ

ความว่า ชาตฺถิณฺมิของท่านอยู่ถึงแฉวแก้วแก้วนับพันจึงได้เอาหนุมาน
 จนถึงทณฺ เดียวหนุท่านอยากจะได้ทรัพย์สักหมื่นตำลึงหรือสักแสนตำลึง
 หรือสักเท่าไรหนอ

พราหมณ์ได้ พงพระราชาดำรัสแล้ว จึงกราบทูลเป็นคาถาว่า
 สตํควํ สตํหตฺถิ สตํทาสี สตํทาสา
 สตํกณฺญา สตํเคหา สพฺพสมฺปตฺติ เม สตํ

ความว่า ข้าพระบาทปราถนาอยากจะได้ ไคร้อยโค ช้างร้อยช้าง
 นางทาสร้อยนางทาสร้อยคน นางกณฺญาร้อยนาง เรือนร้อยหลัง ทรัพย์
 สัมบตทงปวงอย่างละร้อย ๆ พระพุทธเจ้าข้า

บรมกษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นหนุแก้วกรนเริงบนเทงพระทย จึงตรัส
 ว่าพราหมณ์ ให้หนุแก้วเจ้าเถิด แฉวทรงรับเอาหนุไว้ โดยเคารพ ทรง
 จุมพตททองหนุบางทศวรรษหนุบาง เมื่อจะตรัสกับเจ้าพนักงาร จึงตรัส
 พระคาถาว่า

สตํ หตถิ สตํ อสสา สตํ วัสสตรึ ฐธา
สตํ กณฺญา สตํ เกหา สตํ ทาสี สตํ ทาสา
สตํ ควิ สตฺสูโก สพฺพสมฺปตฺติ เม สตํ

ความว่า เจาพนักงารจงนำเอาช่างร้อยช่าง มาร้อยมา นางอัสสตร
ร้อยตัว รกร้อยรถ นางกณฺญาร้อยนาง เรือนร้อยหลัง ทาสร้อยคน
ทาสาร้อยคน ไคร้อยโค อัสสราขร้อยตัว สรรพสมบัติทั้งปวงอย่างละ
ร้อยมาให้แก่ชา เจาพนักงารกระทำการตามพระราชดำรัสแล้ว บรม
กษัตริย์จึงพระราชทานสรรพสมบัติทั้งปวงอย่างละร้อย กับทั้งเครื่องประ
ดับทั้งปวงแก่พราหมณ์แล้ว ก็กระทำสักการใหญ่แก่หนุนั้น

พราหมณ์ได้รบสมบัติทั้งปวงไปแล้ว ก็เป็นผู้มียศใหญ่เหมือนแต่
ก่อน หนุนั้นก็แต่งตั้งบรมสังฆอันบรมกษัตริย์กับทั้งมหาชนทั้งปวงให้ตั้ง
อยู่ในธรรม ส่วนบรมกษัตริย์กับทั้งชาวพระนครทั้งปวงก็บำเพ็ญมหา
ทานรักษาคัดตั้งอยู่ในโอวาทของหนุนั้น เพราะเหตุนี้ชนทั้งหลายมีบรม
กษัตริย์เป็นประธาน ก็บังเกิดเป็นคนตั้งอยู่ในธรรม จึงพากันขนานนาม
กรหนุนั้นว่าธรรมเลิศบัณฑิต

สมเด็จพระบรมศาสดาเมื่อจะประกาศเนื้อความนั้นให้แจ้งชัด จึงตรัส
พระคาถาว่า

สุณาถ วจันํ มม นามโคตตํ น ฐาตํ
ราชา มยฺหํ ชมฺเม จิโต ชมฺเมเสโต จ ปณฺหิโต

อหิ เสด็จโจ มนุสฺसानันฺ ชาโต สตฺโต มุสี ตทา

สพฺพสตฺตหิตตถาย ฌมฺมิ เสด็จจฺมหิ กโร

ฌมฺมนาวปฺณฺณสตฺเต ปาปฺณิสฺสามิ นิพฺพุตี

ความว่า ท่านทั้งหลายจงฟังถ้อยคำเรา เราได้เกิดแล้วในกำเนิด
 ดีตัวเป็นพระยาหนู ชื่อธรรมเสศเป็นบัณฑิตตั้งอยู่ในธรรมประเสริฐกว่า
 มนุษย์ทั้งหลาย นามแต่โคตรของญาติทั้งหลายไม่ปรากฏ เราได้กระ
 ทำการแสดงธรรมอันประเสริฐ เพื่อจะให้เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์
 ดีตัวทั้งปวง ประสงค์จะบันทุกสัตว์โลกให้เต็มนาวา กล่าวคือพระธรรม
 นำข้ามฟากฝั่งไปให้ถึงพระนฤพาน

พระโพธิสัตว์ แสดงธรรมอยู่ในพระราชสำนักมาสิ้นกาลนาน
 ส่วนบรมกษัตริย์กับทั้งมหาชนทั้งปวง ก็ตั้งอยู่ในโอวาทคำสั่งสอนของ
 พระมหาสัตว์ ครั้นกระทำกาลกิริยาลงแล้ว ก็ไปบังเกิดในเทวโลก
 พระมหาสัตว์เล่าโดยให้บรมกษัตริย์ กับทั้งมหาชนทั้งปวงให้รื่นเริงบัน
 เทิงใจแล้ว เมื่อจะแสดงธรรมเทศนา จึงกล่าวคาถาว่า

อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ปมาโท มจฺจุโน ปทํ

อปฺปมตฺตา น มียนฺติ เย ปมตฺตา ยถา มตา

เอวํ วิเสสโต ญตฺวา อปฺปมาทฺมฺหิ ปณฺชิตา

อปฺปมาเท ปโมทฺนฺติ อริยานิ โคจเร รตา

ความว่า ความไม่ประมาทเป็นทางให้ผู้ประณีตดำเนินไปถึงพระ
 นฤพานความประมาทเป็นทางไปของมัจจุราชกล่าวคือความตาย ชนทั้ง

หลายผู้ไม่ประมาทแล้วชื่อว่าไม่ตาย ชนทั้งหลายเหล่านี้ใครที่เป็นผู้ประ
 มาทแล้ว ชนทั้งหลายเหล่านี้ถึงจะยังมีชีวิตอยู่ก็เหมือนตายแล้ว ชน
 ทั้งหลายได้ชื่อว่าบัณฑิต เพราะระแวกความนั้นแจ่มแจ้งประจักษ์ชัด
 แล้วแต่ไม่ประมาทอย่างนี้ ย่อมรื่นเริงบันเทิงใจอยู่ในความไม่ประมาท
 รนรมย์ ยินดีอยู่ในวิฤตปฏิบัติเป็นที่ประพฤตของพระอริยเจ้าทั้งหลาย

บรมกษัตริย์กับทั้งมหาชนทั้งปวงได้สดับธรรมเทศนาของพระโพธิ—
 สัตว์แล้ว พากันกระทำกองการกุศลมีบริจาคทานแด่รักษาคัดเป็นต้น
 ส่วนพระโพธิสัตว์ก็ถวายบังคมลาบรมกษัตริย์ ออกจากพระนครไปอยู่
 ในหิมวันตประเทศ ในกาลนั้น ครั้นถึงวันบรมมิตถัมพระจันทร์เต็ม
 ดวงวันหนึ่ง พระโพธิสัตว์อาบน้ำชำระร่างกายแล้วไม่บริโภคอาหาร
 รักษาศีลสัปปะการอยู่ตั้งแต่เช้าจนเย็น ครั้นนั้นให้สำแดงอาการเร่าร้อน
 ชนไปถึงพิภพท้าวสักกเทวราช ท้าวสักกเทวราช ทรงอาวชันนาการว่า
 ใครหนอจะทำเราให้เคลื่อนไปจากสัมปัต ทรงทราบเหตุนี้แล้ว ทรง
 ดำริหว่า หนูนัปราธนาอะไรคงจะปราธนาพราหมณ์สัมปัต คงจะไม่
 ปราธนาสัมปัตอื่น หรือว่าจะปราธนาเป็นพระพุทธรเจ้า ดั่งนี้แล้ว ก็ลงมา
 จากสวรรค์ แปลงเพศเป็นพราหมณ์มายืนอยู่ใกล้พระมหาสัตว์ ๆ ได้
 เห็นดั่งนั้นก็คิดใจ เมื่อจะถามต่อไปจึงกล่าวคาถาว่า

อถ ตวี เกณ วณเณน เกณ วา ปน เหตุนา
 อนุปตโต พุรหารณณิ ตี เม อกฺขานี ปุจฺฉิโต

ความว่า ท่านมีเพศเป็นอะไรมีเหตุอะไรจึงได้มาถึงพรหาวันป่าใหญ่
นี้ ข้าพเจ้าขอถามท่าน ๆ จงแจ้งเนื้อความนั้นแก่ข้าเถิด

พราหมณ์จึงกล่าวคาถาตอบว่า

ปุลณมียิ อภกขสิ ปาโต ภูณชนมตติ เม
อหิ ยาจามิ มิสลย อากโต ตว สนตติเก

ความว่า ในวันบูรณมนท่านยังไม่ได้บริโภคอาหารหรือ ถึงข้าพเจ้า
ก็ยังไม่ได้บริโภคอาหารตั้งแต่เข้ามาแล้วเหมือนกัน ข้าพเจ้ามาหาใน
สำนักท่านประสงค์จะขอเนื้อท่าน

พระมหาสัตว์ ได้ฟังดังนั้นแล้วกตใจประจักษ์ดังว่าจะได้สำเร็จพระโพธิ
ญาณในวันพรุ่งนี้ฉันนั้น จึงกล่าวคาถาว่า

ทารุณี อหฺราเปสิ อคฺคิ กตฺวา สฺองฺการิ
ตว กมฺมํ กโรนฺตสฺส มม มิสํ ททามิ เต

ความว่า ท่านจงนำเอาพนมมาทำไฟให้เป็นถ่านให้ดี เมื่อท่านทำ
ไฟให้เป็นถ่านดีแล้วข้าพเจ้าจะให้เนื้อข้าพเจ้าแก่ท่าน ถัดบนั้นพราหมณ์
จึงนฤมิตให้เป็นหตุมเต็มไปด้วยถ่านเพลิงแล้วจึงบอกแก่พระโพธิสัตว์

ถัดบนั้นพระมหาสัตว์อธิษฐานในใจด้วยอานุภาพที่มีจิตต์ประกอบไป
ด้วยเมตตาคว่าขอให้สัตว์ทั้งปวงอย่าได้ มีอยู่ในสัตว์ระกายของเราเลย แล้ว
จึงกล่าวว่ คุกรพราหมณ์ผู้เจริญ เราไม่ปราถนามนุษย์สัตว์ เราไม่
ปราถนาเทวดสัตว์ เราปราถนาแต่พระสัตว์พัพพัญญุตญาณเท่านั้น แล้วจึง
กล่าวคาถาว่า

ททามิ น วิกรมปามิ	โพธิยาเยว การณา
ยทา สพพณฺณตุํ ปตฺโต	ตาเรสฺสามิ สเทวกํ
นิมฺมคฺคํ ชนตํ สพพํ	นิมฺมคฺคํ อุตฺตริตฺวาน
ปาปฺณามิ สิวํ เขมํ	อชรํ อมรํ ปทํ

ความว่า เราจะให้เราไม่หวั่นหวาดเพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณเทียว
เมื่อใดเราได้ถึงพระสัมพันธญาณแล้ว เราก็ให้ประชุมชนกับทั้ง
เทวดาที่จมอยทั้งชั้น ให้ข้ามพ้นไปจากสังสารจักร ครั้นเรารอดชนสัตว์
ที่จมอยชนแล้ว เราก็จะเข้าดูพระนิพพานเป็นที่เกษมสุขสำราญไม่มีแก่
ไม่มีตายดงนี้

พระมหาสัตว์กถาวดงนี้แล้ว ก็ใจนลงไปในหลุมอันเต็มด้วยถ่านเพลิง
ดอกบัวใหญ่ก็เกิดปรากฏขึ้นรับพระมหาสัตว์ไว้ ด้วยบุญญาภาพของ
พระมหาสัตว์ ๆ ประดิษฐานอยู่บนดอกบัวใหญ่แล้ว เมื่อจะเปล่งอุทาน
วาจาจึงกล่าวคาถาว่า

สีลเตเชน ปุพฺเพสุ	กตํ กถฺยาณสาธุกํ
สพพณฺณตุํ ปิยํ มยฺหํ	โธตฺริตฺวาน อคฺคิมฺหิ
ตํขณฺณเยว เตเชน	สุวณฺณปทฺโม อหุ
รถจกฺกปฺปมาเณน	อคฺคิชาโล มโหปภา
เอกโลมํ อสุสฺสตี	ปฺนฺณจหนฺทํ ยถา สุกํ
สत्ตโยชนสตุพฺเพธ	สทสฺสปตฺถรวณํ
มชฺฌิมกาลจนฺทสมํ	โชตตี สกถํ วเน

ความว่า ด้วยเดชของศีลแลกรรมที่ข้าพเจ้าทำแล้วในกาลก่อน หาก
 เปนกรรมดีงามทำประโยชน์ให้สำเร็จไซ้ ขอให้ข้าพเจ้าได้พระดีพพิณ
 ญัตตญาณอันเป็นที่รักของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้ลงไปในไฟเพื่อประสงค์
 จะได้พระดีพพิณญัตตญาณนั้น ในขณะที่นั้นดอกประทุมทองมีประมาณเท่า
 กงจักรกมุดชนมารับข้าพเจ้า เปลวไฟมีแสงสว่างรุ่งเรืองใหญ่ก็ไม่ไหม้
 ข้าพเจ้า โดยที่สัตว์แต่ชนเหล่านั้นหนึ่งก็ไม่ขาด ด้วยเดชของพระดีพพิณญัต
 ตญาณนั้น ดอกประทุมทองนั้น สูงขึ้นไปได้เจ็ดโยชน์ แม้ไปได้พัน
 โยชน์ งามดังพระจันทร์เต็มดวง สว่างไปทั้งป่า ในเวลาพระจันทร์เที่ยง
 ท้าวสักกเทวราช จึงถือเอาดอกประทุมทองที่รองรับพระมหาบุรุษไว้
 มีไฟไหม้ ด้วยเดชานุภาพของบุญที่พระมหาบุรุษปรากฏาพระดีพพิณ
 ญัตตญาณนั้นวางไว้บนพื้นพระหัตถ์ เสด็จไปยังดาวดึงส์พิภพ ส้ำแดงแก่
 เทพยดาทั้งปวงว่า ท่านทั้งหลายจงทศนาการบุรุษนี้ ๆ จักถึงพระดีพพิณ
 ญัตตญาณ จักปลดเปลื้องเทวดาแถมมนุษย์ทั้งปวงให้พ้นจากทุกข์แล้ว จัก
 เชื้อพระนิพพานในอนาคต ครั้นดังนั้นแล้วก็ให้พระมหาบุรุษนั่งเหนือ
 บันชุกัมพตศลาอาสน์แล้ววิงวอนให้แสดงธรรม

ถ้าดับนั้น พระมหาสัตว์เมื่อจะแสดงธรรมจึงกล่าวคาถาว่า

เย เทวา มนุสสา สัตตา	ปณจสีลาสุ รกขนติ
โลกสมิ สุจิตา ปตตา	ปรโลเก สุขี ภว
สกุสสมปตติ พุรหุมานิ	ปจฉา นิพพานสนฺติเก

... ..

สี่ลี้ อารณีย์ เสฏฐิ สี่ลี้ ปาถะยุมุตตม

สี่ลี้ สกคสส โสปานิ สี่ลี้ พุทธานโคจร

แปลว่า บันดาลสัตว์ทั้งหลายเหล่าใดจะเป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็ตาม
 มารักษาอยู่ในค้ำหำประการ สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ก็จะได้ความดี
 ดำราญใน โลกนี้ ครั้นละ โลกนี้ไปสู่ปร โลกแล้วก็มีแต่ความดี จะได้
 สัมบัติเป็นพระอินทร์พระพรหม ภายหลังก็จะได้นำแจ้งแก่พระนิพพาน
 เพราะคิดเป็นเครื่องประดับอันประเสริฐ คิดเป็นเดบียงอันอุดม คิดเป็น
 บันไดของสวรรค์ คิดเป็น โจรข้อปฏิบัติของพุทธบุคคลทั้งหลาย ครั้น
 จบธรรมเทศนาดัง เทพคณานิกทั้งหลายก็ร้องสาธุการบูชาด้วยผาทพ
 แดรูปเทียนดอกไม้ แดของหอมแดเครื่องประดับทิพย์แล้ว ตั้งอยู่ในค้ำดัง
 สอนของพระมหาสัตว์ แล้ว เจริญตักเตือนกันแต่กันว่า ท่านผู้เจริญ
 ทั้งหลายผู้นฤทุกข ท่านทั้งหลายอย่าเป็นผู้ประมาทเลย แลวก้ออาลาท้าว
 ดักกเทวราชกดับไปยังทิพพิมานของตน

ลำดับนั้นท้าวดักกเทวราชก็พาพระ โพธิสัตว์ลงมาจากสวรรค์ ให้พระ
 โพธิสัตว์ประดิษฐานในที่อยู่แล้ว นฤมิตสระโบกขรณมีประทุมชาติหา
 ประการ ประดับไปด้วยรัตนะเจ็ดประการ มีประมาณกว้างใหญ่ถึงห้า
 สิบโยชน์เสร็จแล้วอาลาพระ โพธิสัตว์กดับไปยังทิพสถานของตน

พระมหาสัตว์ รักษา ค้ำหำประการอยู่ในที่รมณียสถาน ครั้นสิ้นอายุ
 แลวก้อไปบังเกิดในเทวโลก

ดัมเตจพระค้ำดา นำพระกรรมเทศน์มาแต่ดงแก้วเมื่อจะประชุม
ชาตก จึงตรัสพระคาถาในที่สุดชาตกว่า

สาริปตโต	ตทา	ราชา	อานนโท	ปาลโก	ตทา
อนรุทโธ	ตทา	สกุโก	กสสโป	พฺราหมโณ	ตทา
อมพตโต	โลมเสฏฺฐิ	จ	เทวดา	พุทฺธสาวกา	
ธมมเสโต	สีลธโร		สพฺพญญู	ทิปฺพุตฺตโม	

ความว่า พระราชาในกาลนั้น ดับปวัตกดับชาติมาเป็นพระสาริบุตร
ในกาลนั้น บรุษที่เตยงหนู เป็นพระอานนท์ ท้าวสักกเทวราชเป็นพระ
อนรุทธ พราหมณ์ธรรมปาด เป็นพระกัถสสป เคารขฐิที่โตชนหนูไว
เป็นพระอมพัตถเถระ เทพยดาทั้งหลาย เป็นพุทฺธสาวก หนูทรงศีลขอ
กรรมเสด เป็นพระดีพัพญญูผู้อดมากกว่าสัตว์สองเท้า

จบเล่มบัณฑิตชาตก